

Utlåtande 2006: RVIII (Dnr 202-1753/2005)

Stockholms miljöprogram 2007-2010

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta att

1. anta miljöprogrammets 6 mål och 33 delmål som styrande för stadens miljöarbete med de av borgarrådet föreslagna ändringar i *bilaga 2*
2. i övrigt godkänna förslaget till Miljöprogram 2007-2010 med de av borgarrådet föreslagna ändringar i *bilaga 2*
3. uppdra åt nämnder och styrelser att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammets delmål
4. uppmana föreslagna nämnder och styrelser att ansvara för uppföljning av respektive delmål
5. uppmana de nämnder och styrelser som i och med beslutet får ansvar för att följa upp olika delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen utveckla och fastställa uppföljningsmetoder/nyckeltal för respektive delmål under hösten 2006
6. uppmana samtliga berörda nämnder och styrelser att leverera relevanta uppföljningsdata till uppföljningsansvarig nämnd eller styrelse enligt fastställd metod
7. uppdra åt miljö- och hälsoskyddsnämnden att sammanställa och analysera uppföljningsdata, bistå kommunstyrelsen med årlig miljöanalys samt vid behov bistå nämnder och styrelser i miljöarbetet
8. uppdra åt kommunstyrelsen att under år 2008 till kommunfullmäktige lägesrapportera hur genomförandet av miljöprogrammets mål och delmål fortgår.

Föredragande borgarrådet Viviann Gunnarsson anför följande.

Ärendet

Kommunfullmäktige uppdrog den 22 november 2004 åt miljö- och hälso-skyddsnämnden att ta fram ett förslag till nytt miljöprogram inför 2007, det sjätte i ordningen. Den 24 januari 2005 beslöt dessutom kommunfullmäktige att kommunstyrelsen ska samordna miljöprogrammet. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Stadsledningskontoret har samordnat framtagandet av ett förslag i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag.

I linje med kommunfullmäktiges beslut om översyn av styrdokument ska miljöprogrammet ses som ett stadsövergripande styrdokument riktat till de nämnder och styrelser som kan bidra till att uppnå målen. Detta innebär att alla verksamheter ska, med hänsyn till verksamhetens art och uppdrag enligt stadens budget, vidta åtgärder som leder mot målen. Stadens nämnder och bolag ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet, samt därefter anta egna mål för verksamheten som syftar till att uppnå de stadsövergripande målen. Detta arbete ska ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning. I förslaget till miljöprogram redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av stadsledningskontoret under ledning av en styrgrupp med representation från markkontoret, miljöförvaltningen, renhållningsförvaltningen, stadsbyggnadskontoret, stadsledningskontoret, trafikkontoret, Östermalms stadsdelsförvaltning samt AB Svenska Bostäder och Stockholm Vatten AB.

Remisser

Stadsledningskontoret har remitterat förslaget till nytt miljöprogram för 2007-2010 (här ej tryckt) till samtliga stadens nämnder och bolagsstyrelser samt Stiftelsen Barnens dag, Stiftelsen Hotellhem i Stockholm, Stockholms läns Äldrecentrum, könsnärskådet, Kommittén för Stockholmsförsäkring och kommunstyrelsens handikappråd för synpunkter speciellt på delmålen genomför-

barhet, samt på nyckeltalens uppföljningsbarhet och ansvarsfördelningen med önskemålet att kritik bör åtföljas av konkreta förslag på förbättring.

Stadsledningskontoret bedömer remissvaren som övervägande positiva. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnas i svaren. Många av dessa har stadsledningskontoret arbetat in i det omarbetade förslaget som nu lämnas till beredning för beslut (se *bilaga 2*). Det nya förslaget har av stadsledningskontoret även utökats med en inledning och motivtexter. En omdisponering av de olika delmålen i verksamhetsmål och samverkansmål har genomförts. Ett antal delmål och nyckeltal har även slagits ihop. I *bilaga 2* redovisas borgarrådets ändringsförslag med markeringar.

Sammanfattning av remissinstansers synpunkter

Brand- och räddningsnämnden ställer sig i huvudsak positiv till det föreslagna miljöprogrammet, men finner det samtidigt vara en grannlaga uppgift att bedöma delmålens genomförbarhet, nyckeltalens uppföljningsbarhet samt föreslagen ansvarsfördelning. Även om antalet delmål och nyckeltal reducerats något jämfört med nuvarande miljöprogram anser nämnden att det hade varit en fördel om en större koncentration åstadkommits. Nämnden påpekar att stadens nämnder och bolag behöver utarbeta handlingsprogram där de beskriver hur miljöprogrammets delmål ska kunna uppnås inom respektive organisation.

Fastighets- och saluhallsnämnden anser att det är bra med många av de uppställda målen för stadens förvaltningar och bolag. Däremot anser nämnden att målformuleringar som utgår ifrån ”verka för” blir verkningslösa även om stora summor pengar involveras i annonskampanjer för information till medborgarna. Nyckeltalen anser nämnden fortfarande vara för många. Nämnden ifrågasätter ambitionen om upphandling av s.k. miljövänlig el. Målsättningen innebär ingen god miljöeffekt, istället minskar nämndens ekonomiska möjligheter att sänka sin elkonsumtion genom energieffektivisering.

I vissa fall anser nämnden att förslaget till miljöprogram kan sätta upp begränsningar för fastighets- och saluhallsnämnden med tanke på att många mål handlar om att minska förbrukning, användning m.m.

Konsumentnämnden ser positivt på att det finns fler mål i det nya miljöprogrammet som handlar om hållbar konsumtion. Många av delmålen och nyckeltalen är enligt nämnden tydliga, relevanta och uppföljningsbara. Ett antal detaljerade synpunkter och förbättringsförslag lämnas.

Kulturnämnden uppfattar förslaget till nytt miljöprogram 2007 – 2010 i första hand som ett övergripande dokument och att det är svårt att finna annat än indirekta kopplingar till den dagliga verksamheten.

Inom respektive kultur- och stadsarkivförvaltningarna pågår ett fortlöpande arbete med att utveckla miljöarbetet. Nämnden anser det angeläget att beakta miljöaspekterna i stadens verksamheter samt att implementeringen av ett nytt miljöprogram kommer troligen att leda till ökad aktivitet och medvetenhet om miljöfrågorna.

Kyrkogårdsnämnden saknar en inledning i miljöprogrammet med redovisning av hur de sex avsnitten valts ut, och anser att Stockholms luftkvalitet (partiklar mm) bör få ett eget avsnitt. Nämnden anser det tillfredsställande för stadens olika aktörer att genomföra ett miljöprogram som bygger på faktaunderlag och som pekar på de viktigaste miljöfrågorna för staden och ger vägledande handlingsmönster. Formuleringar av mål och delmål av vad som utöver lag skall åstadkommas, ålägger varje verksamhet att i miljömässigt tillämpbara sammanhang agera på sätt som är förenliga med stadens miljömål, något som också vitaliserar miljöarbetet på olika organisationsnivåer. Sammanfattningsvis ställer sig nämnden bakom en tillstyrkan av förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden anser att förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010 är till stora delar bra men behöver förstärkas och förtydligas i vissa delar för att kunna vara det framåtsyftande miljöprogram som efterträder stadens nuvarande miljöprogram. Målen bör struktureras så att de utåtriktade ”verka för-målen” står för sig och stadens interna mål för sig. En inledande text saknas som beskriver syftet med programmet och nämndernas och bolagens ansvar för att målen uppnås inom programperioden förklaras. I inledningen bör även stå att nämnderna och bolagen ska ta fram åtgärdsprogram över hur respektive nämnd/bolag ska arbeta med och uppnå målen. Det är beklagligt att det saknas utgångsdata vid flera av målen. För att förstå vad målen innebär krävs att det finns jämförande data. I inledningen till varje kapitel bör läggas till vilken lagstiftning och vilka andra styrdokument som har stor inverkan på målen. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ser fördelar men även brister i den process som lett till förslaget. Nämnden anser sig bäst skickad att, utifrån den specialkompetens som nämnden besitter, på uppdrag av och i nära samråd med kommunstyrelsen ansvara för såväl bedömningar av vilken inriktning som krävs i det operativa miljöarbetet, som framtagande av förslag till mål och för uppföljningen av dessa. Nämnden lämnar dels generella förslag på bland annat hur programmet kan förbättras vad gäller kopplingen till staden miljöpolicy och folkhälsoarbetet samt vad gäller målkonstruktionen och nyckeltalen. Nämnden förslår även en förlängd programperiod. Därutöver lämnar nämnden sina detaljsynpunkter och förbättringsförslag i en särskild bilaga.

Renhållningsnämnden ser positivt på att förslaget till att miljöprogrammet är framtaget i bred samverkan, samtidigt som programmets mål även fortsättningsvis ska vara högt satta. Formuleringar med lydelsen ”Stadens skall verka för...” är otydliga och riskerar att motverka syftet att få ett så konkret och uppföljningsbart miljöprogram som möjligt. När det gäller mål 5 Miljöeffektiv avfallshantering har nämnden följande synpunkter. Det är viktigt att lyfta fram hur avfallet kan användas som en resurs. Därför vill nämnden i slutet av inledningen lägga till: Organiskt avfall skall behandlas biologiskt. Målområdet tar inte upp företagen och näringslivets aspekter på avfallsfrågan. Det är viktigt att helhetsgrepp på avfallssystemet och då måste även denna bit finnas med. Det bör också finnas definitioner på ord som avfall och hushållsavfall. För att kunna analysera avfallsmängderna i stadens verksamheter måste ett fungerande mätsystem byggas upp där olika avfallsfraktioner från stadens verksamheter registreras. Det måste också ställas krav på att alla entreprenörer rapporterar in de viktmängder som samlas in.

Socialtjänstnämnden anser att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad.

Många av ”verka för” målen har nämnden liten eller ingen rådighet över. När det gäller vissa delmål i mål 1, miljöeffektiva transporter, mål 2, giftfria varor och byggnader, mål 3 hållbar energianvändning och mål 5 miljöeffektiv avfallshantering har nämnden stor rådighet över att arbeta med dessa och kan fortsätta att arbeta med de nya målen.

Stadsbyggnadsnämnden är positiv till ambitionerna med den breda samverkansprocess genom vilken förslaget till miljöprogram tagits fram. Nämnden efterlyser dock mer samarbete i tidigare skede. Ett bättre upplägg hade varit om förankringsprocessen påbörjats redan när miljöprogrammets inriktning och upplägg formulerades, och inte i revideringsskedet när programmets struktur är fastlagd och möjligheterna att påverka innehållet begränsade. Nämnden är positiv till att stadsledningskontoret fått ansvaret för att samordna framtagandet av förslaget, vilket stärker miljöprogrammets roll som ett av stadens gemensamma styrdokument. I det fortsatta arbetet är det viktigt att miljöprogrammets roll och status i förhållande till andra övergripande program, planer och policydokument tydliggörs. Nämnden ifrågasätter principen att avgränsa miljöprogrammet till att behandla mål som är mätbara och där staden har egen rådighet. Nämnden menar vidare att miljöprogrammet bör utformas så att det kan fungera som ett praktiskt hjälpmedel för förvaltningar och nämnder i det vardagliga arbetet.

Stadsmuseinämndens viktigaste tillägg på förslaget till miljöprogram 2007-2010 är att det måste framhållas att arbetet med kulturmiljöfrågor har en nära

anknytning till miljömålsarbetet. Detta framgår inte. Nämnden medverkar gärna aktivt med sin kunskap i dessa frågor i det fortsatta arbetet med åtgärdsprogrammet. Av de 16 nationella miljömålen har så många som 9 mål direkt bäring på kulturmiljön och kulturarvet genom olika delmål. I stadens förslag till miljöprogram berörs inte kulturmiljöaspekterna överhuvudtaget vilket är en stor brist.

Trafiknämnden anser sammanfattningsvis att förslaget till Miljöprogram 2007-2010 är bra, men att vissa förtydliganden bör ske i det fortsatta arbetet. Programmets styrande funktion bör klarläggas. Vidare bör programmet kostnadsuppskattas. Nämnden förordar även att målen för utsläpp från trafiken, för andelen kollektivtrafikanter, gående och cyklister och för trafikbuller bör skärpas och kvantifieras, och att ett mål om att bilpoolsanvändningen i staden ska öka bör skrivas in.

Utbildningsnämnden anser att det mycket väl kan få finnas kvantitativa mål med procentsatser i ett politiskt program. De exakta nivåerna på dessa procentsatser bör dock naturligtvis kontinuerligt utvärderas och rimligheten diskuteras med de aktuella verksamheterna. Det är också viktigt att det finns ett stöd till förvaltningarna i implementeringen av miljöprogrammet. Ett flertal mål i miljöprogrammet gäller nämndens verksamheter. Utbildningsnämnden anser att de flesta av dessa mål är genomförbara med vissa undantag. Nämnden är tveksam till de procentsatser som anges för vissa mål, då många precisa procentsatser inte kan härledas. Procentsatserna bör baseras på en verksamhetsanalys.

Bromma stadsdelsnämnd anser att det är positivt att förslaget till nytt miljöprogrammet är mer inriktat mot stadens egna verksamheter och stadens rådhighet. Det är också bra att det har något färre delmål och nyckeltal än nuvarande miljöprogram. Nämnden anser att flera av de föreslagna nyckeltalen är så oprecisa att de inte bör införas. Nämnden saknar en inledning som klargör hur miljöprogrammet förhåller sig till andra styrdokument i staden och vilken roll det ska ha i det integrerade ledningssystemet. Vidare behövs läsanvisningar som anger t.ex. att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges att sådana saknas. Dokumentet skulle bli mer läsvärt och begripligt om man i anslutning till nyckeltalen redovisade utgångsdata och trenden de senaste åren där dessa uppgifter finns.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd anser det är bra att de nya formuleringarna av målområdena tydligare avspeglar innehållet i målen och att merparten av delmålen gäller för den verksamhet som stadsdelsnämnden, fackförvaltningarna och stadens bolag samverkar för att uppnå. Nämnden är också positiv till att ett antal delmål är inriktade på stadens Agenda 21-arbete. Det är också viktigt

att stadsledningskontoret stöder det interna miljöarbetet genom att i anvisningarna till verksamhetsprogrammen lyfta fram vilka nämnder och bolag som ska uppfylla miljöprogrammets olika mål och delmål samt att miljönämnden arbetar fram guider för giftfria upphandlingar och inköp. Nämnden anser vidare att det är viktigt att delmålen i miljöprogrammet samordnas med stadens övriga program som folkhälsoprogrammet.

Farsta stadsdelsnämnd är generellt positiv till förslaget, då nämnden uppskattar att stora ansträngningar vidtagits för att göra detta program så tillämbart och uppföljningsbart som möjligt. Nämnden kommenterar och ger förslag till förbättringar på de sex miljömålen. Sammantaget anser nämnden att målen generellt är relevanta men inte sällan krävs ökade resurser för att uppnå dem. Nämnden anser även att det i vissa fall kan vara svårt att följa upp målen.

Hägerstens stadsdelsnämnd anser att delmålen i förslaget är bättre anpassade till den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Nämnden är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Nämnden anser också att det är viktigt att stadsledningskontoret stödjer det interna miljöarbetet och att samverkan mellan fackförvaltningar och stadsdelförvaltningar sker vid genomförandet. Det är viktigt att miljöprogrammets mål samt andra krav och mål inom miljöområdet implementeras i det integrerade ledningssystemet. Nämnden vill även framhålla vikten av att det integrerade ledningssystemet utgör ett verksamhetsstöd som underlättar och resurseffektiviserar arbetet ute i verksamheterna. I stort anser nämnden att delmålen och nyckeltalen är bra och genomförbara, men påtalar vissa brister i föreslagna målformuleringar och nyckeltal.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Nämnden är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Nämnden anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbete som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. I anvisningarna till verksamhetsplanen ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas. Där bör bl.a. framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Det är av stor vikt att kopplingen mellan miljöprogrammet och ILS, det integrerade ledningssystemet, tydliggörs.

Nämnden är mycket positiv till att det bifogas ordförklaringar till miljöprogrammet och anser att ord som tas upp i ordförklaringarna bör markeras tydligt i texten.

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd tycker att miljöprogrammet, liksom tidigare, bör sammanfattas i en populärversion till invånarna, eftersom det är av stor vikt att miljöprogrammet blir tillgängligt för alla stockholmare. I de inledande texterna för varje mål bör också framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår och att utgångsdata finns för nyckeltalen när det inte speciellt anges att sådana saknas. Vidare bör framgå i texten att staden också bör göra en ekonomisk analys för hur uppfyllandet av målen i miljöprogrammet ska ske på ett långsiktigt hållbart sätt. Miljöprogrammet bör även vara samordnat och hänvisa till andra program i staden, till exempel förslaget till ny avfallsordning med avfallsplan, växthusgasprogrammet och allergiprogrammet. Agenda 21-arbetet bör betonas ytterligare i programmet. De agenda 21- och miljöprojekt som bedrivs i staden är viktiga ingångar för att fortsätta utveckla kontakterna med invånarna och för att genomföra fler lokala miljöförbättringar i staden. Nämnden påpekar vidare att vissa kommentarer, som ligger i anslutning till nyckeltalen, ibland är för långa och för tekniskt omfattande och att vissa av nyckeltalen kan vara svåra följa upp.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Stadsdelsnämnden påpekar att stadsdelsnämnderna, facknämnderna och stadens egna bolag behöver samarbeta mer när det gäller bl.a. Agenda 21-arbetet. Nämnden är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Nämnden anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. I anvisningarna till verksamhetsplanen ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Det bör framgå om målen ska uppfyllas under programperioden och hur uppföljningar ska göras. Miljöhandboken som håller på att tas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen. Nämnden har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden. Man vill t ex att det i mål 1 ”miljöeffektiva transporter” inkluderas att stadens tjänstemän ska ha tillgång till tjänstecyklar och bilpool. Nämnden ger också en rad förslag på ytterligare delmål inom varje målområde samt förslag på nya nyckeltal. Nämnden finner det märkligt att försöket med trängselavgifter inte nämns i programmet.

Liljeholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget till nytt miljöprogram är väl förankrat och genomarbetat genom den process som varit och där alla berörda parter deltagit. Det finns en struktur och detaljeringsgrad i programmet som är imponerande. Förslaget har dock skickats ut på remiss utan någon avsiktsförklaring eller annan inledande text som sätter in programmet i sitt sammanhang. Nämnden anser att remissen blir därmed bara en möjlighet för dem som redan är insatta och deltagit i processen att ytterligare en gång framföra sina synpunkter på framför allt detaljer. Nämnden ser en risk för att miljöprogrammet enbart blir ett dokument som specialisterna arbetar utifrån. Om verksamheterna som delmålen berör pekades ut tydligare skulle programmet bli mer tillgängligt och tydligare så att förvaltningar och bolag kan agera utifrån det. Nämnden anser att programmets "verka för" mål blir ohanterliga då den uppföljning som föreslås av dessa "verka för" mål är att mäta förändringen av det staden ska verka för, inte stadens insatser.

Generellt anser nämnden att det finns en del oklarheter med de nyckeltal och uppföljningsmetoder som anges. Ett exempel på det är att verksamheterna ska kunna leverera data på hur mycket avfall man genererar uppdelat på ett stort antal fraktioner. Medborgarenkäter får också en kanske för stor betydelse för uppföljningen av delmålen.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd är i det stora hela nöjd med upplägg och innehåll av förslaget till nytt miljöprogram. Nämnden anser det vara bra att förslaget följer det nuvarande programmets struktur vad gäller målområden, delmål och nyckeltal. Det är positivt att det framgår vilka förvaltningar och bolag som har rådighet över de olika delmålen. Det är dock viktigt att det i budgetanvisningarna preciseras vilken/vilka förvaltningar eller bolag som har huvudansvaret för att målen ska uppnås. Det är också bra att det finns en koppling mellan delmål och mål i andra program som t.ex. "Program mot växthusgaser". De mål som nämnden har fullständig eller delad rådighet över, bedöms vara möjliga att uppnå. Nämnden har ingen avvikande åsikt om föreslagen ansvarsfördelning vad gäller genomförande och framtagande av nyckeltal. Några synpunkter ges dock under de olika målområdena. Nämnden önskar att det till miljöprogrammet ska kopplas en "åtgärds katalog" som kan ge tips på hur man ska kunna uppnå målen. En förhoppning är att den kommande "Miljöhandboken" ska kunna utgöra denna hjälp.

Norrmalms stadsdelsnämnd vill avstyrka förslaget under punkt 3.6 att "all upphandlad el i stadens egna verksamheter ska uppfylla kraven för miljömärkning" som enligt nämnden medför merkostnader utan att någon positiv reell miljöeffekt. I övrigt anser nämnden att förslaget ger en bättre styrning genom att det på ett tydligare sätt ska samordnas med stadens integrerade ledningssy-

stem (ILS). Det är även positivt att programmet, utöver de mål som gäller för stadens egna verksamheter, omfattar mål som riktar sig till företagare och invånare i staden. Nämnden saknar en inledande text till miljöprogrammet. Här bör klargöras tankarna bakom förändringar i miljöprogrammet, hur det ska kopplas till stadens integrerade ledningssystem och till stadens övriga styrdokument samt till den mer naturvetenskapliga delen i miljöutredningen. Det är också viktigt att förklara vad de så kallade ”verka för” målen innebär som staden inte har direkt rådighet över men vilka är betydelsefulla ur perspektivet en hållbar samhällsutveckling. Nämnden anser det vara viktigt att den nämnd som får huvudansvaret för nyckeltalen får mandat att begära in de uppgifter från alla berörda förvaltningar och bolag som krävs för att nyckeltalen ska bli tillförlitliga. Det bör också framgå vilka förvaltningar och bolag, som har ett extra ansvar för att ta fram dataunderlag för nyckeltalen. Nämnden har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden.

Rinkeby stadsdelsnämnd ser en svaghet i att remissunderlaget inte innehåller en inledande text som i det nuvarande programmet. Hur motsvarande del i det kommande programmet kommer att se ut ges ingen vägledning om i den föreliggande remissversionen.

En av de uttalade ambitionerna med det nya miljöprogrammet var att reducera antalet delmål och nyckeltal jämfört med det nuvarande programmet. Tyvärr har resultatet bara blivit en marginell förändring. Nämnden anser att detta är en brist då det är nödvändigt med en fokusering på ett färre antal mål för att få ett effektivt instrument för stadens verksamheter att arbeta med. Nämnden ger samtidigt en rad förslag på ytterligare delmål samt förslag på ytterligare nyckeltal och mätmetoder.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd anser att Stockholms nya miljöprogram i huvudsak är bra. Nämnden vill framhålla värdet av att stadsledningskontoret har ansvaret för att ta fram det nya miljöprogrammet. Då inledande text saknas kan nämnden inte ta ställning till ”hela” miljöprogrammet utan bara mål, delmål och nyckeltal. Nämnden anser att intentionerna med Stockholms nya miljöprogram är bra: att förenkla och minska antalet mål, att minska antalet nyckeltal och att staden ska ha stor rådighet över nyckeltalen. Nämnden föreslår trots detta ytterligare några nyckeltal i syfte att stärka att nyckeltalen avspeglar det som formuleras i delmålen. Nämnden bedömer att nyckeltalens genomförbarhet kräver medveten upphandling och extra resurser, speciellt inom tre områden: 20 % ekologiska livsmedel, möjlighet till hämtning av avfallsfraktioner från små arbetsplatser, och bra miljövals-el. Ett fortsatt stöd strukturellt och ekonomiskt för att öka andelen miljöbilar behövs också. Nämnden lämnar

därutöver en lång rad detaljerade synpunkter och ändringsförslag på textavsnitt, delmål och nyckeltal.

Skärholmens stadsdelsnämnd anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Därför är det viktigt att de ansvariga fackförvaltningarna samarbetar med stadsdelsförvaltningarna i det utåtriktade agenda 21 arbetet. Nämnden är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Nämnden anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. I anvisningarna till verksamhetsplan ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Inledning till hela miljöprogrammet saknas. Där bör bl.a. hälsoperspektivet betonas, men även framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Miljöhandboken som håller på att tas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen. Ord som förklaras i ordlistan bör markeras på något sätt. Nämnden lämnar därutöver en rad mer detaljerade synpunkter och förslag på texter, delmål och nyckeltal.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Det är positivt att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Nämnden anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till verksamhetsplanen ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Miljöprogrammets delmål bör kopplas till stadens nya folkhälsoprogram. Uppgifter som kommer fram vid olika kartläggningar ska göras tillgängliga för stadens medborgare. I programmet bör det även framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Nämnden har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden. Nämnden ger också en rad förslag på ytterligare delmål samt förslag på nya nyckeltal.

Vantörs stadsdelsnämnd ser mycket positivt på den förankringsprocess som föregått framtagandet av förslaget till miljöprogram. För att undvika målkon-

flikter bör frågan om både ansvar och finansiering klargöras. Möjlighet till finansiering av arbetet med miljöprogrammet skulle med fördel ha kunnat belysas i ett särskilt sammanhang och parallellt med arbetet kring själva miljöprogrammet. Nämnden efterlyser även ett resonemang om hur miljöprogrammet skall sättas i relation till Agenda 21- strategin/ policy för hållbar utveckling samt det kommande folkhälsoprogrammet. Utöver dessa övergripande synpunkter noterar nämnden att målet miljöeffektiva transporter inte alls berör flygtrafiken. Flygtrafiken bör rimligen påverka både luftkvalitet och bullerförhållanden för många av stadens innevånare. Nyckeltalet som rör ljudmiljö i förskola/skola kan utvecklas enligt nämndens bedömning. Det kan klargöras vilka typer av lokaler som avses. Även åtgärderna kan belysas bättre. Delmål 1.4 handlar om andelen miljöfordon i staden och vilket bränsle som stadens egna fordon drivs med. Av programmet framgår att det är energiinnehållet som skall beaktas varför nämnden ser ett behov av kompletterande information beträffande skillnaderna mellan de olika bränsleslagens energiinnehåll.

Älvsjö stadsdelsnämnd är positiv till att mycket av det tidigare miljöprogrammet behållits i form av målområden, struktur och profil. Det tar tid att arbeta in i ett nytt program i stadsdelens verksamheter och därför är det bra att man kan känna igen det mesta. Nämnden är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Flera av de så kallade ”verka för” målen berör stadsdelarnas utåtriktade miljö- och agenda 21- arbete. Kommunikationen behöver förbättras så att stadens förvaltningar och bolag strävar åt samma håll. Kanske kan ett miljöprogramsforum för dem som berörs av dessa delmål kan skapas. Nämnden anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. I anvisningarna till verksamhetsplanerna ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Om förvaltningar och bolag enbart gör egna analyser över sin rådighet och sina ansvarsområden så finns det risk att vissa delmål prioriteras lågt och därför inte uppnås under programperioden. Detta gäller särskilt ”verka för” - målen men även delmålen under sund inomhusmiljö där ansvarsfördelningen är oklar.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas i remissversionen. Där bör bl.a. framgå hur stadens förvaltningar och bolag förväntas arbeta för att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte något annat speciellt anges.

Uppföljningen av programmet är viktig för trovärdigheten. Den beskrivs inte i remissförslaget. Uppföljningen är tänkt att kopplas samman med ILS-

systemet. En samordning av inrapportering av nyckeltal vore bra, helst sammankopplad med text verksamhetsberättelsen. Det finns skilda sätt att precisera målen i remissförslaget, på vissa ställen står att "målet innebär att" och på andra mål står det "målet anses uppfyllt när" eller "målet ska bidra till". Det är bättre om formuleringen är lika och då är "målet anses uppfyllt när" att föredra för de mål där staden (eller ett visst bolag eller en viss förvaltning) har rådighet. Då framgår det tydligare att de som har rådighet över ett visst delmål även har ett ansvar att arbeta med det för att det ska kunna uppnås under programperioden. Angående "verka för" - målen kan formuleringen i stället vara "målet ska bidra till". Ord som förklaras i ordlistan bör markeras på något sätt.

Östermalms stadsdelsnämnd anser att ett samlat miljöprogram för staden som helhet är av största vikt för att staden ska kunna fortsätta att utvecklas i hållbar riktning. Att påverka trafikutvecklingen är en av de centrala utmaningarna i detta arbete. Trängselavgifterna är ett medel som bl. a. påverkar inköpen av miljöfordon och om fler sådana tillkommer så påverkas också underlaget för förnybara bränslen. Nämnden saknar en inledande text och anser att denna bör ge en bakgrund, kopplat till tidigare miljöprogram, beskriva avgränsningar och ansvarsfördelningar, resonera kring eventuellt förändrade förhållningssätt jämfört med tidigare miljöprogram samt tydliggöra kopplingen till relaterade åtgärdsprogram samt stadens system för verksamhetsstyrning. Av inledningen ska tydligt framgå att staden har ambitionen att aktivt påverka boende och verksamhetsutövare i Stockholm. Texten måste också klargöra hur måttet på uppfyllnadsgrad av "verka-för-målet" mäts vid olika påverkansnivåer. Nämnden menar också att det är nödvändigt att fackförvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna samarbetar i det utåtriktade miljöarbetet för att underlätta genomförbarheten. Kopplingen till stadens system för verksamhetsstyrning, det integrerade ledningssystemet, ILS måste tydliggöras. Nämnden menar också att miljöprogrammet förutsätter att ett systematiskt och effektiv miljöarbete bedrivs. Vägledning behövs om hur detta kan göras. Nämnden anser att stadsledningskontoret ska agera proaktivt och ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs i stadens verksamheter för att uppfylla miljöprogrammet. Av anvisningarna för verksamhetsplanering och uppföljning ska tydligt framgå vilka mål som nämnder och bolag ska arbeta med. Nämnden anser att alla mål ska motiveras och att delmålen genomgående behöver förtydligas. Ytterligare en översyn av texten är nödvändig för att få en tydlig röd tråd i relationen mellan övergripande mål, mål och nyckeltal. Nyckeltalen måste vara insamlingsbara, begripliga och stå i direkt relation till målen som ska nås. Nämnden föreslår en rad preciseringar och nya målformuleringar inom olika målområden.

AB Stockholm Globe Arena har inga ytterligare kommentarer till förslaget utan bedömer ur bolagets perspektiv att miljömålen beskrivna i förslaget är rimliga och genomförbara.

AB Stokab konstaterar att miljöprogrammet 2007 - 2010 omfattar ett förhållandevis stort antal mål i jämförelse med andra program som antagits av staden, detta trots att ambitionen varit att minska på antalet. Sammanfattningsvis menar Stokab att en uppföljning av samtliga mål och delmål, inte skulle spegla den miljöpåverkan som Stokabs verksamhet har för att Stockholm ska utvecklas till en ekologisk hållbar storstad. Stokab anser därför inte att det är ändamålsenligt att fullt ut integrera alla miljömål i ledningssystemet (ILS). Det bör vara upp till varje nämnd och förvaltning att avgöra vilka mål som ska vara styrande för verksamheten.

AB Svenska Bostäder anser att följande förändringar i det föreslagna miljöprogrammet är positiva:

- Att antalet delmål och nyckeltal har minskat.
  - Att målen delats upp i verksamhetsmål (där staden har rådighet) och samverkansmål.
  - Att programmets uppföljande moment tydligare klarlagts.
  - Att målsättningen är att programmet följs upp inom stadens ordinarie ledningssystem under stadsledningskontorets ledning. Svenska Bostäder ser också positivt på att en utredning av detaljerna kring programmets integrering i ILS nu genomförs.
  - Att det ska framgå vilka andra styrdokument som har en koppling till miljöprogrammet, och hur miljöprogrammet förhåller sig till andra relevanta dokument.
  - Att varje mål har en motivtext där miljö- och hälsoeffekterna tydliggörs.
- Sammanfattningsvis behöver programmet beakta följande punkter:
- Önskemål om analys kring vilka mål och nyckeltal som ska prioriteras för åtgärdande och uppföljning. Svenska Bostäder kan vara behjälplig med att delta i denna analys för bostadsbolagens vidkommande.
  - Önskemål om ett förtydligande av hur uppföljning via ILS ska ske och med vilken periodicitet.
  - Önskemål om analys av vilka kostnader samt behov av övriga resurser Miljöprogrammet 2007-2010 medför. Svenska Bostäder kan vara behjälplig med att delta i denna analys för bostadsbolagens räkning.
  - Under programmets tidsperiod har företaget övriga stora miljöåtaganden t.ex: energideklaration (klart till år 2009, ca 25 miljoner), radonåtgärder (ca 15 miljoner), PCB-sanering (ca 20 miljoner).

Därutöver kommenteras några av programmets delmål samt nyckeltal och redogörelse lämnas kring hur Svenska Bostäder arbetar med respektive målområde. Inom de flesta målen har Svenska bostäder ett aktivt pågående arbete.

AB Familjebostäder och *Micasa Fastigheter i Stockholm AB* ställer sig i sitt gemensamma svar positiva till de miljöambitioner som redovisas i förslaget till Stockholms nya miljöprogram. De synpunkter som kommit fram i arbetet med remissen inriktas till största delen mot hur olika målformuleringar fungerar ur bolagens verksamhetsperspektiv. Generellt tycker de att det är för många delmål och nyckeltal. En minskning av antalet ger större möjlighet att fokusera ansträngningarna på miljöområdet. Gällande energimålet menar bolagen att det ur fastighetsägarens synpunkt skulle det vara mer effektivt att koppla ekonomi med energibesparingar och redovisa kostnadsbesparing för energiinvesteringar utslaget på till exempel 15 år. Med detta ger Staden en fingervisning om vilka investeringar man bör göra i energisystemet. Avseende mål 3.6 säger bolagen att de redan har gjort stora uppköp under kommande period. Att all el ska vara miljömärkt motsätter de sig då gällande lagstiftning med krav på miljöcertifikat är fullt tillräcklig. Eftersom tillgången på miljömärkt el är begränsad och tillskott av ny miljömärkt el inte är tillräcklig blir målet att köpa miljömärkt bara kostnadsdrivande. Fokus bör istället riktas mot att effektivisera elanvändningen för att uppnå miljövinster.

Gällande delmål 5.1 föreslår bolagen att man istället fokuserar verksamheten med avfall i förvaltningar och bolag på att få kontroll över och påverka farligt avfall och el-skrot, som kan ha mycket stor miljöpåverkan om det hamnar fel. Avseende målet om inomhusmiljön menar bolagen att det inte sällan är problem med att skilja på fastighetens bidrag till ohälsan och inomhusmiljöproblem som orsakas av hyresgästens livsstil, vilket bolagen har liten rådighet över.

SISAB gör bedömningen att den föreslagna minskningen av antalet delmål och nyckeltal höjer kvalitén på miljöprogrammet, som därmed blir tydligare och ökar genomförbarheten. *SISAB* gör också bedömningen att den föreslagna preciseringen av delmål och kopplingen till respektive nyckeltal är tydligare i "Stockholms miljöprogram 2007-2010" än tidigare års miljöprogram, vilket sannolikt ytterligare ökar miljöprogrammets genomslagskraft. Bolaget har inom de områden som berör bolagets verksamhet inget att invända mot programmet med undantag för nedanstående två punkter. Nyckeltalet "Andel skolor och förskolor där det vidtagits åtgärder för att förbättra inomhusmiljön" (6.1.1) anger *SISAB* som ansvarig part för uppföljningen av delmålet. *SISAB* är av uppfattningen att detta nyckeltal behöver förtydligas i definitionen av "förbättrande åtgärder" och "inomhusmiljö". *SISAB* anser att målet 6.6 bör

omformuleras eller förtydligas. Den föreslagna formuleringen klarlägger inte vad som ska följas upp. Det bör framhållas att verksamheterna är arbetsmiljöansvariga och bär därmed det fulla ansvaret för att följa upp och vidta åtgärder för att minska bullernivåerna i skolor och förskolor. SISAB föreslår därför att målet omformuleras i syfte att ansvarsfrågan bättre klarläggs.

Stockholm Business Region AB Stockholm Business Region är positiv till ambitionen att ta fram ett mer verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på områden som ligger inom stadens nämnders och bolags rådighet. Det är dock viktigt att klargöra vilken roll miljöprogrammet har. I staden finns många handlingsprogram inom olika sektorsområden. Dessa program måste anpassas och integreras i stadens integrerade ledningssystem, ILS. Annars finns risk för att stadens nämnder och bolag arbetar under flera olika och ibland sinsemellan mer eller mindre motstridiga styrsystem. Stockholm Business Region anser att det finns en risk för att det stora antalet delmål och nyckeltal skapar en otydlighet och oöverskådlighet. Det är viktigt att programmet har ett tydligt målfokus för att kunna ge stadens nämnder och bolag god vägledning i miljöarbetet. I det fortsatta arbetet bör därför antalet delmål och nyckeltal ses över för att skapa en tydlig fokusering och prioritering.

Stockholm Parkering AB delar i allt väsentligt de målsättningar och förslag som redovisas i förslaget. Ett genomförande av programmet kommer att leda till märkbara miljöförbättringar inom de områden som behandlas, vilket är bra. Men det är viktigt att komma ihåg att alla de insatser av olika slag som behöver göras för att uppnå de högt ställda målsättningarna också måste kunna prioriteras och finansieras inom ramen för de medel som stadens bolag och förvaltningar har att tillgå. Programmet bör därför i ett tidigt skede kostnadsberäknas. Annars saknar kommunfullmäktige instrument för att göra en stadsovergripande prioritering gentemot andra program och policies som redan har antagit. Det är bra att programmet så tydligt poängterar vikten av att kunna följa upp effekterna över tiden av de olika åtgärder som sätts in i miljöförbättrande syfte. Bolaget kan dock konstatera att nivån på de uppföljningsinsatser och rapporteringar som föreslås i programmet är mycket ambitiös och kommer att kräva stora resurser inte bara i form av uppföljningssystem utan också i form av personal. Enligt den nya definitionen för miljöbilar i förslaget till miljöprogram så skulle merparten av bolagets bilpark behöva bytas ut alternativt om möjligt byggas om för etanoldrift för att kunna uppnå målsättningen om att 85 procent av bilparken ska köras på förnybart drivmedel. Detta innebär en ny definition av hittills gällande krav på miljöbilar.

Ett viktigt steg i programförslaget är att staden än mer aktivt ska arbeta för att energianvändningen ska minska. Den mest miljövänliga energin är ju den

som aldrig behöver användas. I detta sammanhang kan frågan ställas om staden både ska betala för el-certifikat och miljömärkt el vilket innebär att man betalar två gånger för samma sak. En tanke kan ju vara att dessa pengar istället används för att investera i olika typer av energistyrande utrustning som minskar den totala energianvändningen.

Stockholms Stadshus AB har inte egna synpunkter på förslaget utan hänvisar till dotterbolagens remissvar.

Stockholms Stadsteater ställer sig i stort bakom förslaget men anser sig sakna nödvändig kompetens för att kunna tillföra ärendet ytterligare synpunkter när det gäller ansvarsfördelning och uppföljningsbarhet utanför den egna organisationen.

Stockholmshem påtalar bristen att man inte analyserat kostnaderna som ett införande skulle medföra stadens verksamheter. Som allmännyttig fastighetsägare har *Stockholmshem* ett stort tryck på sig att hålla hyreskostnaderna nere för våra hyresgäster. Till detta kommer också att privata fastighetsägare normalt kan höja sina hyror i takt med de kommunala bostadsbolagen även utan att vidta motsvarande miljöstyrda åtgärder i sina fastigheter. Vi förespråkar därför starkt en stor försiktighet med ålägganden om fördyrande åtgärder för *Stockholmshem*. I *Stockholmshems* miljöledningssystem (ISO 14001) har en minskning av energianvändningen varit prioriterad sedan lång tid. Detta har dock inte inneburit att elanvändningen minskat i någon högre grad eftersom vi också, bortsett från bl. a. förbättrad belysning av trygghetsskäl, installerat värmepumpar som ökar elanvändningen men som minskar den totala energianvändningen. Målet att uppnå en minskning av elanvändningen med 8 % är därför kontraproduktivt när det gäller att minska den totala energiåtgången. Delmålet 3.4 om påverkan på fjärrvärmeleverantörens produktion är kostnadsdrivande och gör det svårare för bolaget att förhandla om att hålla fjärrvärmepriset på rimlig nivå. Detta bör åligga delägaren, staden, att göra genom sitt ägarinflytande vilket kan medföra en lägre vinst för staden men inte påverka hyror etc. negativt. Delmålet 5.1 om att mängden avfall ska minska med minst 10 viktprocent per anställd, är för *Stockholmshem*, som har 32 000 bostadshyresgäster och 3 600 lokalhyresgäster, som bolaget endast kan påverka i ringa grad, olämpligt. Möjligen kan det förbättras om målet omformuleras så att man tar sikte på den del i verksamheten som inte handlar om kundernas beteende.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet konstaterar att förslagets mångfald och bredd medför samtidigt att det, trots den genomarbetade strukturen, är svårt att få en överblick över programmet och dess yttersta syfte. Det är svårt att göra en välavvägd bedömning av genomförbarhet, ansvarsfördelning. Med

sin tekniska utformning och utan att sättas in i ett vidare sammanhang riskerar programmet att komma att hamna i ett slutet rum.

Rådet påpekar att koppartak enligt nya undersökningar inte är en källa till miljöförstöring på det sätt som man tidigare befarat. Kopparutsläppen går istället att hänföra till biltrafiken. Risken för föroreningar från koppartak har ju lett till åtgärder som kan innebära förvanskning av ett antal byggnader i staden som är av stort arkitektoniskt värde. Som ett exempel kan nämnas Riddarhusets paviljonger. Mot den bakgrunden bör dessa nya rön skyndsamt analyseras och om de bekräftas bör delmålet ändras för att förekomma ytterligare onödiga ingrepp. När det gäller mål 4, Hållbar användning av mark och vatten, kan rådet allmänt ställa sig bakom de delmål som där tas upp. I linje med våra tidigare framförda synpunkter om grönkompensation vid exploatering av obebyggda områden vill vi dock understryka att huvudsyftet med sådan kompensation måste vara att de närboende, eller de som främst har haft glädje av markområdet i fråga, kompenseras genom åtgärder i närområdet. Skulle sådan kompensation inte vara möjlig, bör en exploatering på platsen i fråga inte genomföras. Detta bör framgå av målbeskrivningen. Rådet vill även framhålla de gröna områdenas värde ur folkhälsosynpunkt på ett tydligare sätt än som gjorts. Rådet föreslår också att ett sjunde mål förs upp, nämligen Positiv utveckling av bebyggd miljö. Delmål och nyckeltal för detta mål bör återspegla de kvaliteter staden vill värna om i den bebyggda miljön, såsom t.ex. ett välavvägt förhållande mellan äldre och nyare arkitektur och mellan bebyggelse och öppna ytor i närmiljön.

Stiftelsen Hotellhem i Stockholm kommenterar hur man i den egna verksamheten kan arbeta för att uppnå de föreslagna mål som berör verksamheten. Sammanfattningsvis anser stiftelsen att de kan ställa sig bakom och medverka till att uppnå de föreslagna delmålen, även om stiftelsen rådighet i många fall är begränsad.

Stadsledningskontorets synpunkter och förslag

Stadsledningskontoret bedömer remissvaren som övervägande positiva, speciellt gällande processen kring framtagandet av förslaget till nytt miljöprogram. Remissvaren ger även uttryck för en klivenhet kring inriktningen i förslaget mot ökad fokusering med färre delmål och nyckeltal. Flertalet remissinstanser anser att antalet kan minska ytterligare. Men förslag ges samtidigt från många håll på nya delmål och nyckeltal för att öka såväl omfattningen som detaljstyrningen.

I nära på samtliga svar ges uttryck för att programmet bör få en inramning med inledande text som förtydligar sammanhanget och integreringen i stadens verksamhetsstyrning. Många har även önskat en tydligare uppdelning i mål för den egna verksamheten och samverkansmål. Även motivtexter till delmålen efterfrågas. I många av svar önskas även en analys av vilka kostnader samt behov av övriga resurser programförslaget medför. Flera nämnder och styrelser ifrågasätter målet om 100% miljömärkt el, som uppfattas som kostnadsdrivande, men inte ge önskad reell effekt.

Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnas även i svaren. Många av dessa har stadsledningskontoret arbetat in i det omarbetade förslaget som nu lämnas till beslut (se Bilaga). Det nya förslaget har även utökats med en inledning och motivtexter. En omdisponering av de olika delmålen i verksamhetsmål och samverkansmål har genomförts. Ett antal delmål och nyckeltal har även slagits ihop.

I linje med Kommunfullmäktiges beslut om översyn av styrdokument ska miljöprogrammet ses som ett stadsövergripande styrdokument riktat till de nämnder och styrelser som kan bidra till att uppnå målen. Detta innebär att alla verksamheter ska, med hänsyn till verksamhetens art och uppdrag enligt stadens budget, vidta åtgärder som leder mot målen. Stadens nämnder och bolag ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet, samt därefter anta egna mål för verksamheten som syftar till att uppnå de stadsövergripande målen. Detta arbete ska ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning. I förslaget till miljöprogram redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål.

Miljöprogrammet anger som regel inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras. I programmet förutspås inte heller hur åtgärderna skulle kunna påverka samhällsutvecklingen. Detta medför att varken stadens kostnader för att uppnå målen eller de samhällsekonomiska konsekvenserna av programmet går att i detalj beräkna eller uppskatta. Verksamheterna ska själva välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna för att inom ramen för sina uppdrag och sin budget sträva mot målen.

Stadsledningskontoret föreslår att uppföljningen av stadens sex övergripande miljömål ska ske genom ett antal nyckeltal eller andra fastställda metoder som är kopplade till delmålen. Kontoret föreslår att uppföljning genomförs av i miljöprogrammet utsedda delmålsansvariga nämnder och styrelser. I uppföljningsansvaret ingår att i samråd med kommunstyrelsen utveckla och fastställa uppföljningsmetod, hämta in data från uppgiftslämnare och rapportera uppgifterna till kommunstyrelsen. Rapportering sker årsvis i verksamhetsberättelsen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslås ansvar för löpande miljöövervakning avseende frågor kring målen i programmet, att sammanställa och analysera nyckeltalsdata och rapportera resultaten på stadens hemsida, att vid behov bistå nämnder och styrelser i deras miljömålsarbete samt att bistå kommunstyrelsen vid en årlig miljöanalys inför det strategiska ärendet och den politiska prioriteringen i budget.

Mina synpunkter

Ett av Stockholms stads övergripande inriktningsmål är att Stockholm ska bli en ekologiskt hållbar storstad. Som ett led i att uppnå detta fattas nu beslut om ett nytt miljöprogram med ambitiösa mål inom bl.a. transport-, markanvändnings-, varu-, energi- och avfallsområdena. För att Stockholm ska vara en långsiktigt hållbar storstad måste ett medvetet miljötänkande genomsyra alla verksamheter. Miljöarbetet stärks på lokal och central nivå genom att miljöprogrammets mål är styrande vid alla beslut i nämnder och bolagsstyrelser. Att så sker ska följas noga genom stadens integrerade ledningssystem och genom miljörevision.

I linje med kommunfullmäktiges beslut om översyn av styrdokument ska miljöprogrammet ses som ett stadsövergripande styrdokument riktat till de nämnder och styrelser som kan bidra till att uppnå målen. Detta innebär att alla verksamheter ska, med hänsyn till verksamhetens art och uppdrag enligt stadens budget, vidta åtgärder som leder mot målen. Stadens nämnder och bolag ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet, samt därefter anta egna mål för verksamheten som syftar till att uppnå de stadsövergripande målen. Detta arbete ska ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning. I förslaget till miljöprogram redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål.

Miljöprogrammet anger som regel inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras. I programmet förutspås inte heller hur åtgärderna skulle kunna påverka samhällsutvecklingen. Detta medför att varken stadens kostnader för att uppnå målen eller de samhällsekonomiska konsekvenserna av programmet beräknas. Alternativkostnaden, d.v.s. stadens kostnader eller de samhällsekonomiska konsekvenserna av att inte genomföra programmet är inte heller beräknade. Verksamheterna ska själva välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna för att inom ramen för sina uppdrag och sin budget sträva mot målen.

En positiv förändring i Miljöprogram 2007-2010 jämfört med nu gällande miljöprogram är att det nya programmet är verksamhetsintegrerat på ett tydligare sätt och har tydligt fokus på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Programmet innehåller även delmål och nyckeltal som tydliggör stadens möjlighet att verka för miljöförbättringar utanför kommunens egen verksamhet, gentemot medborgarna eftersom kommunerna har ett ansvar för att bidra till att de nationella miljökvalitetsmålen uppfylls. För att dessa mål samt miljöprogrammets mål ska kunna uppnås är det viktigt att Stockholms invånare är delaktiga. Ett tydligt medborgarperspektiv är avgörande för ett framgångsrikt miljöarbete.

Uppföljning

Revideringen utgår från nuvarande miljöprogram och följer den tidigare strukturen med målområden, delmål och nyckeltal. Vissa delmål och nyckeltal är oförändrade medan andra omformuleras, läggs till eller utgår jämfört med nuvarande miljöprogram. Stadens samtliga nämnder och bolagsstyrelser är ansvariga för att bidra till att miljöprogrammets mål uppnås och uppmanas att leverera relevant uppföljningsdata till uppföljningsansvarig nämnd eller styrelse. Uppföljningen genomförs av i miljöprogrammet utsedda delmålsansvariga nämnder och styrelser. I uppföljningsansvaret ingår att i samråd med kommunstyrelsen utveckla nyckeltalen, hämta in data från uppgiftslämnare och rapportera uppgifterna till kommunstyrelsen. Rapportering sker årsvis i verksamhetsberättelsen. Miljö- och hälsoskyddsnämnden blir ansvarig för löpande miljöövervakning avseende frågor kring målen i programmet, att sammanställa och analysera nyckeltalsdata och rapportera resultaten på stadens hemsida, att vid behov bistå nämnder och styrelser i deras miljömålsarbete samt att bistå kommunstyrelsen vid en årlig miljöanalys inför det strategiska ärendet och den politiska prioriteringen i budget.

Utgångsdata bör finnas inom respektive nyckeltal, åtminstone från 2006, så att en halvtidsuppföljning 2008 blir meningsfull. För att kunna jämföra utvecklingen mellan olika år är det viktigt att förändringen i nyckeltalen inte är alltför omfattande. Det är av stor vikt att programmet hålls aktuellt i förhållande till EG-direktiv samt nationell och internationell lagstiftning och överenskommelser. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att under 2008 till kommunfullmäktige lägesrapportera hur genomförandet av miljöprogrammets mål och delmål fortgår. Resultatet av halvtidsuppföljningen får visa om förändringar bör ske i programmet under programperioden.

Miljöförvaltningen har genom åren byggt upp ett väl fungerande uppföljningsverktyg genom Miljöbarometern för att uppfylla miljö- och hälsoskyddsnämndens ansvar att redovisa miljösituationen och stadens miljöarbete både inom ramen för stadens styrsystem samt för kommunikation med medborgarna. Miljöbarometern, som är ett ansikte utåt i staden men också mot andra intresserade både i övriga landet och utanför Sverige, kommer även fortsättningsvis vara ett viktigt uppföljningsverktyg. Jag anser därför att Miljö- och hälsoskyddsnämnden fortsättningsvis särskilt bör ansvara för den löpande miljöövervakningen, sammanställa och analysera uppföljningsdata.

Programmets målområden

Miljöprogrammet betonar i större utsträckning än tidigare hälsofrågorna. Det finns också tydliga kopplingar med folkhälsoprogrammet, vattenstrategin och avfallsplanen som tas fram parallellt med miljöprogrammet. Förslaget har tagits fram i bred samverkan mellan stadsledningskontoret och några av stadens förvaltningar och bolag. Programmet har varit ute på remiss till stadens samtliga nämnder och bolagsstyrelser och har därmed fått en bred förankring i stadens verksamheter. Efter remissomgången finns anledning att göra vissa justeringar så att Stockholms miljöprogram fortsätter att hålla en hög ambitionsnivå och vara vägledande, såväl nationellt som internationellt. Följande kommentarer görs utifrån programmets målområden:

Miljöeffektiva transporter

Stockholms stad har under de senaste åren intensifierat arbetet med att minimera miljöpåverkan från transportsektorn. Ökad försäljning av miljöbilar, satsning på förnyelsebara energikällor, fastställande av åtgärdsprogram mot partiklar och införandet av försök med trängselavgifter är några av de åtgärder som vidtagits. Trots detta är halterna av bl.a. koldioxid, kvävedioxid, partiklar och buller alltför höga. Miljöprogrammets mål och delmål är viktiga verktyg i arbetet med att förbättra Stockholms utomhusmiljö. Som ett nästa steg i mätning av utomhusluft, särskilt vad gäller koldioxidutsläppen, bör även flyg- och färjetrafiken samt godstrafiken ingå.

Giftfria varor och byggnader

Staden har stor möjlighet att vid inköp välja varor och tjänster som inte påverkar miljön och hälsan negativt. Därför ska staden ställa krav på miljöanpassning av varor och tjänster. Att mäta andelen av försäljningen miljömärkta varor i förhållande till totala varuförsäljningen är viktigt för att få en uppfattning

om hur stor volymen miljömärkta varor är på marknaden och för att följa utvecklingen på området.

Hållbar energianvändning

De viktigaste åtgärderna på energiområdet kan sammanfattas energieffektivisering och bättre miljöanpassad teknik, utveckling av förnybara energikällor samt påverkan för förändrade vanor och rutiner.

Delmål 3.5 om el och förnybara bränslen för produktion av fjärrvärme är det samma som i nuvarande miljöprogram eftersom målet inte uppfyllts. Detta har till stor del sin orsak i att staden har en och samma energileverantör som mer aktivt måste arbeta med att ta fram hållbara energilösningar. Målet om mer förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen är mycket viktigt för att Stockholm skall nå det långsiktiga målet om fossilbränslefri stad 2050. Stadens rådgivet över energifrågorna är allmänt sett alltför dålig och måste förbättras. Ett steg har tagits genom att inrätta Energicentrum, som skall stödja stadens förvaltningar och bolag att få kontroll över och effektivisera sin energianvändning.

I delmål 3.6 är det viktigt att även kylning ingår. Att använda el vid uppvärmning och kylning är inte någon miljöeffektiv lösning.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmålen är i kapitlet något omgjorda för att bättre anpassas till bl.a. rådande EU-lagstiftning. Skötseln av park- och naturmark har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Ogynnsam skötsel har troligtvis påverkat hela 80 procent av de nationellt rödlistade arter som har försvunnit ur kommunen. Detta är skrämmande och det är viktigt att kraftfulla åtgärder vidtas och att delmålen följs upp med hjälp av relevanta nyckeltal. Därför har några tillägg gjorts i nyckeltalen, jämfört med stadsledningskontorets förslag.

Vad gäller bräddning av avloppsvatten så är det viktigt att staden arbetar aktivt med att successivt minska utsläppen av avloppsvatten till våra sjöar och vattendrag, för att på sikt helt upphöra.

Miljöeffektiv avfallshantering

Grundläggande för att minimera avfallet är att materialsnål produktion och kloka produktval. Det handlar mycket om en attitydfråga, både hos politiker,

fastighetsägare, invånare och konsumenter. Stockholms stad bör föregå med gott exempel och inför källsortering i samtliga verksamheter.

Sund inomhusmiljö

Delmål 6.7 innebär att stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar. Stadens rådighet kring detta är stor och försiktighetsprincipen bör tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid nybyggnation intill kraftledningar. Forskning tyder på att exponering för lågfrekventa elektromagnetiska fält från kraftledningar skulle kunna öka risken för cancer, framförallt barnleukemi. De senaste studierna ser effekter vid 0,4 μT , en nivå som dock förekommer hos en mycket liten del av bostäderna i Sverige. Eftersom försiktighetsprincipen ska tillämpas ska Stockholm kartlägga exponering över 0,2 μT samt följa upp exponering över 0,4 μT .

Ett område som behöver belysas vidare i kommande arbete är effekter på människors hälsa och naturmiljöer av elektromagnetisk strålning. Högfrekventa elektromagnetiska fält från till exempel telekommunikation har i vissa fall påvisats leda till skadliga effekter på människor och djur, till exempel elöverkänslighet. Därför bör försiktighetsprincipen råda vid beslut som gäller elektromagnetisk strålning, t ex från 3G-master. Utbyggnaden av det markbundna mobiltelefoninätet inkl 3G-utbyggnaden bör karteras i syfte att minimera strålningsrisken från flera samverkande källor. Miljöprogrammet bör kompletteras med lämpliga nyckeltal och mätmetoder för strålning från telekommunikation.

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. anta miljöprogrammets 6 mål och 33 delmål som styrande för stadens miljöarbete med de av borgarrådet föreslagna ändringar i bilaga 2
2. i övrigt godkänna förslaget till Miljöprogram 2007-2010 med de av borgarrådet föreslagna ändringar i bilaga 2
3. uppdra åt nämnder och styrelser att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammets delmål

4. uppmana föreslagna nämnder och styrelser att ansvara för uppföljning av respektive delmål.
5. uppmana de nämnder och styrelser som i och med beslutet får ansvar för att följa upp olika delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen utveckla och fastställa uppföljningsmetoder/nyckeltal för respektive delmål under hösten 2006.
6. uppmana samtliga berörda nämnder och styrelser att leverera relevanta uppföljningsdata till uppföljningsansvarig nämnd eller styrelse enligt fastställd metod.
7. uppdra åt miljö- och hälsoskyddsnämnden att sammanställa och analysera uppföljningsdata, bistå kommunstyrelsen med årlig miljöanalys samt vid behov bistå nämnder och styrelser i miljöarbetet.
8. uppdra åt kommunstyrelsen att under år 2008 till kommunfullmäktige lägesrapportera hur genomförandet av miljöprogrammets mål och delmål fortgår.

Stockholm den

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNIKA BILLSTRÖM

Viviann Gunnarsson

ÄRENDET

Kommunfullmäktige uppdrog den 22 november 2004 åt Miljö- och hälso-skyddsnämnden att ta fram ett förslag till nytt miljöprogram inför 2007. Den 24 januari 2005 beslöt dessutom Kommunfullmäktige att Kommunstyrelsen ska samordna miljöprogrammet. I uppdraget ingår att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Stadsledningskontoret har samordnat framtagandet av ett förslag i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. Förslaget kan läsas på www.stockholm.se/miljobarometern.

Inom stadsledningskontoret har ärendet hanterats av Infrastrukturavdelningen.

REMISSER

Stadsledningskontoret har remitterat förslaget till samtliga stadens nämnder och bolagsstyrelser samt Stiftelsen Barnens dag, Stiftelsen Hotellhem i Stockholm, Stockholms läns Äldrecentrum, Skönhetsrådet, Kommittén för Stockholmsförsäkring och Kommunstyrelsens handikappråd för synpunkter.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande av den 3 maj 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Bakgrund

Kommunfullmäktige uppdrog den 22 november 2004 åt miljö- och hälso-skyddsnämnden att ta fram ett förslag till nytt miljöprogram inför 2007. Den 24 januari 2005 beslöt dessutom kommunfullmäktige att kommunstyrelsen ska samordna miljöprogrammet. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet.

Stadsledningskontoret har samordnat arbetet med att ta fram ett förslag. Arbetet har skett i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. Förslaget i sin helhet kan läsas på www.stockholm.se/miljobarometern.

Ärendet

Stadsledningskontoret har remitterat förslaget till nytt miljöprogram för 2007–2010 till samtliga stadens nämnder och bolagsstyrelser samt till Stiftelsen Barnens Dag, Stiftelsen Hotellhem i Stockholm, Stockholms läns Äldrecentrum, Skönhetsrådet, Kommittén för Stockholmsförsäkring samt kommunstyrelsens

handikappråd för synpunkter, speciellt när det gäller möjligheten att genomföra delmålen, möjligheten att följa upp nyckeltalen samt ansvarsfördelningen. Önskemålet var att eventuella synpunkter helst skulle åtföljas av konkreta förslag på förbättring.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av stadsledningskontoret under ledning av en styrgrupp med representanter från markkontoret, miljöförvaltningen, renhållningsförvaltningen, stadsbyggnadskontoret, stadsledningskontoret, trafikkontoret, Östermalms stadsdelsförvaltning samt AB Svenska Bostäder och Stockholm Vatten AB.

Sammanfattning

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige samordnat arbetet med att ta fram ett förslag till nytt miljöprogram för staden. Arbetet har skett i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick även att lämna förslag till ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. . Förslaget har skickats på remiss till samtliga nämnder och styrelser.

Remissvaren är övervägande positiva och de innehåller ett stort antal värdefulla synpunkter och förslag till omformuleringar. Många av dessa har stadsledningskontoret nu arbetat in i det förslag som lämnas till beredning för beslut (se bilaga 1 och 2).

Det nya förslaget har utökats med en inledning och motivtexter och delmålen har disponerats om i verksamhetsmål och samverkansmål. Ett antal delmål och nyckeltal har även slagits ihop.

I linje med kommunfullmäktiges beslut om översyn av olika styrdokument ska miljöprogrammet ses som ett stadsövergripande styrdokument riktat till de nämnder och styrelser som kan bidra till att uppnå målen.

Detta innebär att alla verksamheter ska vidta åtgärder som bidrar till att målen uppnås, utifrån verksamhetens art och uppdrag enligt stadens budget. Stadens nämnder och bolag ska utifrån sina egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet för att sedan anta egna mål för verksamheten med syftet att uppnå de stadsövergripande målen. Detta arbete ska

ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning.

I förslaget till miljöprogram redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål.

Stadsledningskontoret föreslår att uppföljningen av stadens sex övergripande miljömål sker genom ett antal nyckeltal eller andra fastställda metoder som är kopplade till delmålen. Kontoret föreslår också att uppföljningen genomförs av de delmålsansvariga nämnder och styrelser som utses i miljöprogrammet. I uppföljningsansvaret ingår att utveckla och fastställa uppföljningsmetoder i samråd med kommunstyrelsen, hämta in data från uppgiftslämnare och rapportera uppgifterna till kommunfullmäktige. Rapportering sker årsvis i verksamhetsberättelsen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslås få ansvar för att sammanställa och analysera nyckeltalsdata och rapportera resultaten på stadens hemsida, bistå kommunstyrelsen vid en årlig miljöanalys inför det strategiska ärendet och vid behov bistå nämnder och styrelser i miljöarbetet.

Stadsledningskontorets synpunkter

Remissvaren är övervägande positiva, speciellt när det gäller sättet på vilket förslaget till nytt miljöprogram har tagits fram.

Remissvaren ger även uttryck för en kluvenhet kring inriktningen i förslaget mot ökad fokusering med färre delmål och nyckeltal. Flertalet remissinstanser anser att antalet kan minska ytterligare. Förslag ges samtidigt från många håll på nya delmål och nyckeltal för att öka såväl omfattning som detaljstyrning.

Nära nog samtliga remissvar önskar att programmet får en inramning med en inledande text som förtydligar sammanhanget och integreringen i stadens verksamhetsstyrning. Många har även önskat en tydligare uppdelning i mål för den egna verksamheten och samverkansmål. Man vill även ha motivtexter till delmålen.

I många av svaren önskas en analys av vilka kostnader samt vilket behov av övriga resurser programförslaget innebär. Flera nämnder och styrelser ifrågasätter också målet om 100 procent miljömärkt el, som uppfattas som kostnadsdrivande utan att ge önskad reell effekt.

Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnas i svaren. Många av dessa har stadsledningskontoret arbetat in i det omarbetade förslaget som nu lämnas till beslut (se bilaga 1). Det nya förslaget har även utökats med en inledning och motivtexter, och de olika delmålen har disponerats om vad gäller verksamhetsmål och samverkansmål. Ett antal delmål och nyckeltal har även slagits ihop.

I förslaget till miljöprogram redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål. Miljöprogrammet anger dock som regel inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras.

I programmet förutspås inte heller hur åtgärderna skulle kunna påverka samhällsutvecklingen. Detta medför att det inte går att i detalj beräkna eller uppskatta vare sig stadens kostnader för att uppnå målen eller de samhällsekonomiska konsekvenserna av programmet. Många remissinstanser bedömer dock att de flesta av de föreslagna delmålen är uppnåbara ibland till en begränsad merkostnad. Ambitionsnivån i målen anses samtidigt generellt hög.

Stadsledningskontorets förslag

I linje med kommunfullmäktiges beslut om översyn av styrdokument föreslår stadsledningskontoret att miljöprogrammet ska ses som ett kommunövergripande styrdokument som är riktat till de nämnder och styrelser som kan bidra till att uppnå målen. Detta innebär att alla verksamheter ska vidta åtgärder som leder i målens riktning, med hänsyn till verksamhetens art och uppdrag enligt stadens budget.

Stadens nämnder och bolag ska utifrån egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet samt anta egna mål för verksamheten som syftar till att uppnå de stadsövergripande målen. Detta arbete ska ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning.

Stadsledningskontoret föreslår att stadens sex övergripande miljömål följs upp genom ett antal nyckeltal eller andra fastställda metoder som är kopplade till delmålen. Kontoret föreslår också att uppföljningen genomförs av delmålsansvariga nämnder och styrelser som utses i miljöprogrammet. I uppföljningsansvaret ingår att utveckla och fastställa uppföljningsmetod i samråd med kommunstyrelsen, hämta in data från uppgiftslämnare och rapportera uppgif-

terna till kommunfullmäktige. Rapportering sker årsvis i verksamhetsberättelsen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslås få ansvar för att sammanställa och analysera nyckeltalsdata, rapportera resultaten på stadens hemsida samt att vid behov bistå nämnder och styrelser i miljöarbetet. Dessutom föreslås nämnden bistå kommunstyrelsen vid en årlig miljöanalys inför det strategiska ärendet.

Stadsledningskontorets förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar att:

1. godkänna miljöprogrammets 6 mål och 33 delmål som styrande för stadens miljöarbete
2. uppdra åt nämnder och styrelser att hantera verksamheternas miljöfrågor inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS), med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet
3. utse föreslagna nämnder som ansvariga för att följa upp respektive delmål
4. uppdra åt de nämnder som i och med beslutet får ansvar för att följa upp olika delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål under hösten 2006
5. uppmana samtliga berörda nämnder och styrelser att leverera relevanta uppföljningsdata till uppföljningsansvarig nämnd eller styrelse enligt fastställd metod
6. uppdra åt miljö- och hälsoskyddsnämnden att sammanställa och analysera uppföljningsdata, bistå kommunstyrelsen med årlig miljöanalys samt vid behov bistå nämnder och styrelser i miljöarbetet.

Brand- och räddningsnämnden beslöt den 23 mars 2006 att utan eget ställningstagande överlämna förvaltningens förslag till kommunstyrelsen samt att därutöver anföra vad som anges nedan.

Brand- och räddningsnämnden delar förvaltningens synpunkt om att stadens nämnder och bolag behöver utarbeta handlingsprogram där de beskriver hur miljöprogrammets delmål ska kunna uppnås inom respektive organisation.

Stockholms brandförsvars tjänsteutlåtande av den 27 februari 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till det föreslagna miljöprogrammet, men finner det samtidigt vara en grannlaga uppgift att bedöma delmålen genomförbarhet, nyckeltalens uppföljningsbarhet samt föreslagen ansvarsfördelning.

Även om antalet delmål och nyckeltal reducerats något i förslaget anser förvaltningen att det hade varit en fördel om en större koncentration hade kunnat åstadkommas i detta avseende. Förvaltningarnas och bolagens utmaning blir därför att "översätta" detta målprogram i konkreta handlingsprogram där frågan om *hur* delmålen ska kunna uppnås redovisas.

Det systematiska arbetssätt som förutsatts för att godkännas vid revisioner av Miljöcentrum för företag, anser förvaltningen vara ett utmärkt sätt att successivt bidra till genomförande av de för brandförsvaret relevanta delmålen i miljöprogrammet. I detta sammanhang vill brandförsvaret understryka vikten av att Stockholms stads miljöcentrum för företag ges möjlighet att även fortsättningsvis finnas till för stadens egna verksamheter.

Stadens mål för miljöbilar är att biogasbilar till 80 % ska köras på biogas och att etanolbilar till 80 % ska köras på etanol vid utgången av innevarande år. En paradox i sammanhanget synes vara att dessa mål inte kommer att kunna uppnås pga. att det än så länge finns för få tankställen för biogas.

Fastighets- och saluhallsnämnden beslöt den 6 april att besvara remissen med kontorets utlåtande och därutöver, enligt det av ledamoten Lamia Elmari m.fl. (s), ledamoten Åke Mezán (v), Ordföranden Rolf Könberg m fl (m), ledamoten Björn Ljung m fl (fp) och ledamoten Mats Rosén (kd) gemensamt framställda yrkandet, anföra följande

Vi ifrågasätter formuleringarna enligt 3.6 och även 3.7 som bland annat innebär att stadens samtliga förvaltningar och bolag skall betala mer per kilowatt för s.k. miljövänlig el i samband med upphandling av elavtal. Miljövänlig el är

enligt definitionen främst el producerad av vattenkraft och vindkraft men inte av kärnkraft. (Elen i Sverige produceras till cirka 50% vardera av vatten- respektive kärnkraft)

Tanken bakom att få enskilda hushåll, kommuner och företag att kräva och betala mer för sk miljövänlig el har varit dels öka medvetandet om formerna för elproduktionen i Sverige samt att i praktiken subventionera produktionen av miljövänlig el i Sverige genom en ökad betalningsvilja för detta.

Denna form av påverkan på elmarknaden i Sverige har dock upphört att ha någon praktisk betydelse. Genom införande av sk elcertifikat för ett antal år sedan sker numera en subventionering av miljövänlig produktion av el t.ex. från vindkraftverk (dock en försumbar del av elproduktionen i Sverige). En subvention som tas genom högre skatt på el producerad av bl.a. kärnkraft. Detta system gör att förslaget att vid upphandlingar betala mer för s.k. miljövänlig el i praktiken saknar betydelse för påverkan av denna marknad och endast innebär en överföring av stadens knappa resurser till mycket rika elbolag.

Idag betalar stadens förvaltningar och bolag uppskattningsvis 10-15 miljoner kronor mer per år för köp av s.k. miljövänlig el. Dessa pengar går främst till det av den finska staten ägda Fortum som idag satsar stora delar av dessa vinsterna på att bygga ett nytt kärnkraftsverk i Finland.

Pengarna går inte till att bygga ut eller subventionera s.k. miljövänlig elproduktion.

Oavsett vad man tycker om kärnkraften som energikälla så betalar idag stadens bolag och förvaltningar stora belopp helt i onödan och praktiken en fördubblad subventionering för denna s.k. miljövänliga produktion. Dubbelt då prisnivån idag redan är justerad uppåt och utgår från att en subventionering sker av samtliga elkonsumenter, genom de s.k. elcertifikaten.

Därutöver innebär ett frångående av systemet med att betala två gånger för s.k. miljövänlig el att staden kan använda dessa 10-15 miljoner kronor till köp av energibesparande belysning samt andra energibesparande åtgärder. Precis så gjorde också den tidigare gatu- och fastighetsnämnden vilket innebar att man avstod från att betala cirka 800 000 kr extra per år för s.k. miljövänlig el och med denna besparing kunde man satsa extra på elbesparande åtgärder i sitt fastighetsbestånd, vilket i sin tur minskade den årliga elräkningen med omkring 70- 80 000 kr per år. Detta avtal är nu något som bland annat fastighets-

och saluhallsförvaltningen kan dra nytta av. Detta visar tydligt att det inte finns anledning att ha målsättningen att upphandla s.k. miljövänlig el när nu systemet med elcertifikaten har etablerats. Målsättningen enligt förslaget innebär istället minskade ekonomiska möjligheter att sänka stadens elkonsumtion och att en överföring av skattebetalarnas resurser helt utan effekt överförs till det finska elbolag Fortum, eller andra elbolag som stadens förvaltningar och bolag väljer att sluta sådana avtal med.

Reservation anfördes av ordföranden Rolf Könberg m fl (m), ledamoten Björn Ljung m fl (fp) och ledamoten Mats Rosén (kd) reserverade sig mot beslutet att besvara remissen med kontorets utlåtande enligt Bilaga 1.

Ledamoten Ann Westlund (mp) reserverade sig mot beslutet att därutöver anföra det gemensamt framställda yrkandet av ledamoten Lamia Elmari m.fl. (s), ledamoten Åke Mezán (v), Ordföranden Rolf Könberg m fl (m), ledamoten Björn Ljung m fl (fp) och ledamoten Mats Rosén (kd)

Särskilt uttalande lämnades av ledamoten Ann Westlund (mp) enligt Bilaga 1.

Fastighets- och saluhallskontorets tjänsteutlåtande daterat den 16 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret anser att det är bra med många av de uppställda målen för stadens förvaltningar och bolag. Däremot anser kontoret att målformuleringar som utgår ifrån ”verka för” blir verkningslösa även om stora summor pengar involveras i annonskampanjer för information till medborgarna. Det krävs gigantiska insatser om den stora massan ska omvändas till att leva efter stadens miljöprogram.

Programmet omfattar endast åtgärder inom Stockholms stads gränser. Det gör att stora delar av Fastighets- och saluhallskontorets verksamhet faller utanför ramarna i form av jord- och skogsbruksmark utanför stadens gränser. Det är olyckligt då detta är en mycket stor del av Stockholms markinnehav. Marken har inte varit uppe till diskussion i målområde ”hållbar användning av mark och vatten”. Denna mark är inte bara en stor resurs för staden i form av rekreationsmarker utan även en viktig del för att bibehålla den stadsnära möjligheten till jord- och skogsbruk.

Den stora mängden nyckeltal anser kontoret fortfarande är för stor. Många av de nyckeltalsformuleringar som finns i förslaget har inga utgångsdata vilket gör att det inte finns något att följa upp emot. Det är också oklart hur en insamling av mätvärden från olika förvaltningar och bolag ska ske till nyckeltalsansvarig funktion.

I vissa fall kan förslaget till miljöprogram sätta upp begränsningar för Fastighets- och saluhallskontoret med tanke på att många mål handlar om att minska förbrukning, användning m.m. I de fall våra hyresgäster expanderar sin verksamhet är miljömålen kanske inte förenliga med expansionen då den oftast för med sig en ökning i förbrukning. På samma sätt kan kontoret sätta fokus på frågan hur man räknar förbrukningsnivåer med tanke på att viss produktion inom kontorets lokaler förbrukas utanför stadens gränser. Ska denna förbrukning räknas in i kontorets totala förbrukning då den egentligen inte avser produkter som förbrukas i Stockholm utan i resten av landet.

Förslaget till miljöprogram 2007-2010 kan i många avseenden ses som rekommendationer och då det saknar sanktioner finns risken att det inte uppfattas som ett styrdokument. Tydligare styrning efterfrågas av kontoret.

Plan för uppföljning

Stadens miljöprogram 2007-2010 ska följas upp på samma sätt som tidigare styrdokument följts upp, genom ordinarie uppföljning i tertialrapporter, verksamhetsplan och verksamhetsberättelse. Kontoret anser att det är en bra uppföljningsform då allt samlas till samma tidsschema och uppföljningsmodell som gäller för övriga frågor inom staden. Det blir tydligare fokus på en fungerande uppföljning i miljöfrågorna om det ingår i ordinarie uppföljningsmodell.

Konsumentnämnden beslöt den 15 mars 2006 att med godkännande överlämna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Reservation anfördes av (m) med hänvisning till partiets yrkande att nämnden lämnar ärendet utan eget ställningstagande.

Konsumentförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 15 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att det är positivt att det finns fler mål i det nya miljöprogrammet som handlar om hållbar konsumtion. Förvaltningen har lämnat förslag och synpunkter inom de målområden som direkt berör förvaltningens uppdrag, och i vissa fall när målen indirekt berör förvaltningens verksamhetsområde. Det gäller exempelvis delmål under Miljöeffektiv avfallshantering. Många av delmålen och nyckeltalen är enligt förvaltningen tydliga, relevanta och uppföljningsbara. Följande synpunkter lämnas på formuleringar som kan behöva förbättras.

Mål 1, Miljöeffektiva transporter

I den första meningen i det inledande stycket kan ordet ”frisk” med fördel bytas ut mot ”hälsosam”.

Delmål 1.1

”Utsläppen från trafiken ska minska” bör ändras till ”Utsläppen från transporter ska minska” eftersom delmålet heter ”Miljöeffektiva transporter”. Ordvalet transporter bör också användas eftersom det är mer specifikt medan trafiken är ett mer generellt begrepp.

Nyckeltalen är relevanta och möjliga att följa upp. Även i nyckeltalen bör ”trafiken” bytas ut mot ”transporter”.

Delmål 1.2

”Stadens förvaltningar och bolag ska miljöeffektivisera sina transporter” är otydligt formulerat och kan istället skrivas ”Stadens förvaltningar och bolag ska arbeta systematiskt för att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter.”

Nyckeltalet 1.2.1 om är relevant och möjligt att följa upp. Om det är möjligt att få in tillförlitliga data skulle ytterligare ett nyckeltal kunna läggas till som handlar om logistiklösningar hos upphandlade företag såväl som hos egna verksamheter, för att minska negativ påverkan på hälsa och miljö.

Nyckeltal 1.2.2, ”Andel förvaltningar och bolag som har ett systematiskt arbete för miljöeffektivare resor och transporter” är otydligt. Vad menas med ”miljöeffektivare resor och transporter”? En gissning av tolkningen är att nyckeltalet skulle kunna delas upp i ett eller flera delmål med följande formuleringar. ”Förvaltningar och bolag ska minska negativ miljöpåverkan vid tjänsteresor” Ett nyckeltal skulle kunna mätas i koldioxidekvivalenter. Beräkningar kan

enkelt göras genom att exempelvis jämföra utsläppen av koldioxid från en flygresan i jämförelse med en tågresan. Ett andra delmål skulle kunna formuleras. "Förvaltningar och bolag ska arbeta med logistiklösningar vid interna transporter." Ett nyckeltal kan mäta hur många förvaltningar som har en plan för och arbetar med logistiklösningar eller alternativt i minskade utsläpp mätt i koldioxidekvivalenter. Ett tredje delmål skulle kunna formuleras "Antal förvaltningar och bolag som ställer krav på minimal miljöpåverkan, kapacitetsutnyttjande och bra logistiklösningar vid upphandling av transporter."

Mål 2, Giftfria varor och byggnader

Inledningstexten

Första meningen i inledningstexten "Miljön ska.." skulle kunna förtydligas genom att skriva "Miljön ska vara fri från ämnen som skapats av människor och som kan hota människors hälsa och den biologiska mångfalden." Orden gifter och miljögifter bör definieras under ordförklaringar. Sista meningen kan delas upp i två meningar "Kunskaperna om förekomst och spridning av gifter i staden ska öka." och "Kunskapen om ekologiska livsmedel och miljöanpassade varor och tjänster ska öka bland stadens anställda samt hos hushåll och företag i Stockholm."

Nationella miljömål

Definition av giftfri bör finnas med under ordförklaringar.

Miljöpåverkan

I tredje stycket, andra meningen, bör "Vi" ändras till "Människor" I slutet av samma mening kan "vi andas" och "vi äter" strykas. I sista stycket, första meningen kan "Det är klarlagt..." ändras till "Genom att välja miljöanpassade och miljömärkta varor och tjänster kan spridning av miljögifter förhindras."

Stadens ansvar och rådighet

Borde det inte stå "miljö- och hälsofarliga ämnen" istället för "farliga ämnen" i första meningen? Om inte bör "farliga ämnen" definieras under ordförklaringar.

Precisering av Delmål 2.1

"Kadmium i konstnärsfärg" och "kadmium och kvicksilver i batterier" bör läggas till.

Precisering av delmålet

I första meningen bör ”TCO” läggas till efter ”EU-blomman”. När TCO beskrivs i ordförklaringen bör ”och elektronik” läggas till efter ”kontorsutrustning”.

Nyckeltalen är relevanta och möjliga att följa upp.

I kommentaren till nyckeltal 2.2.5 bör ”och perflourerade ämnen” läggas till efter ”flamskyddsmedel”.

Precisering av delmålet

Första meningen är inte fullständig. I första meningen efter ”...bolag” bör det stå ”staden förvaltningar och bolag ska genom informationsinsatser riktade till stockholmare och företag verka för en mer hållbar konsumtion.”. Stryk ”....genom informationsinsatser...”.

Efter första punkten står det ”Staden ska verka för att andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor ökar till 10 %” Hur har mätningen gjorts? Är det inte redan idag mer än 10 % som handlar miljömärkta varor? Alla handlar tvättmedel och toapapper och större delen av dessa som säljs är miljömärkta. Det är svårt att ge något förslag till förbättring. Eftersom det inte finns någon information om hur frågan har ställts i Medborgarenkäten.

Nyckeltal 2.3.1 är relevant men ”hushåll som köper miljömärkta varor” bör preciseras. Räcker det med att köpa en miljömärkt vara under ett år? Eller ska det definieras som ”köper minst en gång i veckan miljömärkta varor” eller ska det vara en viss procentsats av inköp av dagligvaror?

Delmål 2.4

Målformuleringen är tydlig och relevant. Det är mycket möjligt att nå målet på minst 20 % ekologiska livsmedel. Redan idag är flera stadsdelsförvaltningar på väg att nå målet minst 15 % ekologiska livsmedel 2006. Det visar att det är möjligt att köpa in en relativt stor andel ekologiska livsmedel. I flera stadsdelsförvaltningar är bara några få procent av livsmedelsinköpen ekologiska. Men alla stadsdelsförvaltningar har påbörjat arbetet för att nå målet. I uppstartningsskedet behöver mest arbete läggas ned för att nå upp till några få procent. Att gå vidare från 15 – 20 % är betydligt lättare beroende på att då har mycket personal blivit engagerade och ser det som naturligt i det dagliga arbetet.

Nyckeltal 2.5.2 bör definieras tydligare av samma skäl som angivits under nyckeltal 2.3.1.

Delmål 2.6

Målformuleringen är tydlig och relevant men det är svårt att nå målet eftersom det finns oerhört många miljö- och hälsofarliga ämnen som både är identifierade och inte identifierade.

Mål 3, Hållbar energianvändning

I inledningstexten bör första meningen skrivas om till "Lägre energiförbrukning och effektivare energianvändning ska leda till minskad klimatpåverkan, bättre folkhälsa, renare vatten, mark och luft samt bättre bevarande av den biologiska mångfalden.". Slutet av tredje meningen "...det egna fastighetsbeståndet" bör ersättas med "de egna verksamheterna.". Stadens verksamheter finns inte bara i stadens egna fastigheter. Vissa verksamheter hyr lokaler av andra fastighetsägare.

Miljöpåverkan

Första stycket är otydligt. "Växthuseffekten ökar snabbare än tidigare. Det beror främst på koldioxidutsläpp från förbränning av kol och olja. Även en ökad elanvändning leder kortsiktigt till ökade koldioxidutsläpp då den tillkommande marginalproduktionen oftast inte är förnyelsebar." Vid förbränning av kol och olja kan det produceras både fjärrvärme och el. Är det inte det som åsyftas i andra meningen? Eller är det bara fjärrvärme som åsyftas eftersom det i den andra meningen skrivs "Även en ökad elanvändning..."?

Delmål 3.1 är relevant, men det är otydligt formulerat när det gäller i vilken enhet målet ska mätas. Ska enheten vara kg koldioxidekvivalenter per stockholmare och år?

Delmål 3.2 är tydligt definierat och relevant. När det gäller målet för minskad energiförbrukning bör det gälla även för lokaler som staden hyr.

För att målet ska kunna nås krävs ett bra samarbete med kommunala bolag och förvaltningar samt Fortum

Nyckeltal 3.4.2 är relevant och möjligt att följa upp, men borde det inte inkludera även "ej förnybar el" vilket finns beskrivet under "Precisering av delmålet"?

Delmål 3.7

Målformuleringen borde vara kvantitativ så att den överensstämmer med Preciseringen av delmålet. I slutet av målformuleringen bör ”till 10 % läggas till”. Annars är målformuleringen tydlig och relevant.

Mål 5, Miljöeffektiv avfallshantering

I inledningsstyckets första mening kan ”...ekologiskt uthålligt.” istället skrivas ”en ekologiskt hållbar utveckling.” Annars är texten tydlig.

Miljöpåverkan

I första meningen kan ordet ”önskade” skrivas in före hälsoeffekter. I andra meningen bör ”dioxiner” läggas till. Dioxiner bör även tas upp under ordförklaringar. Även IPP och EEA bör tas upp under ordförklaringar.

Precisering av delmålet

Enheten för minskning av avfall är inte fullständig. Ska det vara kg/person och år? Varför görs jämförelsen med 2003 och inte närmast föregående år?

Delmål 5.3

Målformuleringen kan misstolkas. Målformuleringen skulle kunna skrivas ”Mängden farligt avfall i staden ska minska. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att mer av det farliga avfall som finns i staden samlas in på rätt ställe.”.

Nyckeltalet 5.4.1 för delmålet är tydligt men det krävs antagligen mycket arbete för att följa upp det. Nyckeltalen 5.4.2 och 5.4.3 är tydliga och möjliga att följa upp.

Kulturnämnden beslöt den 21 mars 2006 att till stadsledningskontoret överlämna och åberopa kultur- och stadsarkivförvaltningarnas gemensamma tjänsteutlåtande som svar på remiss med förslag till nytt miljöprogram för Stockholm 2007 – 2010.

Reservation anfördes av vice ordförande Madeleine Sjöstedt (fp), ledamöterna Cecilia Brinck (m), Elisabeth Fleetwood (m), Rasmus Jonlund (fp) och Robert

Lisborg (kd) enligt det av dem framställda yrkandet om att lämna remissen utan eget ställningstagande.

Kulturförvaltningens och **stadsarkivförvaltningens** gemensamma tjänsteutlåtande daterat 7 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Kultur- och stadsarkivförvaltningarna uppfattar förslaget till nytt miljöprogram 2007 – 2010 i första hand som ett övergripande dokument och att det är svårt att finna annat än indirekta kopplingar till förvaltningarnas dagliga verksamhet.

Av det uppföljningsansvar som enligt förslaget åvilar olika nämnder är det bara kravet på att kontinuerligt tillämpa produktvalsprincipen vid upphandling som riktas direkt till samtliga nämnder. Ett arbete med att styra den egna förbrukningen av varor och tjänster mot mer miljöanpassade alternativ pågår kontinuerligt inom ramen för kultur- och stadsarkivförvaltningarnas ordinarie verksamhet.

Övriga frågor hamnar naturligt på facknämnderna med särskild sakkunskap, som miljö- och hälsoskyddsnämnden, Stockholm Vatten AB, Renhållningsnämnden m.fl. Kultur- och stadsarkivförvaltningarnas möjligheter att styra och påverka val och handlingsmönster utanför de egna verksamheterna är begränsade.

Inom respektive kultur- och stadsarkivförvaltningarna pågår ett fortlöpande arbete med att utveckla miljöarbetet. Förvaltningarna anser det angeläget att beakta miljöaspekterna i stadens verksamheter och implementeringen av ett nytt miljöprogram kommer troligen att leda till ökad aktivitet och medvetenhet om miljöfrågorna.

Marknämnden beslöt den 30 mars 2006 att bordlägga ärendet.

Kyrkogårdsnämnden beslöt den 11 april 2006 att godkänna förvaltningens förslag som svar på remissen och därtill anta särskilt uttalande av ordföranden Magnus Jarnling (mp) med instämmande av Abebe Hailu m fl (s) och tjänstgörande ersättaren Marja Hillerström (v) enligt följande.

Vi saknar en inledning i miljöprogrammet med redovisning av hur de sex avsnitten valts ut. Vi anser att Stockholms luftkvalitet (partiklar mm) bör få ett eget avsnitt.

Reservation anfördes av Louise du Rietz-Svenson m fl (m) och ersättaren Birgitta von Hofsten (kd) mot beslutet till förmån för sitt förslag till beslut (Bilaga 1)

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 10 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Det får anses tillfredsställande för stadens olika aktörer att genomföra ett miljöprogram som bygger på faktaunderlag och som pekar på de viktigaste miljöfrågorna för staden och ger vägledande handlingsmönster. Programmet är ett underlag för det fortlöpande miljöarbetet och för de miljöbokslut som skall följa årsvis liksom när programperioden löpt ut.

Formuleringar av mål och delmål av vad som utöver lag skall åstadkommas, ålägger varje verksamhet att i miljömässigt tillämpbara sammanhang agera på sätt som är förenliga med stadens miljömål, något som också vitaliserar miljöarbetet på olika organisationsnivåer.

Genom nyckeltalstillämpning kan över tiden övergripande förändringar och trender, men också specifika insatsers betydelse, avläsas.

Sammanfattningsvis ställer sig förvaltningen bakom en tillstyrkan av förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010 och föreslår kyrkogårdsnämnden att inta samma ståndpunkt.

Exemplifieringen nedan behandlar de avsnitt som miljöprogrammet anger och som kan knytas till kyrkogårdsnämndens verksamhet.

Miljöeffektiva transporter

Denna ansats medför krav på arbetsmaskiner och transportfordons miljöprestation såväl vid egenregiverksamhet som upphandlade åtaganden. Följden kan bli kostnadsökningar om inte exempelvis drivmedelsbeskattning ”miljöanpassas” och kommer att kräva nya överväganden (fortfarande inom LOU:s ram) vid anbudsutvärdering.

Giftfria varor och byggnader

Denna rubrik vill påminna samtliga stadens verksamheter, att Miljöbalkens produktvalsprincip slår fast, att produkter riskabla för hälsa och miljö skall om möjligt ersättas med mindre farliga. Exempel härpå är kvantifierat avlägsnande av PCB från byggnader men även begränsning i användning av zink och koppar (rör, takbeläggning m m) förutsätts. Inom kyrkogårdsförvaltningens verksamhet kommer sådant material uteslutande ifråga för att efterkomma kulturhistoriska krav. Kyrkogårdsnämndens åtgärder i sista nämnda fallet kan i valsituationer behöva ledsagas av Stadsmuseet eller länsstyrelsen.

Hållbar energianvändning

Ett av delmålen här är att staden minskar energianvändningen för värme i stadens egna byggnader och anläggningar med 6 procent. Ett annat delmål är att elanvändningen skall minska med hela 12 procent för förvaltningar och bolag.

Målen föranleder nya energiutredningar, som initialt medför kostnader härför samt att utredningarna genererar åtgärdsförslag som vid genomförande även dessa får höga kostnader till följd.

Med redan utförda energibesparande åtgärder och en näst intill ofrånkomlig utökning av elberoende installationer i verksamheten får kyrkogårdsnämnden svårt att uppfylla målen till rimliga kostnader. Balansen mellan miljömässigt befogat, tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt kommer således att bli avgörande.

Hållbar användning av mark och vatten

Kyrkogårdsnämndens anläggningar kräver en anpassad skötsel: enskilda gravplatser och deras omedelbara närhet kontra perifera och rena naturskogsområden.

I planeringsarbetet skall också eftersträvas att gravplatsområden (kistgravar) lokaliseras så att naturvårdsverkets rekommendationer tillgodoses. Likaså är skötselmetoder med återföring av organiskt material till växtzonen, som undanröjer behov av konstgödsel, tillämpliga inom kyrkogårdsnämndens anläggningar.

Miljöeffektiv avfallshantering

Inom kyrkogårdsnämndens verksamhetsområde kommer i första hand utsortering och hämtning av avfall i nya lämpligare fraktioner att utarbetas. Detta arbete kräver med stor sannolikhet ett nära samarbete med ett eller flera etablerade avfallsbolag. Initialt kommer det därför att medföra ökade kostnader för

avfallshanteringen medan kvittblivningskostnaderna för restavfall på sikt bör minska.

Utveckling av kompostering och komposteringsteknik ifråga om det avfall som uppkommer i verksamheten och det som lämnas av allmänheten på kyrkogårdar och begravningsplatser är ett område som måste prioriteras de kommande åren. Utvecklingsarbete kräver också resurser.

Utsortering av farligt avfall så att miljö- och hälsovådliga ämnen ej läcker ut i miljön är framför allt vid kyrkogårdsförvaltningen knutet till krematorierna. F n finns en tillämpad rutin för detta, som också inkluderar borttransport för slutförvaring så småningom. Kostnaderna härför har under det senaste året ökat markant och med ökade krav på slutförvaringslösningar förutses allt högre omkostnader.

Sund inomhusmiljö

Riskfaktorer i inomhusmiljön, knutna till såväl nybyggnads- som ombyggnadsprojekt, är de som förvaltningen anser behöva identifieras, förebyggas och åtgärdas så långt som möjligt.

Kunskapsuppbyggnad om orsak och verkan i detta sammanhang är då nödvändig. I miljöprogrammet betonas vikten av att undanröja riskerna för olägenheter förorsakade av fukt i olika former. Konsultuppdrag ligger närmast till hands för detta med ökande kostnader som följd. Förvaltare, som kyrkogårdsnämnden, av offentliga lokaler måste göra de insatser som krävs för att obligatorisk kontroll av ventilationsförhållanden ger godkänt resultat.

Övrigt

Av ovanstående redovisning över specifika miljömålsområden och dess anknytning till kyrkogårdsnämndens verksamhetsgrenar kan konstateras, att beröringspunkter finns och "miljöaktiviteter" redan är etablerade. För framtiden måste dock tillämplig dokumentation över insatser och utfall i större utsträckning upprättas med tanke på såväl egen verksamhetsredovisning som på bidrag till andra gemensamt "nyckeltalsproducerande" förvaltningar.

I miljöprogramförslaget anges inga kostnader eller förutsätts några särskilda anslag. Det framstår dock klart att höga miljömål i många fall medför högre kostnader.

Avslutningsvis kan konstateras att Stockholms miljöprogram för åren 2007-2010 är ett väl genomarbetat program som tar upp och behandlar de viktigaste miljöfrågorna för staden. Programmet är lätt att förstå och därmed underlättas kommunikeringen av programmet i den egna organisationen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslöt den 12 april att i huvudsak godkänna miljöförvaltningens synpunkter på remissen, föreslå kommunstyrelsen att kommunfullmäktige ger Miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att ansvara för den operativa delen av uppföljningen av miljömålen samt därutöver anförda följande.

Förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010 är till stora delar bra men behöver förstärkas och förtydligas i vissa delar för att kunna vara det framtidsytande miljöprogram som efterträder stadens nuvarande miljöprogram. Förslaget har tagits fram av stadsledningskontoret tillsammans med en styrgrupp med representanter från flera förvaltningar och är således en kompromiss mellan olika fackkunskaper och intressen. Stockholms miljöprogram måste även i fortsättningen vara ett styrdokument med ambitiösa uppföljningsbara mål om Stockholm ska kunna hävda sig som miljöhuvudstad och föregångare. Därför bör programmet ändras utifrån miljöförvaltningens förslag med de ändringar/tillägg som nedan framförs.

Målen bör struktureras så att de utåtriktade ”verka för-målen” står för sig och stadens interna mål för sig. En inledande text saknas som beskriver syftet med programmet och nämndernas och bolagens ansvar för att målen uppnås inom programperioden förklaras. I inledningen bör även stå att nämnderna och bolagen ska ta fram åtgärdsprogram över hur respektive nämnd/bolag ska arbeta med och uppnå målen. Det är beklagligt att det saknas utgångsdata vid flera av målen. För att förstå vad målen innebär krävs att det finns jämförande data. I inledningen till varje kapitel bör läggas till vilken lagstiftning och vilka andra styrdokument som har stor inverkan på målen. På avfallsområdet bör EU:s avfallshierarki samt avfallsplanen nämnas, på trafikområdet miljöbalkens miljö kvalitetsnormer för partiklar och kvävedioxid och på inomhusmiljöområdet t ex Program för miljöanpassat byggande.

Synpunkter på målen

1. Miljöeffektiva transporter (Ej Hållbara transporter)

Inledningen: Ta bort meningen "Biltrafiksystemet i staden behöver göras mer stadsmässig och mindre dominerande i stadsbilden". Under Miljöpåverkan stryks "Vägransportsystemets ytanspråk och tillhörande miljöpåverkan reducerar möjligheterna till alternativ markanvändning som t ex för bostäder. Transporter med personbil utgör ett mindre energieffektivt transportsätt än t ex kollektivtrafik. Vägransportsystemet skapar barriärer för såväl människor som biologisk mångfald."

- 1.1 Till delmålet om koldioxidutsläppen läggs till att detta innebär 1,5 procentenheters minskning till 2010.

Målet är uppfyllt om miljö kvalitetsnormerna för kvävedioxid och PM 10 är uppfyllda. Det bör stå vilka normerna är.

Målet är uppfyllt om SO₂-utsläppen från färjetrafiken har minskat. Det bör framgå vilka halterna är idag samt vilka nivåer som ska uppnås.

- 1.2 Lägga till nytt nyckeltal om arbetsmaskiner.

- 1.3.3. Lägga till nytt nyckeltal: "Andelen anställda inom staden som reser kollektivt, cyklar eller går till arbetet."

- 1.6 Ett av delmålen är att målet är uppnått om trafikbullret mätt som årsmedelvärde vid mätpunkterna har minskat. Det bör framgå med hur mycket.

2. Giftfria varor och byggnader

- 2.2 Prioriterad produkt bör även vara kontorspapper och mobiltelefoner

- 2.3 De två första delmålen ändras till "Staden ska verka för att andelen hushåll i Stockholm som köper miljömärkta varor ökar till 15 procent" samt "staden ska verka för att andelen företag i Stockholm som köper miljömärkta varor ökar till 15 procent. Ordet "alltid" tas även bort i nyckeltalen 2.3.3 och 2.3.4.

- 2.3.1. Lägga till att nyckeltalet även följs upp genom försäljningsstatistik av miljömärkta varor.

- 2.4 Målet ändras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 25 procent."

- 2.5.2.-2.5.3. Ta bort ordet "alltid" i nyckeltalen.

- 2.6. Förklara innebörden av substansflödesanalyser!

3 Hållbar energianvändning

- 3.1 Lägga till hur stor minskningen är i procent.

- 3.2.2. Ändra nyckeltalet till "Bostadsbolagens och Centrumkompaniets elanvändning..." Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden och Centrumkompaniet.
- 3.4 Detta är samma mål som i det tidigare miljöprogrammet fast omvänt. Målet bör ändras tillbaka till "Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska med 10 procent och att minst 80 procent av använda bränslen för produktion av fjärrvärme ska vara förnybara."
- 3.5 Lägga till nytt nyckeltal: "Antal hushåll med solvärme, bergvärme respektive biobränslen" Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden

4. Hållbar användning av mark och vatten

I inledningstexten bör hänvisas till EU:s vattendirektiv och Strategi för Stockholms vattenarbete 2005-2015. Lägga till följande under Nationella miljökvalitetsmål: "Kvaliteten på stadens yt- och grundvatten regleras av vattendirektivet och genom särskild lagstiftning i miljöbalken."

4.1 Målet ändras till

"Stockholm planeras så att ekologiskt värdefulla markområden skyddas.

4.2 Målet ändras till: "Byggnader ska i första hand ske på redan exploaterad mark. Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras".

4.4. Målet ändras till "Stockholms sjöar och vattendrag skyddas så att god ekologisk status uppnås"

Under Precisering av delmålet ändras tredje punkten till "bräddningen från avloppsledningsnätet ska successivt minska och på sikt upphöra. Bräddning får inte ske till känsliga recipienter."

4.4.2. Under kommentar ändras sista meningen till: "Medelvärde ska minska från 500 000 m³ per år till 325 000 m³ år 2010 för att på sikt upphöra".

4.5.1 Nyckeltalet anger endast tillgång till park och naturområde. Förslag på kompletterande nyckeltal behövs.

4.5.3 Lägga till nytt nyckeltal: "Andel stockholmare som har mindre än 500 meter från sin bostad till en park- eller naturmark och/eller ett vattenområde."

5 Miljöeffektiv avfallshantering

Allmänt: Hänvisa till avfallsplanen samt EU:s avfallshierarki. I inledningen läggs till: "Genom materialsnål produktion kan onödigt avfall minimeras.

Mängden avfall som nyttiggörs ska öka. Organiskt avfall ska behandlas biologiskt. Det nationella målet är att 35% av det organiska avfallet ska omhändertas.”

5.3 Målet ändras till ”Andelen farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att insamling av farligt avfall underlättas”..

5.4 Första meningen ”Mängden avfall som nyttiggörs ska öka” tas bort. Det bör in i kapitlets inledningstext.

5.6 Lägga till nytt mål: ”Staden ska verka för att andelen bygg- och rivningsavfall som återanvänds och återvinns ska öka.”

5.7 Lägga till nytt mål: ”Staden ska verka för att insamlingen av organiskt avfall ökar.”

6 Sund inomhusmiljö

I inledningstexten bör hänvisas till Program för miljöanpassat byggande.

6.2.1 Lägga till att nyckeltal även kan följas upp med klagomålsstatistik

6.3.1 Lägga till att nyckeltal även kan följas upp med klagomålsstatistik

6.7 Målet ändras till: ”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att antalet stockholmare som utsätts för magnetfält och strålning minskar”

6.7.3 Lägga till nytt nyckeltal: antalet strålningsfria bostäder.”

Reservation anfördes av Vice ordföranden Jakob Forssmed (kd) med hänvisning till sitt yrkande (Bilaga 1).

Ledamöterna Johan Steenhoff Eriksen (m) och Lennart Jansson (m) samt tjänstgörande ersättaren Lena Bring (m) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande (Bilaga 1).

Ledamoten Erik Wassén (fp) och tjänstgörande ersättaren Gustav Åkerblom (fp) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande (Bilaga 1).

Särskilt uttalande lämnades av Ordföranden Viviann Gunnarsson (mp) och ledamoten Rolf Brattström (v) (Bilaga 1).

Ledamöterna Jan Valeskog (s), Reine Meyer-Strömberg (s), Per Aldeborg (s) och Gunnar Björkman (s) och tjänstgörande ersättaren Mervi Mäkinen Andersson (s) lämnade särskilt uttalande (Bilaga 1).

Ledamoten Rolf Brattström (v) lämnade särskilt uttalande (Bilaga 1).

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 27 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöförvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till remissförslaget. En bra förändring i förhållande till det gällande miljöprogrammet är att det nya programmet är mer tydligt verksamhetsintegrerat och har ett tydligare fokus på nämndernas och styrelsernas egen rådighet.

Revideringen av miljöprogrammet har skett under stor tidspress. Trots att många representanter från olika förvaltningar och bolag kunnat bidra i processen finns det risk för att tiden inte har medgivit någon djupare avstämning eller förankring inåt, i de berörda organisationerna.

Likaså hade det varit värdefullt om tiden hade medgivit en mer grundläggande översyn av nuvarande miljöprogram så att den nya miljö- och hälsoutredning som kommer att redovisas inom kort hade kunnat ligga till grund för det nya miljöprogrammet enligt den ursprungliga planeringen. I avsaknad av detta stöd har samrådsprocessen inneburit att det nya programmets mål tagits fram genom förhandlingar och kompromisser.

Det övergripande syftet med att ta fram ett övergripande styrdokument för miljöarbetet måste vara att lyfta fram och fokusera på de mesta angelägna miljö- och hälsofrågor som staden bör inrikta sina resurser emot. Det är i detta sammanhang synnerligen angeläget att staden har ett centralt styrsystem för att hantera dessa frågor och som kan hantera att göra avvägningar mot andra intressen inom staden. Detta talar för en central samordning av miljöprogrammet.

Det är däremot inte lika självklart att den nödvändiga kompetensen för att belysa dessa frågor finns i den centrala administrationen. Miljö- och hälsoskyddsnämnden och dess förvaltning har sedan decennier bistått staden med denna kompetens. Miljöförvaltningen har lång erfarenhet av miljöprogramsarbete och stadens Miljöprogram har sedan 1970-talet successivt utvecklats mot ett alltmer strukturerat och metodiskt synsätt såväl vad gäller tillämpning och uppföljning.

Den ovan nämnda ändrade ansvarsfördelningen för stadens miljöarbete har således både för- och nackdelar. Uppdraget har, som tidigare nämnts, genomförts i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. Trots att fördelarna men denna demokratiska process är svår att ifrågasätta finns anledning att

fundera över om det övergripande syftet med att ta fram ett miljöprogram har uppfyllts och vem som är bäst skickad att genomföra den nödvändiga analysen. Frågor av central betydelse, och som forfarande är otydlig i den nya organisationen, är hur implementering och uppföljningen av miljöprogrammets mål ska gå till.

Miljöförvaltningens slutsats är därför att Miljö- och hälsoskyddsnämndens, utifrån den specialkompetens som nämnden och dess medarbetare besitter, på uppdrag av och i nära samråd med kommunstyrelsen bör ansvara för såväl bedömningar av vilken inriktning som krävs i det operativa miljöarbetet, framtagande av förslag till mål och för uppföljningen av dessa.

Avseende uppföljning har förvaltningen byggt upp en väl fungerande struktur genom Miljöbarometern (www.stockholm.se/miljobarometern), som är en databasbaserad webbapplikation för uppföljning och kommunikation av nyckeltal. Miljöbarometern har hittills varit ett resurseffektivt och mycket ändamålsenligt verktyg för att uppfylla förvaltningens ansvar att redovisa miljösituationen och stadens miljöarbete både inom ramen för stadens styrsystem samt för information till medborgarna. Det finns också stora möjligheter att utveckla redovisningen på miljöbarometern för andra uppföljningsområden inom staden. Exempel på detta kan vara folkhälsoprogrammet, avfallsplanen, Ålborgåtagandena m.fl.

Förvaltningen anser därför att Miljö- och hälsoskyddsnämnden fortsättningsvis särskilt bör ansvara för den operativa delen av uppföljningen av miljömålen genom att ta fram årliga miljöredovisningar på en mer detaljerad nivå samt att bistå Kommunstyrelsen med mer agregerade analyser och underlag som lätt kan integreras i det centrala styr- och uppföljningssystemet.

Generella synpunkter på programförslaget

Stadens Miljöpolicy

I stadens budget för år 2006 anges som ett av de huvudsakliga styrdokumenterna inom miljöområdet "Miljöpolicy för Stockholms stad". Detta dokument har levt en undanskymd tillvaro sedan det antogs av fullmäktige år 1997. Enligt den gängse systematiken för ett strukturerat miljöledningssystem bör både en miljöutredning samt en miljöpolicy föregå ett miljöprogram. Tyvärr är stadens miljöprogramarbete inte i fas med detta arbetssätt. Förvaltningen föreslår ändå att miljöpolicyn aktualitetsprövas och anpassas till stadens integrerade led-

ningssystem och det nya miljöprogrammet i samband med att detta skrivs fram. Inför kommande miljöprogram bör en bättre anpassning ske till de olika momenten i miljöledningsmodellen.

Koppling till folkhälsoarbete

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har fått "Förslag till folkhälsoprogram för Stockholms stad" på remiss samtidigt som remissen av det nya miljöprogrammet. Miljöförvaltningen har varit delaktig i arbetsgruppen för ett folkhälsoprogram. Framför allt har erfarenheterna av och kopplingen till det långa miljöarbetet i Stockholms stads kommit att genomlysas diskussionerna. Detta gäller särskilt det nationella folkhälsomålet "5 Sunda och säkra miljöer och produkter" Eftersom detta mål omfattar samtliga miljö kvalitetsmål och därmed miljöprogrammets olika målområden är det viktigt att kopplingen hur folkhälsoarbetet och miljöarbetet hänger samman och kompletterar varandra belyses i övergripande texter i miljöprogrammet.

Målkonstruktionen

I många av målen anges "stadens förvaltningar och bolag" som motagare av målen även om frågan bara gäller enstaka förvaltningar. Detta bör ses över då det kan skapa onödiga tolkningsproblem. Generellt bör denna formulering ersättas med "staden ska..." samt att det förklaras i programmets inledande text att med detta avses staden som organisation. För att underlätta implementeringen bör också varje delmål kompletteras med vilka nämnder och styrelser som har särskilt stort ansvar och rådighet att bidra till att målet uppfylla.

I nuvarande målstruktur blandas mål som omfattar stadens egna verksamheter och den egna rådigheten med samverkansmål eller s.k. "verka för mål" som har en tydlig koppling till stadens Agenda 21 arbete. Genom att flytta om målen och gruppera dem efter typen av mål blir presentationen tydligare. Förvaltningen förutsätter också att programmet kommer att kompletteras med en förklaring av vad som menas med "verka för mål" resp. mål som omfattar stadens egna verksamheter.

Det finns genomgående skilda sätt att precisera målen, på vissa ställen står att "målet innebär att" och på andra mål står det "målet anses uppfyllt när" eller "målet ska bidra till". Detta bör ses över då det skulle öka tydligheten om formuleringen är lika. I de fall det är möjligt är formuleringen "målet anses uppfyllt om" att föredra.

Nyckeltal

För att miljöprogrammet ska kunna följas upp krävs att relevanta nyckeltal är kopplade till målen. Förvaltningen konstaterar att vissa nyckeltal kan komma att behöva vidareutvecklas när delmålen är bestämda bl.a. behöver uppföljningsmetoder utvecklas för några av nyckeltalen. Det är därför lämpligt att föra in aspekten om att nyckeltalen ska kunna utvecklas vidare under programperioden genom förändringar eller kompletteringar.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden bör, i samråd med berörda nämnder och styrelser, göra en sådan översyn av nyckeltalen och på kommunstyrelsens uppdrag besluta om eventuella justeringar av nyckeltalen i samband med att nämnden redovisar de föreslagna årliga miljöredovisningarna.

Programmets tidsperiod

Sedan det första Miljöprogrammet togs fram har programperioderna omfattat 4 – 5 år. Förvaltningen inser att det är sent i processen att föreslå en längre programperiod för det kommande programmet, eftersom detta skulle innebära att samtliga delmål måste ses över och dimensioneras om, men vill ändå lyfta frågan. Att ta fram ett miljöprogram är en stor arbetsuppgift och kräver omfattande resurser. Inför kommande miljöprogram bör programperioder på 8 – 10 år övervägas.

Därutöver lämnar förvaltningen en rad detaljsynpunkter och förslag i en särskild bilaga.

Renhållningsnämnden beslöt den 22 mars att överlämna förvaltningens förslag som sitt eget samt att därutöver lämna ett anförande enligt nedan.

Förslaget till miljöprogram är framtaget i bred samverkan mellan stadens förvaltningar vilket är bra, då det förbättrar förutsättningarna för att miljöprogrammet skall genomföras och leda till stora förbättringar på miljöområdet. Samtidigt är det viktigt att Miljöprogrammets mål även fortsättningsvis är högt satta.

Formuleringar med lydelsen ”Stadens skall verka för...” är otydliga och riskerar att motverka syftet att få ett så konkret och uppföljningsbart miljöprogram

som möjligt. I stället kan man i inledningen poängtera att de mål som inte är riktade till de egna verksamheterna, d.v.s. där staden inte har direkt rådighet, är mål som staden ska verka för. Med nuvarande formuleringar blir dessa delmål väldigt otydliga och nyckeltalen mäter inte måluppfyllelsen.

När det gäller mål 5 Miljöeffektiv avfallshantering, som främst berör renhållningsnämndens verksamhetsområde, har vi följande synpunkter.

Det är viktigt att lyfta fram hur avfallet kan användas som en resurs. Därför vill vi i slutet av inledningen lägga till: Organiskt avfall skall behandlas biologiskt.

Målområdet tar inte upp företagen och näringslivets aspekter på avfallsfrågan. Det är viktigt att helhetsgrepp på avfallssystemet och då måste även denna bit finnas med. Det bör också finnas definitioner på ord som avfall och hushållsavfall.

En viktig del i arbetet att minska mängden genererat avfall är genom materialsnål produktion och valet av produkter. Detta bör poängteras i inledningen till målområdet. Därför föreslår vi att de första meningarna skall lyda: Att hushålla med material, råvaror och energi bidrar till ekologisk uthållighet. Genom materialsnål produktion och att välja rätt produkter kan man undvika att onödigt avfall uppstår.

Delmål 5.1 handlar om två olika saker, mängden genererat avfall per Stockholmare ska minska, respektive mängden avfall inom stadens förvaltningar och bolag ska minska. Båda dessa ambitioner är viktiga med bör för uppföljningens skull inte ligga i samma mål. Nyckeltalet handlar enbart om mängden avfall som genereras i stadens verksamheter. I måldefinitionen står det att bygg- och rivningsavfall ska exkluderas, när man beräknar hur mängden avfall inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med 10 viktprocent per anställd. I det vidhängande nyckeltalet 5.1.1 så står det att bygg och rivningsavfall ska inkluderas i samma beräkning. Det måste fastställas vad som ska gälla.

För att kunna analyser avfallsmängderna i stadens verksamheter måste ett fungerande mätsystem byggas upp där olika avfallsfraktioner från stadens verksamheter registreras. Det måste också ställas krav på att alla entreprenörer rapporterar in de viktmängder som samlas in.

Delmål 5.2 är otydligt då det står att det handlar om hushållens avfallsmängder vilket kan tolkas som allt avfall från hushållen, medan men nyckeltalen handlar om hushållsavfall, vilket brukar definieras som "soppåsen". Detta måste klargöras.

Delmål 5.3 bör ändras, så att det är andelen farligt avfall som samlas in som skall öka, istället för mängderna.

Första punkten under 5.4, öka återanvändningen av inventarier och produkter, måste få ett siffersatt mål för att bli tydligt och uppföljningsbart.

Reservation anfördes av Anders Hellström m fl (m) och Karl Bern (fp) med hänvisning till sitt förslag att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Ersättaryttrande avges av David Winks (kd) enligt bilaga 1.

Renhållningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 22 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen gör i sitt tjänsteutlåtande en genomgång av målen och delmål och förvaltningens rådighet för respektive mål. Med anledning av förvaltningens verksamhet lämnas främst synpunkter på målområdet miljöeffektiv avfallshantering som återges i sin helhet nedan.

Renhållningsförvaltningen lämnar synpunkter på målområdet miljöeffektiv avfallshantering eftersom förslaget innebär att förvaltningen kommer att vara huvudansvarig för redovisning av merparten av nyckeltalen.

Delmål 5.1

Mängden genererat avfall per stockholmare ska minska. Mängden avfall(exklusive bygg- och rivningsavfall) inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med minst 10 viktsprocent per anställd.

Nyckeltal 5.1.1

Mängd avfall som stadens verksamheter ger upphov till per anställd
Nyckeltalet ska följa upp den totala avfallsmängden, fördelat på avfallsslag, som uppkommer inom stadens verksamheter. Detta förutsätter att respektive bolag eller förvaltning har total kunskap om verksamhetens avfallsmängder. Uppföljningsbarheten påverkas i de fall förvaltningar och bolag har gemensamt avfallsutrymme och hämtning med andra verksamheter.

Om Renhållningsförvaltningen ska sammanställa dessa uppgifter innebär det behov av ökade resurser.

Delmål 5.2

Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushållens avfallsmängder minskar

Nyckeltal 5.2.1

Mängd hushållsavfall per stockholmare

Motsvarande nyckeltal återfinns i avfallsplanen. Renhållningsnämnden är nyckeltalsansvarig.

Delmål 5.3

Mängden farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för insamling av farligt avfall underlättas

Nyckeltal 5.3.1

Andel farligt avfall i soppåsen och grovavfallet

Motsvarande nyckeltal återfinns i avfallsplanen. Renhållningsnämnden är nyckeltalsansvarig.

Nyckeltal 5.3.2

Andel hushåll i Stockholm som sorterar ut farligt avfall

Miljö- och hälsoskyddsnämnden nyckeltalsansvarig

Delmål 5.4

Mängden avfall som nyttiggörs ska öka. Avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag ska nyttiggöras genom att:

- öka återanvändningen av inventarier och produkter
- minst 50 procent av matavfallet sorteras ut till biologisk behandling
- sortera ut allt övrigt återvinningsbart avfall

Nyckeltal 5.4.1

Antal inventarier och produkter inom stadens förvaltningar och bolag som återanvänds

Förvaltningen stöder målet att mängden avfall som nyttiggörs ska öka, men anser att arbetet med att räkna fram de inventarier och produkter som återanvänds blir en allt för resurskrävande uppgift. Förvaltningen föreslår att nyckeltalet utgår.

Nyckeltal 5.4.2

Andel matavfall som stadens förvaltningar och bolag sorterar ut för biologisk behandling

Det föreslagna nyckeltalet är för resurskrävande för förvaltningar och bolag. Nyckeltalet bör vara mängd utsorterat matavfall från stadens förvaltningar och bolag.

Om Renhållningsförvaltningen ska sammanställa dessa uppgifter innebär det behov av ökade resurser.

Nyckeltal 5.4.3

Andel av stadens förvaltningar och bolag som sorterar ut förpackningar/papper/matavfall

Om Renhållningsförvaltningen ska sammanställa dessa uppgifter innebär det behov av ökade resurser.

Delmål 5.5

Stadens förvaltningar och bolag ska verka för en ökad återanvändning och materialåtervinning

Nyckeltal 5.5.1

Andel återvinningsbart material i grovavfallet och soppåsen

Här ligger en ökad kostnad för Renhållningsförvaltningen. Nu sker ingen plockanalys av grovavfallet och för uppföljningen i avfallsplanen har plockanalys av soppåsen gjorts vartannat år.

Nyckeltal 5.5.2

Andel hushåll och företag i Stockholm som sorterar ut förpackningar/tidningar/matavfall (medborgarenkäten)

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är ansvarig för nyckeltalet.

Nyckeltal 5.5.3

Andel hushåll och företag som lämnar avfall för återbruk (medborgarenkäten)

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är ansvarig för nyckeltalet.

Nyckeltal 5.5.4

Andel av fosfor i rötslammet som används på åkermark

I den nya avfallsplanen sätts målet till programperiodens slut år 2010. Stockholm Vatten AB är nyckeltalsansvarig.

Socialtjänstnämnden beslöt 21 mars 2006 att godkänna förvaltningens yttrande som svar på remissen samt att därutöver lämna ett anförande enligt nedan.

Förutom de mål som förvaltningen kommenterar finns ytterligare mål inom områdena Miljöeffektiva transporter och Sund inomhusmiljö som förvaltningen har viss rådighet över.

Genom exempelvis friskvårdskampanjer kan förvaltningen bidra till att främja medarbetarnas motivation att cykla eller gå till jobbet enligt mål 1:3. Målet 6:2 om att verka för att andelen personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön ska minska kan också påverkas av förvaltningen. Det kan handla om att kartlägga hur många medarbetare som besväras av inomhusmiljön och att systematiskt inventera och åtgärda brister i inomhusmiljön som orsakar besvären. Båda målen kan göras mätbara genom en kvantitativ ambitionsnivå.

Därutöver är det nödvändigt att miljöprogrammet kompletteras med mätbara mål om ekonomiska styrmedel för att minska utsläppen i trafiken samt ett avsnitt om Agenda 21 arbetet.

Reservation anfördes av Peter Lundén-Welden m.fl. (m) och ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) som reserverade sig mot nämndens beslut enligt följande.

Socialtjänstnämnden beslutar att lämna förvaltningens förslag till miljöprogram utan eget ställningstagande.

Ledamoten Ewa Samuelsson (kd) reserverade sig mot nämndens beslut enligt Bilaga 1

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 21 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen kan konstatera att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad.

Många av ”verka för” målen har förvaltningen liten eller ingen rådighet över. När det gäller vissa delmål i mål 1, miljöeffektiva transporter, mål 2, giftfria varor och byggnader, mål 3 hållbar energianvändning och mål 5 miljöeffektiv avfallshantering har förvaltningen stor rådighet över att arbeta med dessa och kan fortsätta att arbeta med de nya målen.

Stadsbyggnadsnämnden beslöt den 6 april efter omröstning att överlämna förvaltningens förslag som sitt eget.

Reservation anfördes av vice ordföranden Madeleine Sjöstedt (fp) och Katarina Güven (fp) med hänvisning till sitt yrkande (bilaga 1), Cecilia Obermüller (mp) med hänvisning till sitt yrkande (bilaga 1),

Mats G. Nilsson (m), Joakim Larsson (m) och Ingvar Snees (m), med hänvisning till sitt yrkande enligt bilaga 1 samt slutligen Kerstin Rossipal (kd), med hänvisning till sitt yrkande (bilaga 1).

Stadsbyggnadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 30 mars har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadskontoret är positivt till ambitionerna med den breda samverkansprocess genom vilken förslaget till miljöprogram tagits fram. Kontoret efterlyser dock mer samarbete i tidigare skede. Ett bättre upplägg hade varit om förankringsprocessen påbörjats redan när miljöprogrammets inriktning och upplägg formulerades, och inte i revideringsskedet när programmets struktur är fastlagd och möjligheterna att påverka innehållet begränsade. Kontoret är positivt till att stadsledningskontoret fått ansvaret för att samordna framtagandet av förslaget, vilket stärker miljöprogrammets roll som ett av stadens gemensamma styrdokument.

Miljöprogrammets innehåll, status och roll

I det utskickade remissförslaget saknas inledande avsnitt som klargör programmets roll som styrdokument på miljöområdet och hur det ska användas i verksamhetsstyrningen för stadens bolag och förvaltningar. Stadsbyggnadskontoret har under arbetet kunnat konstatera att det råder oklarhet kring vilken nivå miljöprogrammets mål och delmål ska ligga på och hur överlappande mål och målkonflikter i olika styrdokument ska hanteras. I det fortsatta arbetet är det viktigt att miljöprogrammets roll och status i förhållande till andra övergripande program, planer och policydokument tydliggörs.

I det remitterade förslaget har upplägget i nu gällande miljöprogram med sex målområden behållits, medan delmål och nyckeltal setts över. En ambition i arbetet har varit att minska antalet delmål och nyckeltal. Direktiven för revideringsarbetet har angett att målen ska fokuseras på områden där staden har egen rådighet, att delmålen ska vara konkreta med tydliga målnivåer, möjliga att uppnå inom programperioden och möjliga att följa upp med nyckeltal.

Stadsbyggnadskontoret ser att det finns en inbyggd motsättning i direktivet – att å ena sidan lyfta miljöprogrammet till en mer strategisk nivå med ett lägre antal, mer övergripande mål och å andra sidan formulera konkreta och uppföljningsbara mål där staden har egen rådighet. Resultatet är en relativt spretig målkatalog, där de olika delmålen har varierande dignitet och karaktär. Miljöprogrammet famnar över övergripande såväl som konkreta mål som snarast har karaktären av åtgärder eller uppdrag åt förvaltningarna.

Kontoret ifrågasätter principen att avgränsa miljöprogrammet till att behandla mål som är mätbara och där staden har egen rådighet. Miljöfrågorna låter sig inte begränsas av administrativa gränser. Att alltför hårt koncentrera sig på mätbarhet, och dessutom bara inom stadens gränser, riskerar att bli kontra-produktivt. För att förbättra luftkvaliteten kan staden t ex behöva agera för att åstadkomma regionala lösningar.

Kontoret menar vidare att det är önskvärt att övergripande miljömål som finns i andra planer, program och policydokument inom staden integreras i miljöprogrammet, som därmed blir det samlande dokumentet på miljöområdet. Miljöprogrammet bör utformas så att det kan fungera som ett praktiskt hjälpmedel för förvaltningar och nämnder i det vardagliga arbetet.

Delmål och nyckeltal

Det remitterade förslaget till miljöprogram är indelat i sex målområden med sammanlagt 36 delmål och 80 nyckeltal. Nedan redovisar kontoret synpunkter på mål, delmål och nyckeltal. Synpunkterna är inriktade på de delar av miljöprogrammet som mest berör stadsbyggnadskontoret.

1. Miljöeffektiva transporter

Kontoret konstaterar att målområdet Miljöeffektiva transporter generellt har förenklats och förbättrats med färre och mer övergripande delmål i det reviderade förslaget.

1.6 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att trafikbuller utomhus minskar

Stadsbyggnadskontoret menar att delmålet bör få en tydligare precisering. Ett generellt mål av detta slag är inte möjligt att förena med visionen om Stockholms utveckling. Stadens förvaltningar bör verka för att dämpa trafikutvecklingen, bygga i goda kollektivtrafiklägen och vidta sådana åtgärder att störningar av trafikbuller begränsas. Det innebär att i första hand inrikta arbetet på

förbättrade inomhusvärden och tysta uteplatser vid eller i närheten av bostäder. Nyckeltalet 1.6.2 Bullerstörd yta är inte ett intressant mått och bör utgå.

2. Giftrika varor och byggnader

Kontoret ställer sig bakom delmål och nyckeltal. Stadsbyggnadskontoret bidrar till delmål 2.1 Utsläpp av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska genom stadens program för miljöanpassat byggande.

3. Hållbar energianvändning

Utgångspunkten för avsnittet om hållbar energianvändning är att staden med aktiviteter inom detta område kan bidra till bl a bättre hälsa och friskare luft. Även kostnadsbesparing är en viktig effekt. Stadens rådighet gäller främst för det egna beståndet av fastigheter. Som betydelsefull aktör har staden också möjlighet att driva opinion och via information åstadkomma resultat i hushåll och företag.

Stadsbyggnadskontoret anser att flertalet delmål under hållbar energianvändning är väl balanserade. I huvudsak är förslaget till miljöprogram samordnat med det förslag till energiplan för Stockholm som remissbehandlas parallellt med förslaget till miljöprogram.

3.1 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 260 kg per stockholmare

Kontoret anser att delmål 3.1 bör utgå. Detta mål för den nu aktuella programperioden fram till 2010 får antas vara ett räkneexempel på den andel som bör minska för att Stockholm ska nå ambitionen om att bli fossilbränslefritt år 2050. När det nya planerade biobränsleeldade kraftvärmeverket i Stockholm tas i bruk, vilket planeras till år 2009, kommer målet att uppnås med god marginal. Den tekniska utvecklingen har aldrig gått i jämna steg utan i ojämna intervall, och kan förväntas göra det i fortsättningen också.

Miljöpåverkan

Under rubriken miljöpåverkan anges bland annat att "Negativ påverkan av utsläpp från elproduktion och uppvärmning kan minska genom energieffektivisering i byggnader och verksamheter samt genom byte till förnybara energikällor". Stadsbyggnadskontoret anser att de främsta bidragen till minskad påverkan är kraftfull effektivisering samt utveckling av kraftvärmeproduktion med biobränsle som bas.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stadsbyggnadskontoret har genom sitt ansvar för planering av stadens mark och vatten en viktig roll i stadens utveckling på miljöområdet. Genom stads-

byggnadsstrategin ”bygg staden inåt” (återanvänd redan exploaterad mark, spara värdefulla grönområden och bygg i goda kollektivtrafiklägen) verkar stadsbyggnadskontoret för att Stockholm skall bli en hållbar storstad i enlighet med kommunfullmäktiges övergripande inriktningsmål.

Stadsbyggnadskontoret ser positivt på att målområde 4 har bytt namn från Ekologisk planering och skötsel till Hållbar användning av mark och vatten och därmed fått ett bredare innehåll. Delmål, målpreciseringar, nyckeltal och beskrivningar har generellt förbättrats och förtydligats i det reviderade förslaget.

Stadsbyggnadskontoret anser att den bredare titeln bör avspeglas tydligare även i delmål och nyckeltal. Fokus ligger fortfarande på biologisk mångfald och skötsel, vilket är en snäv tolkning av vilka miljöfrågor som skulle kunna rymmas inom målområdet. Kontoret anser det särskilt angeläget att utveckla planeringen på ett sätt som gynnar invånarnas hälsa, trygghet och välbefinnande.

Övergripande målprecisering

Stadsbyggnadskontoret har inga invändningar mot texten, men föreslår att stycket inleds med: ”Planering, byggande och skötsel...” Detta för att tydligare avspegla de frågor som berörs inom målområdet.

Miljöpåverkan

Stadsbyggnadskontoret anser att de två första styckena under rubriken miljöpåverkan är alltför negativt hållna och beskriver stadens byggande av bostäder, arbetsplatser och infrastruktur enbart som ett hot mot den biologiska mångfalden. Nedan redovisas ett förslag till förändring av texten:

En utmaning i stadsbyggandet är att skapa goda förutsättningar för livet i staden och främja en långsiktigt hållbar markanvändning som bidrar till en positiv social och ekonomisk utveckling utan att viktiga miljövärden går förlorade. I samband med att staden växer och nya områden tas i anspråk för bebyggelse och infrastruktur är det viktigt att den övergripande grönstrukturens värden och funktioner utvecklas till nytta för människor och natur.

Stadens ansvar och rådighet

Stadsbyggnadskontoret önskar att texten formuleras om, så att ansvarsfördelningen tydligare framgår. Nedan redovisas ett förslag till förändring av texten:

Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för övergripande planering samt detaljplanering av stadens mark och vatten. Marknämnden, genom sitt markägaransvar, svarar för utveckling av den gröna marken vid exploatering på stadens mark. Trafiknämnden och Stockholm Vatten AB bidrar till den hållbara utvecklingen genom sina sektorsansvar. Stadsdelsnämnderna har ansvaret för förvaltning och löpande skötsel av stadens park- och naturmark.

4.1 Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska skyddas så att deras ekologiska funktioner bibehålls

Stadsbyggnadskontoret gör en bredare tolkning av delmål 4.1 och anser att det av målformulering eller -precisering ska framgå att det är rekreativa såväl som biologiska värden och funktioner som skall bibehållas/utvecklas. Vad gäller uppföljning av delmålet (nyckeltal 4.1.1) ifrågasätter kontoret meningen med att mäta den yta som skyddats enligt miljöbalken per år. Efter det att vi bildat de naturreservat vi har i uppdrag att bilda, kommer siffran att bli 0, trots att vi skyddat mycket.

4.2 Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras

Stadsbyggnadskontoret har tillsammans med markkontoret och miljöförvaltningen fått i uppdrag av stadsledningskontoret att utveckla metoder för grönmärkskompensation vid exploatering. Arbetet är direkt kopplat till delmål 4.2 i miljöprogrammet. Kontoret vill inte föregripa pågående arbete genom att i detta tjänsteutlåtande lämna synpunkter på utformning eller tillämpning av delmål 4.2 eller dess nyckeltal, utan återkommer med en redovisning till nämnden när uppdraget är slutfört.

4.3 Park- och naturmarkernas biologiska mångfald ska öka. Skötsel och restaurering ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter

Stadsbyggnadskontoret konstaterar att delmål 4.3 innefattar två mål: ett övergripande mål om biologisk mångfald och ett mål som är inriktat på skötsel. Stadsbyggnadskontoret menar att skötsel och restaurering framförallt ska vara inriktad på att bevara/utveckla värden för människan. Den ska dessutom gärna vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter enligt förslaget.

4.4 Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska förbättras

Stadsbyggnadskontoret menar att delmålet bör formuleras: Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska bevaras eller förbättras”

4.5 Stadens invånare ska i sin närmiljö ha tillgång till variationsrika mark- och vattenområden

Stadsbyggnadskontoret ser positivt på att ett mål med rekreationsmöjligheterna i fokus lyfts in i miljöprogrammet. Dock föreslås en annan formulering av delmål och precisering:

Delmål 4.5: ”Stadens invånare ska ha god tillgång till park- och naturområden”

Precisering: Riktlinjer för god park- och naturtillgång redovisas i stadens parkprogram. Målet innebär att stockholmarna har ett rikt utbud av tillgängliga park-, natur- och vattenområden av olika karaktär, i anslutning till bostaden där så är möjligt.”

Att park-, natur- och vattenområden finns nära bostaden är förstås positivt, men även områden långt från bostadsområden har stor betydelse för att tillgodose stockholmarnas rekreationsbehov. Stadens naturgivna förutsättningar ger inte alla invånare möjlighet att ha tillgång till vattenområden i närmiljön. Kontoret menar vidare att det i det här fallet är olämpligt att använda ordet ”markområde”, då detta innefattar även bebyggd mark.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Kontoret ställer sig bakom delmål och nyckeltal.

6. Sund inomhusmiljö

Stadsbyggnadskontoret har inga synpunkter på eller invändningar emot delmålen i kapitlet, däremot på ordvalet i preciseringen av delmål 6.3. Kontoret har invändningar mot de nyckeltal som stadsbyggnadsnämnden förslås ansvara för.

Stadens ansvar och rådighet

I den inledande texten under rubriken ”Stadens ansvar och rådighet” bör framgå att staden har antagit ett program för miljöanpassat byggande. När staden anvisar mark för bostadsbyggande ställs som villkor att byggherren tillämpar programmet.

6.2 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön ska minska

Under delmål 6.2 görs preciseringen att berörda förvaltningar och bolag tar initiativ för att förmå fastighetsägarna att förebygga och åtgärda faktorer som kan leda till inomhusproblem. En ytterligare precisering bör vara att redovisa att programmet för miljöanpassat byggande används när staden anvisar mark och att byggherrar ska informeras om och uppmuntras till att använda programmet vid byggande på egen mark.

6.3 Antalet fuktskador i stadens egna byggnader ska minska

Mot bakgrund av det arbete kontoret bedrivit vad gäller fuktskydd och mot bakgrund av den information på kontorets hemsida som detta arbete resulterat i, anser kontoret att begreppet fuktdimensionering, som anges i målpreciseringen, inte är adekvat. Kontoret föreslår följande formulering i stället:

- fuktskyddsbeskrivning ska upprättas och mätresultat dokumenteras för att motverka fuktrelaterade skador från projektering till byggande och brukande,
- vid drift och underhåll av stadens byggnader ska risker som kan leda till skador identifieras och åtgärdas,
- vid renovering och ombyggnad ska fuktskyddsarbetet bedrivas på samma sätt som vid nyproduktion i den mån det är möjligt. Även identifierade risker ska åtgärdas.

Nyckeltal där stadsbyggnadsnämnden föreslås ansvara för uppföljning

Stadsbyggnadsnämnden föreslås ha ansvar för fyra nyckeltal: 6.3.1, 6.4.1, 6.4.2, 6.4.4 (se nedan). Samtliga kräver nya rutiner och förändringar av stadsbyggnadskontorets ärendehanteringssystem och innebär ett stort merarbete för den personal som enligt kontorets mening bättre behövs i det reella arbetet med förebyggande insatser i samband med ärendehandläggningen. Kontoret har dessutom svårt att se nyttan i detta omfattande arbete och vad de framtagna uppgifterna ska användas till utöver att i största allmänhet följa utvecklingen, särskilt som nyckeltalen endast berör stadens egna fastigheter. Även om kontoret kunde tillföras extra resurser för framtagande av nyckeltalen, ifrågasätter kontoret den prioritering framför den hårt belastade ordinarie verksamheten som detta skulle innebära. Det är i den ordinarie verksamheten med anknytning till allt byggande som kontoret har en möjlighet att göra insatser som i realiteten kan leda till en sundare innemiljö. Någon annan instans än stadsbyggnadsnämnden borde ha ansvaret att samla in statistik vad gäller stadens egna fastigheter, särskilt med hänsyn till att stadsbyggnadskontoret inte har tillgång till den erforderliga informationen, vilket framgår nedan.

6.3.1 Antal fuktskadeanmälningar i stadens byggnader

För att denna uppgift överhuvudtaget ska kunna tas fram, erfordras att stadens fastighetsägare beordras skicka in eventuella skadeanmälningar till stadsbyggnadskontoret, vilket inte sker idag. Kontoret måste upprätta ett särskilt register för att ta hand om uppgifterna. Detta nyckeltal kräver utöver någon form av IT-stöd huvudsakligen administrativa resurser, men kontoret ifrågasätter ändå nyttan i förhållande till resursbehovet. Kontoret har inget tillsynsansvar och heller inga resurser att ingripa för att åstadkomma rättelse.

6.4.1 Andel skolor och förskolor med godkänd OVK och där ventilationen konstaterats vara rätt dimensionerad för verksamheten

6.4.2 Andel bostäder i stadens fastigheter med godkänd OVK och där ventilationen konstaterats vara rätt dimensionerad för verksamheten

6.4.4 Andel övriga lokaler med väl fungerande ventilation

De uppgifter som erfordras för de föreslagna nyckeltalen avseende OVK finns inte tillgängliga med de rutiner för registrering och handläggning av inkommande protokoll och med den information om fastigheternas ventilation som stadsbyggnadskontoret har tillgång till idag. För övrigt anser stadsbyggnadskontoret att andel skolor och förskolor i stadens egna byggnader med godkänd OVK ska vara 100 % och att ansvaret för detta åvilar stadens förvaltningar och bolag, vilka äger sådana fastigheter.

Stadsmuseinämnden beslöt den 6 april 2006 överlämna och åberopa detta tjänsteutlåtande stadsmuseiförvaltningens tjänsteutlåtandet som svar på remissen

Stadsmuseiförvaltningens **tjänsteutlåtande daterat den 28 februari har i huvudsak följande lydelse.**

Stadsmuseiförvaltningens viktigaste tillägg på förslaget till miljöprogram 2007-2010 är att det måste framhållas att arbetet med kulturmiljöfrågor har en nära anknytning till miljömålsarbetet. Detta framgår inte. Förvaltningen medverkar gärna aktivt med sin kunskap i dessa frågor i det fortsatta arbetet med åtgärdsprogrammet.

Av de 16 nationella målen har så många som 9 mål direkt bäring på kulturmiljön och kulturarvet genom olika delmål. I stadens förslag till Miljöprogram

berörs inte kulturmiljöaspekterna överhuvudtaget vilket är en stor brist. Förvaltningen gör vissa påpekanden under följande rubriker:

Miljöeffektiva transporter

Föroreningar har även stor inverkan på kulturvärden som t ex skador på skulptural sten på fasader (här är gränsvärdena lägre än de som är uppsatta för människor) och korrosion på arkeologiska fynd av metall. Minskade föroreningar är av stor betydelse för att kunna värna kulturarvet.

2. Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska

Stadsmuseiförvaltningen förutsätter att kravet på att koppar och zink samt dess legeringar inte ska användas som material i tak- och fasadplåt avser nyproduktion. Miljöförvaltningen har tagit fram ett program, som förvaltningen medverkade i, kring koppar som takmaterial. Slutsatsen blev då att koppar skulle kunna användas vid renovering av kulturhistoriskt värdefulla miljöer där man tidigare använt koppar, t ex kyrktak.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stadsmuseiförvaltningen vill framhålla att det är ytterst få områden i Stockholms stad som är att betrakta som rena naturområden. Praktiskt taget all mark är kulturpåverkad. Staden har under århundradena påverkat flora och fauna så att den anpassats till de kulturgivna förutsättningarna. Det är positivt att man talar om restaurering av kulturpräglade biotoper som ängar, betesmarker och våtmarker.... Det är väsentligt att man då utgår från den historiska markanvändningen.

Delmålens genomförbarhet

Stadsmuseiförvaltningen har i övrigt inga synpunkter på indelningen i målområden. Det är bra att man strävat efter kontinuitet från program till program, men också att man ser till att ändra på de mindre lyckade formuleringarna från förra programmet. Skall förändringar göras så skulle anledningen vara för att länka miljöarbetet ännu mer samman med de nationella miljökvalitetsmålen.

Stadsmuseiförvaltningen anser dock att strävan att försöka formulera delmål som faller inom stadens egen rådighet kan ha orsakat att kopplingar till mål och nyckeltal istället blir mindre relevant. Många delmål har fått karaktären av ambitioner, stadens förvaltningar och bolag skall "verka för.....". Det är formuleringar som mer har formen av policybeskrivningar än av mål. Hur

relevant är egentligen sambandet mellan delmål och nyckeltal i exemplen nedan? Går det av nyckeltalet på något sätt att fånga upp vilken påverkan stadens förvaltningar haft på utvecklingen i Stockholm?

Delmål: Stadens förvaltningar ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar

Nyckeltal: Andel stockholmare som åker kollektivt, cyklar och går till jobbet

Delmål: Stadens förvaltningar och bolag skall verka för att andelen hushåll och företag som köper ekologiska livsmedel ökar

Nyckeltal: Andelen hushåll och företag som uppger att de köper ekologiska livsmedel

Stadsmuseiförvaltningen kan inte göra någon bedömning av realismen i de olika delmålen, men anser allmänt att det är viktigt att försöka hitta nyckeltal som mäter vad stadens åtaganden och insatser kan resultera i.

Nyckeltalens uppföljbarhet

Miljöfrågorna har ofta den komplexitet som gör att nyckeltal både kan bli svåra att definiera och sätta samman på ett bra sätt. Det är ett viktigt arbete som lagts ner och det är viktigt att Stadsmuseiförvaltningen vill dock ge det stöd för det arbete som läggs ner med programmet i dessa delar. På en punkt bör man dock ställa höga krav och det är när det handlar om att nyckeltalet verkligen är möjligt att mäta.

Mängd hushållsavfall per stockholmare är ett mål som även finns med i det nya programmet (nyckeltal 5.2.1), ett nyckeltal som man under föregående period inte lyckats få fram data till. I halvtidsuppföljningen av nuvarande Miljöprogram säger man att:

”Data saknas för den totala avfallsmängden. För det hushållsavfall som kommunen ansvarar för finns statistiska uppgifter. Vad gäller uppgifter om verksamheters avfallsproduktion är det sämre ställt. Det finns tyvärr i dagsläget inga möjligheter att erhålla tillförlitlig statistik över verksamheters avfallsmängder. I de fall där uppgifter finns att tillgå krävs det mycket stora resurser för att ens sammanställa dessa”

Miljöförvaltningen har både ambitiösa och pedagogiskt upplagda på webb-baserade uppföljningar av det nu gällande miljöprogrammet. De brister som

finns beror till stor del att uppföljningsdata saknats och att det inte gått att redovisa tendenser så uthålligt som man räknat med.

Ansvarsfördelningen

Staden har ansvar för en rad frågor där miljöaspekten är av stor betydelse. Vissa förvaltningar har arbetat exempelvis med fysisk planering, avfallshantering, vägunderhåll, v/a-frågor och tillsyn av miljöfarlig verksamhet för hela Stockholms stad. Det är naturligt att förvaltningar och bolag med sådana uppdrag också är de som skall svara för uppföljningen av miljöpåverkan inom respektive område. På stadsmuseiförvaltningen skulle i så fall falla det särskilda ansvaret att beakta kulturmiljöaspekter i samband med miljöfrågor.

Därutöver har samtliga förvaltningar olika uppdrag och anvisningar från stadsledningskontorets om att upprätta och följa upp handlingsplaner för det lokala miljöarbetet, samt att som upphandlare av olika produkter och tjänster medverka till ett aktivt miljötänkande. Stadsmuseiförvaltningen uppfattar att dessa frågor ingår som en del av ILS-arbetet i staden.

Trafiknämnden beslöt vid sammanträde den 18 april att huvudsak överlämna och återopla tjänsteutlåtandet som svar på remissen,

- att förorda att målen för utsläpp från trafiken, för andelen kollektivtrafikanter, gående och cyklister och för trafikbuller bör skärpas och kvantifieras,
- att förorda att ett mål om att bilpoolsanvändningen i staden ska öka bör skrivas in samt
- att i övrigt anföra:

Trafiknämnden och trafikkontoret hanterar många av de verktyg som behöver användas för att Stockholms trafiksystem ska bli hållbart och miljömålen nås. Exempel på åtgärder som behöver vidtas är gynnande av bilpooler, ökad användning av miljöfordon och effektiva fordon i kontorets arbete, ökad satsning på mobilitetsåtgärder för miljö- och hälsovänligare transportmönster samt åtgärder för ökad cykling. Det är väl känt att övergång från bil till cykel och kollektivtrafik ökar den fysiska aktiviteten och minskar utsläppen och därför ger positiva miljö- och hälsoeffekter. Kontorets arbete måste därför inriktas på åtgärder som gynnar dessa resmönster.

Reservation anfördes av Sten Nordin (m) samt ledamöterna Helena Bonnier (m) och Regina Öholm (m) enligt det av vice ordföranden Sten Nordin m fl (m) framställda yrkandet enligt bilaga 1.

Ulf Fridebäck (fp) och Claes Fleming (fp) reserverade sig enligt det av ledamoten Ulf Fridebäck m fl (fp) framställda yrkandet enligt bilaga 1.

Björn Nyström (kd) reserverade sig enligt det av honom framställda yrkandet enligt bilaga 1.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande av den 2 mars har i huvudsak följande lydelse.

Allmänna synpunkter

En av de bärande tankarna i programmet är stadens rådighet över de åtgärder som krävs för att klara de uppställda målen. Kontoret har i remissarbetet fokuserat på sin kärnverksamhet trafik och i detta sammanhang Miljöeffektiva transporter. Förslaget till Miljöprogram 2007-2010 syftar till att vara ett stadsovergripande målprogram. Kontoret anser att programmet med den föreslagna utformningen på ett rimligt sätt skapar möjligheter att bli ett sådant övergripande instrument för att få en bättre miljö. Förvaltningarnas medverkan i utformningen av mål och delmål samt nyckeltal ger förutsättningar för måluppfyllelse, samtidigt som ansvaret för genomförandet blir tydligare än i gällande program.

Förslaget redovisar 36 delmål varav 16 är mål där staden helt eller delvis saknar rådighet. Mot bakgrund av direktiven om ett minskat antal mål kan ifrågasättas om inte de så kallade ”verka för” målen, eller mål som staden har begränsad rådighet över, bör ses över i det fortsatta arbetet.

Mål och riktlinjer

I förslaget finns även inbyggda förslag till åtgärder som mot bakgrund av att programmet är ett målstyrningsprogram, bör övervägas om de istället ska redovisas i andra dokument. Exempel: Under kapitel 3.7 anges ”att stadens förvaltningar och bolag skall verka för att andelen miljömärkt el i hushåll och företag ökar”. I preciseringen av delmålet anges att förvaltningarna och bolagen genom information och samverkan med andra aktörer, ska medverka till att andelen miljömärkt el och hushåll och företag ökar till tio procent. Information är en åtgärd och borde inte tas med i programmet. Hur man skall genomföra programmet lämnas åt berörda organ att lösa genom egna riktlinjer eller med andra verktyg.

Delmålen bör också på flera punkter motiveras tydligare än vad som skett i programmet. Exempel: andelen ekologiska livsmedel som staden köper in ska vara minst 20 procent. Varför väljs nivån 20 procent och vilken typ av livsmedel är högst prioriterade?

Ekonomi

Som nämnts är en bärande tanke i programmet att nämnderna ska ha full rådgivning över målet/målen. Även i de fall förvaltningarna bara ska verka för programmets målsättningar, kan både ekonomiska och personella resurser komma att krävas. Ambitionen är att programmet ska finnas med i det integrerade ledningssystemet och därmed handlar det om budgetfrågor. Kontoret finner det angeläget för programmets genomförande att det i ett tidigt skede kostnadsberäknas. Även om en sådan beräkning endast är en uppskattning av kostnaderna ger den en indikation på möjligheterna för ett genomförande. En sådan beräkning ligger också i linje med det av KS beslutade ärendet om Översyn av styrdokument (Utlåtande 2005:73) Förslagsvis kan kostnadsberäkningen delas upp i två delar: åtgärder som är tvingande med hänsyn till lagkrav eller motsvarande bestämmelser, respektive programmets ambitionsnivå utöver lagkrav. På detta sätt tydliggörs kostnader och mål i den fortsatta beslutsprocessen.

Enligt budget för 2006 noteras följande "Miljöprogrammets sex mål är styrande vid alla beslut i nämnder och bolagsstyrelser Utöver miljöprogrammet finns ett antal andra styrdokument med varierande innehåll och tyngd. Mot bakgrund av att miljöprogrammet ska vara stadsövergripande är det värdefullt om programmets status klargörs på ett tydligt sätt i förhållande till andra styrdokument.

Intressekonflikter

I programmet föreslås att mark som exploateras ska ersättas med motsvarande arealområde. För bostads- och arbetsplatsområden kan detta tillgodoses genom kvalitetshöjande åtgärder inom, eller i anslutning till, projektet. När det gäller större trafikanläggningar kan det vara svårare tillämpa denna teknik. Genomfartsvägar och spår är ofta en regional eller nationell angelägenhet. Större objekt har karaktär av riksintresse. Denna intressekonflikt, med ianspråktagande av mark som inte naturligt kan ersättas av annan mark, måste hanteras på ett godtagbart sätt utifrån stadens och regionens utvecklingsperspektiv.

Måluppfyllelse

Kontoret verkar på flera områden för att klara uppställda mål. Nedan redovisas kontorets bedömningar av genomförbarheten för de delmål som nämnden be-

rörs av i programförslaget. Det ska noteras att för flera mål saknar staden och kontoret rådighet. Staten ansvarar exempelvis genom trafikförordningen för fordons utrustning och användningssätt.

Utsläppsmålen

För att nå dessa krävs enligt programförslaget att

- halten av kvävedioxid minst uppfyller miljö kvalitetsnormen.,
- halten av partiklar (PM10) minst uppfyller miljö kvalitetsnormen,
- svaveloxidutsläppen från färjetrafiken har minskat,
- koldioxidutsläppen från fossila bränslen i trafiken minskar motsvarande 170 kg koldioxid - ekvivalentenheter./stockholmare. (Detta motsvarar koldioxid-målet i Program mot växthusgaser).

Kontoret konstaterar att rådigheten är begränsad. Medlen för att klara miljö kvalitetsnormerna finns angivna i länsstyrelsen åtgärdsprogram. Flera av åtgärderna kräver ändrad lagstiftning.

Halterna av kvävedioxid minskar genom en successiv förnyelse av fordons-parken, men det räcker inte för att klara miljö kvalitetsnormen på alla gator i staden till 2010. För partiklar PM10 krävs en minskad dubbdäcksanvändning om målet ska nås. Hamnförvaltningen har för hamntrafiken ett program för att minska utsläppen från fartyg. Beträffande koldioxidutsläpp kan pekas på en positiv utveckling för transportsektorn. En ökad försäljning av miljöbilar med etanol som drivmedel bidrar till minskade koldioxidsläpp.

Egna transporter

Delmålet syftar till att öka fyllnadsgraden i transportfordon. Vid upphandling bör kontoret föreskriva en hög fyllnadsgrad i kontorets transporter vilket till en del bidrar till klara delmålets ambitionsnivå.

Stadens fordon ska till 80 procent bestå av miljöfordon

Målsättningen är för kontorets del svår genomförbar. Arbetsmiljökrav och lämpliga fordon för vår verksamhet gör det svårt att klara målet med nuvarande utbud på marknaden. Kontorets andel är idag låg men förväntas successivt kunna förbättras i takt med att nya modeller av transportfordon når marknaden.

Ökad andel av personer som åker kollektivt, cyklar och går

Kontoret verkar bland annat genom projektet Stockholm Mobilitet för nå uppställda delmål, vilka skall uppnås tillsammans med SL:s satsningar på kollektivtrafik

Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att trafikbuller utomhus minskar. Bullerproblem utomhus är starkt anknutna till spår och vägtrafik. Kontoret arbetar i samråd med bland annat miljöförvaltningen för att minska störningarna i bostäder. Detta sker genom bidrag till fönsterbyte och uppsättning av bullerskyddsskärmar. Under programperioden kommer ett nytt bullerskyddsprogram att utarbetas i samråd med stadsbyggnadskontoret, markkontoret och miljöförvaltningen.

Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras. Målet hänger starkt ihop med möjligheterna att bygga nya bostäder. Stadens strategi att bygga staden inåt innebär till exempel att omvandla extensivt utnyttjade industriområden till nya bostadsområden. För att uppfylla de bostadspolitiska målen krävs därutöver att mindre skyddsvärda markområden tas i anspråk för bostadsbebyggelse. Mark som tas i anspråk kan ofta kompenseras med kvalitetshöjande naturåtgärder inom berört område. Med bostadsbebyggelse följer infrastrukturutbyggnad som vägar, spår och andra markkrävande anläggningar, vilket även måste hanteras på ett bra sätt i planeringen.

Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska bevaras eller förbättras.

Till detta mål finns ett nyckeltal knutet till vägytan. Andel vägyta med dagvattenrening är avhängigt en trafikvolym med mer än 15 000 fordon /dygn. Mot bakgrund av en ökad trafikmängd i regionen med två till tre procent per år, kommer kravet på dagvattenrening att bli aktuellt på fler gator och vägar när trafikvolymen överstiger 15000

Sammanfattningsvis anser kontoret att förslaget till Miljöprogram 2007-2010 är bra, men att några klargöranden bör göras i det fortsatta arbetet. Programmets styrande funktion bör klarläggas. Vidare bör programmet kostnadsuppskattas.

Utbildningsnämnden beslöt den 16 mars 2006 att överlämna förvaltningens förslag samt att därutöver anföra följande.

Utbildningsnämnden anser att det mycket väl kan få finnas kvantitativa mål med procentsatser i ett politiskt program. De exakta nivåerna på dessa procentsatser bör dock naturligtvis kontinuerligt utvärderas och rimligheten diskuteras med de aktuella verksamheterna. Det är också viktigt att det finns ett stöd till förvaltningarna i implementeringen av miljöprogrammet.

Reservation mot utbildningsnämndens beslut anfördes av ledamoten Helen Jäderlund Eckardt m fl (fp), ledamoten Cecilia Brinck m fl (m) och ledamoten Nina Ekelund (kd) enligt följande: ”Vi reserverar oss mot nämndens beslut då vi yrkade att nämnden skulle besluta att ärendet skulle överlämnas utan eget ställningstagande.”

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande av den 20 februari har i huvudsak följande lydelse.

Ett flertal mål i miljöprogrammet gäller nämndens verksamheter. Utbildningsförvaltningen anser att de flesta av dessa mål är genomförbara med vissa undantag. Förvaltningen är tveksam till de procentsatser som anges för vissa mål, då många precisa procentsatser inte kan härledas. Procentsatserna bör baseras på en verksamhetsanalys. Förvaltningen menar att man bör överväga att istället för precisa mått uttrycka målsättningar i strävans mål, dvs verksamheten skall sträva mot att successivt t ex öka andelen ekologiskt inköpta varor.

Bromma stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars att överlämna förvaltningens förslag som svar på remissen.

Reservation anfördes av Désirée Pethrus Engström (kd) som ville delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut och i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning samt därutöver anföra vad som framgår av bilaga 1.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 15 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

De sex huvudmålen är i huvudsak oförändrade, men många delmål och nyckeltal är nya. Förvaltningen anser att det är positivt att det nya miljöprogrammet är mer inriktat mot stadens egna verksamheter och stadens rådighet. Det är också bra att det har något färre delmål och nyckeltal än det nuvarande. Förvaltningen redovisar här sina synpunkter på vissa delmål och nyckeltal som berör vår verksamhet. Flera av de föreslagna nyckeltalen är dock så oprecisa att de inte bör införas.

Remissversionen av dokumentet saknar inledning. Där bör bl.a. framgå hur miljöprogrammet förhåller sig till andra styrdokument i staden och vilken roll det ska ha i det integrerade ledningssystemet. Vi undrar också hur de stora förändringarna i det nya programmet kopplats till uppföljningen av det nuvarande programmet. Har tidigare mål utgått för att de uppfyllts eller för att de inte fungerat? Och varför är den nya programperioden tre år, mot tidigare fem år?

Vidare behövs läsanvisningar som anger t.ex. att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges att sådana saknas. Dessutom tror förvaltningen att dokumentet skulle bli mer läs- och begripligt om man i anslutning till nyckeltalen redovisade utgångsdata och trenden de senaste åren där dessa uppgifter finns.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars att överlämna förvaltningens förslag till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Anders Hellström m.fl. (m) samt Hans Larsson m.fl. (fp) mot beslutet till förmån för de egna förslagen att lämna förvaltningens remissvar till Stockholms miljöprogram lämnas utan eget ställningstagande.

Vice ordföranden Göran Holmström (kd) reserverade sig mot beslutet till förmån för eget förslag enligt bilaga 1.

Enskede-Årsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser det är bra att de nya formuleringarna av målområdena tydligare avspeglar innehållet i målen och att merparten av delmålen gäller för den verksamhet som stadsdelsnämnden, fackförvaltningarna och stadens bolag samverkar för att uppnå. Förvaltningen är också positiv till att ett antal delmål är inriktade på stadens Agenda 21-arbete. Det är också viktigt att stadsledningskontoret stöder det interna miljöarbetet genom att i anvisningarna till verksamhetsprogrammen lyfta fram vilka nämnder och bolag som ska uppfylla miljöprogrammets olika mål och delmål samt att miljöförvaltningen arbetar fram guider för giftfria upphandlingar och inköp. Förvaltningen anser vidare att det är viktigt att delmålen i miljöprogrammet samordnas med stadens övriga program som folkhälsoprogrammet.

Farsta stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars överlämna och åberopa förvaltningens förslag som sitt eget.

Reservation mot stadsdelsnämndens beslut anfördes av ledamoten Bertil Fredriksson (kd) enligt Bilaga 1.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 februari har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen är generellt positiv till detta miljöprogram, då förvaltningen uppskattar att stora ansträngningar vidtagits för att göra detta program så tillämbart och uppföljningsbart som möjligt.

Nedan följer en sammanställning av de sex miljömålen i miljöprogrammet och stadsdelsförvaltningens synpunkter på dessa.

1. Miljöeffektiva transporter:

”Luften i Stockholm ska vara ren och frisk att andas. Bullernivån ska hållas låg. Luftföroreningar och buller från trafiken ska därför minimeras. En sammanvägd planering av bebyggelse och infrastruktur med miljöhänsyn skapar den goda staden. Stadens fordonspark ska vara miljöanpassad och miljöeffektiva transporter ska främjas”.

Stadsdelsförvaltningens synpunkter på detta mål:

Stadsdelsförvaltningen har redan ett bra arbete med dessa frågor. De delar av målet där förvaltningen har rådighet är därför möjligt att uppfylla under programperioden.

2. Giftfria varor och byggnader:

För att detta mål ska kunna uppfyllas så behövs mera resurser, antingen i budget eller mer av centralt initierade kompetenshöjande åtgärder.

3. Hållbar energianvändning:

Förvaltningen anser att syftet med detta mål är bra.

Men förvaltningens erfarenheter från detta område är blandade. På grund av svårigheterna att få fram relevant el och energiförbrukningsstatistik, så kan målet vara svårt att följa upp.

4. Hållbar användning av mark och vatten:

Förvaltningen arbetar redan strukturerat med detta mål. De delar av målet där förvaltningen har rådighet kommer därför att kunna uppfyllas under programperioden.

5. Miljöeffektiv avfallshantering:

För att detta mål ska kunna uppfyllas så behövs mera resurser, antingen i budget eller mer av centralt initierade kompetenshöjande åtgärder.

6. Sund inomhusmiljö:

Detta mål kommer att ge ett starkt stöd för förvaltningens planering och arbete med egna lokaler, främst lokaler där barn vistas.

Hägerstens stadsdelsnämnd godkände den 23 mars förvaltningens förslag till remissyttrande.

Reservation anfördes av Abit Dundar m.fl. (fp) och ledamoten Anita Stenlund m.fl. (kd) mot beslutet med hänsyn till eget förslag.

”1. Hägerstens stadsdelsnämnd beslutar att lämna ärendet utan eget ställningstagande.”

Särskilt uttalande lämnades av Bengt Sundell m.fl. (v). (Bilaga 1)

Hägerstens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande den 14 februari har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att delmålen i förslaget är bättre anpassade till den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Förvaltningen anser också att det är viktigt att stadsledningskontoret stödjer det interna miljöarbetet och att samverkan mellan fackförvaltningar och stadsdelförvaltningar sker vid genomförandet. Det är viktigt att miljöprogrammets mål samt andra krav och mål inom miljöområdet implementeras i det integrerade ledningssystemet. Förvaltningen vill även framhålla vikten av att det integrerade ledningssystemet utgör ett verksamhetsstöd som underlättar och resurseffektiviserar arbetet ute i verksamheterna.

I stort anser förvaltningen att delmålen och nyckeltalen är bra och genomförbara. Synpunkter och förslag till ändring redovisas nedan.

Förvaltningen vill uppmärksamma att det finns skilda sätt att förtydliga målen, på vissa ställen står det att ”målet innebär att” och på andra att ”målet anses uppfyllt när” eller ”målet ska bidra till”. Det vore önskvärt att formuleringarna vore lika och ”målet anses uppfyllt när” är att föredra.

Vad gäller nyckeltalet 1.2.1 kan förvaltningen inte se ett system för hur data kring kapacitetsutnyttjandet (fyllnadsgraden) i stadens egna och upphandlade varutransporter ska kunna levereras.

Vad gäller delmål 1.4 vill förvaltningen uppmärksamma att de flesta av förvaltningens fordon leasas och att samma krav som ställs på egna fordon även bör gälla för leasade fordon.

Vad gäller delmål 2.1 anser förvaltningen att även kadmium (Cd) bör ingå i uppräkningslistan av ämnen som ska minska. I nyckeltal 2.1.5 finns förkortningen DEHP (Dietylhexylftalat) och det vore önskvärt med en förklaring även till denna förkortning i ordlistan.

Förvaltningen påpekar att i uppräknings av miljömärkningar under delmål 2.1 saknas TCO:s miljömärkning.

Under delmål 3.2 påpekar förvaltningen att i elanvändning ingår även elförbrukning kopplad till eluppvärmda fastigheter i vilka förvaltningen är hyresgäst. För att kunna nå målet kommer det att krävas ett nära samarbete mellan fastighetsägarna och förvaltningen. Målet och uppföljningen förutsätter även att upphandlad elleverantör kan tillhandahålla tillförlitlig statistik. Förvaltningen ser ingen möjlighet att kunna rapportera verksamhets el resp. fastighets el för sig då dessa ligger på samma elmätare.

Förvaltningen anser att delmålet 3.3 kan slås samman med delmål 3.7, båda rör hushållens och företagets energianvändning. Förslag: Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushåll och företag effektiviserar sin energianvändning samt att andelen miljömärkt el ökar.

Förvaltningen ingår i centrala upphandlingar av el och har redan i nuläget miljömärkt el. Förvaltningen ser inte behovet av nyckeltalet 3.6.1. då all förvaltningars elbehov ingår i centrala upphandlingar.

Förvaltningen föreslår att delmålet 4.1 skrivs om då ekologiskt viktiga funktioner inte är definierat och upplevs som svårtolkat. Syftet med delmålet är att bevara biologisk mångfald och de särskilt värdefulla områden i vilka ett intrång inte kan kompenseras. Förslag: Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska skyddas.

Förvaltningen anser vad gäller delmål 4.2 att det är viktigt att tydligt beskriva i preciseringen att ekologiska funktioner ska kompenseras med ekologiska funktioner och sociala funktioner med sociala funktioner. Förvaltningen anser även att det är viktigt att det tas fram riktlinjer för hur kompensationsåtgärder ska tas fram och hur de ska genomföras. Förvaltningen föreslår att nyckeltalet 4.2.1 skrivs om till ett positivt nyckeltal. Förslag: Andel exploateringar där naturvärden gått förlorade och de ekologiska funktionerna återskapats.

Förvaltningen tycker att delmål 4.3 är ett bra och genomförbart mål men att tydligheten kan öka. Förslag: Park- och naturmarkernas biologiska mångfald ska öka. Skötsel och restaurering ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter. Förvaltningen förslår även ett tydligare nyckeltal som är lättare att följa upp. Förslag: 4.3.3 Antal friställnings- och föryngringsåtgärder avseende ädellövträd per år.

Förvaltningen vill föreslå en ny formulering av delmålet 4.4 då många av Stockholms sjöar och vattendrag idag är långt ifrån en god ekologisk status. Uttrycket ”bevaras” upplevs som för vagt. Förslag: Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska förbättras.

Förvaltningen anser att 5.1 är ett viktigt delmål men anser att det är orimligt att lägga redovisningskrav på enskilda verksamheter. Man noterar också att i målet står att bygg- och rivningsavfall ska exkluderas medan det i nyckeltalet står att det ska redovisas. Förvaltningen lämnar inga förslag på alternativ formulering.

Förvaltningen anser att 5.2 är ett bra och viktigt delmål som kan slås samman med delmål 5.5. Förslag: Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushållens och företagens avfallsmängder minskar och att återanvändningen och materialåtervinningen ökar. Förvaltningen anser att nyckeltalet 5.2.1 Mängd hushållsavfall är förvirrande utan kommentaren. Istället föreslås: Den totala mängden avfall per stockholmare

Förvaltningen kan i nuläget inte se hur data kring 5.4.2 Andel matavfall som stadens förvaltningar och bolag sorterar ut för biologisk behandling ska kunna levereras. Förvaltningen anser att det orimligt att lägga det kravet på stadsdelsförvaltningarna och Renhållningsförvaltningen måste ställa krav på att entreprenören ska väga kärlen för matavfall. Förvaltningen anser att nyckeltalet 5.4.3 inte säger något i sin nuvarande skrivelse. En förvaltning i sin helhet sorterar oftast inte ut t ex matavfall men ett antal verksamheter/enheter gör oftast det. Förslag: Andel av stadens verksamheter som sorterar ut förpackningar/papper/matavfall

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslöt den 28 mars 2006 att överlämna förvaltningens utlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Fredrik Wallén (kd) mot beslutet med hänvisning till eget yrkande som återges i bilaga 1.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande från den 10 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver.

Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbete som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till VP ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas. Där bör bl.a. framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Det är av stor vikt att kopplingen mellan miljöprogrammet och ILS, det integrerade ledningssystemet, tydliggörs. Hur miljöprogrammet förhåller sig till andra program, såsom folkhälsoprogrammet bör också beskrivas här. Miljöhandboken som just nu arbetas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen. I miljöhandboken skall den enskilde medarbetaren finna alla mål i Stockholms miljöprogram med praktiska förslag på hur dessa kan uppnås.

Förvaltningen är mycket positiv till att det bifogas ordförklaringar till miljöprogrammet och anser att ord som tas upp i ordförklaringarna bör markeras tydligt i texten.

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars 2006 att remissen besvaras med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av Margareta Björk m fl (m) och Fredrik Lundin m fl (fp) mot nämndens beslut till förmån för eget förslag till beslut som redovisas i bilaga 1.

Patrik Holmberg (kd) reserverade sig mot nämndens beslut till förmån för eget förslag till beslut som redovisas i bilaga 1.

Katarina-Sofia stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 12 februari har i huvudsak följande lydelse

Förvaltningen tycker att miljöprogrammet, liksom tidigare, bör sammanfattas i en populärversion till invånarna, eftersom det är av stor vikt att miljöprogrammet blir tillgängligt för alla stockholmare. I de inledande texterna för varje mål bör också framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår och att utgångsdata finns för nyckeltalen när det inte speciellt anges att sådana saknas. Vidare bör framgå i texten att staden också bör göra en ekonomisk analys för hur uppfyllandet av målen i miljöprogrammet ska ske på ett långsiktigt hållbart sätt. Miljöprogrammet bör även vara samordnat och hänvisa till andra program i staden, till exempel förslaget till ny avfallsordning med avfallsplan, växthusgasprogrammet och allergiprogrammet. Agenda 21-arbetet bör betonas ytterligare i programmet. De agenda 21- och miljöprojekt som bedrivs i staden är viktiga ingångar för att fortsätta utveckla kontakterna med invånarna och för att genomföra fler lokala miljöförbättringar i staden. Förvaltningen påpekar vidare att vissa kommentarer, som ligger i anslutning till nyckeltalen, ibland är för långa och för tekniskt omfattande och att vissa av nyckeltalen kan vara svåra följa upp.

Angående mål 2 anser förvaltningen att staden, i sin roll som stor kund och inköpare av kemiska produkter samt av andra varor och tjänster, bör vara föregångare när det gäller att ställa krav på miljöanpassning. Förvaltningen menar att kapacitetsutnyttjandet av varutransporter verkar svårt att mäta. Ytterligare nyckeltal bör läggas till gällande sättet att resa och även cykel och bilpool bör nämnas i målen. Förvaltningen har ytterligare några förslag; utveckla infartsparkeringar, stimulera start av fler bilpooler och ge stadens anställda möjlighet att hyra stadens miljöbilar på kvällar och helger. Vidare vill förvaltningen påtala behovet av att höja kunskapsnivån rörande kemikalier och andra varor såväl inom stadens verksamheter som hos företagare och invånare.

Rörande mål 3 menar förvaltningen att man redan i inledningen bör poängtera att de mål som inte är riktade till de egna verksamheterna, d.v.s. där staden inte

har direkt rådighet, är mål som staden ska verka för. Med nuvarande formuleringar blir dessa delmål väldigt otydliga och nyckeltalen mäter inte uppfyllelsen av målet. Det är viktigt att redovisa utgångsdata för nyckeltalen och trenden de senaste åren, där dessa uppgifter finns.

Förvaltningen anser att om staden ska kunna nå målet om 12 procents minskning av elanvändningen för flertalet verksamheter inom staden under tre år, krävs bland annat att de fastighets- bolag staden hyr lokaler av tar fler initiativ till energibesparande investeringar i samverkan med staden.

Förvaltningen pekar på att begreppet ekologiska funktioner inte är definierat och att begreppet exploatering också bör definieras. Förslagsvis kan exploatering definieras som "område som det finns detaljplan för". Gällande delmål 4.1 vill förvaltningen betona att delmålet handlar om att bevara områden som från ekologisk synpunkt är de mest värdefulla istället för att "ekologiskt viktiga funktioner bibehålls". Förvaltningen anser att stadens utveckling och ekologiska planering är viktig och förenlig redan på planeringsstadiet för ett långsiktigt hållbart Stockholm. Och om delmål 4.4 säger man att många av Stockholms sjöar och vattendrag har i dag en långt ifrån god ekologisk status. Det räcker inte med att bevara den befintliga statusen och målsättningen måste vara att "förbättra" statusen.

Angående miljöeffektiv avfallshantering anser förvaltningen att företagens ansvar saknas i det här målområdet. Det är viktigt att ta ett helhetsperspektiv på avfallsfrågan och företagen bör finnas med i texterna. Ordet avfall behöver definieras i ordlistan och markeras på något sätt. Det är bra om också "vanliga" ord som avfall och hushållsavfall finns med och definieras i listan då det kan uppfattas olika av olika personer.

Under rubriken Stadens ansvar och rådighet vill förvaltningen göra följande kommentar; En god kännedom om avfallsflödena är en förutsättning för en god avfallsplanering. System för att samla in avfallsstatistik behöver utarbetas. Framförallt behövs mer kunskap om mängder, fraktioner och miljöeffekter från det avfall som staden inte hanterar eller har rådighet över. Vidare kan informationen till hushåll och verksamheter byggas ut. Allt farligt avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag ska enligt lag hanteras separat och samlas in. Trots att staden har rådighet över hanteringen fungerar detta inte tillfredsställande idag. Detta är lagkrav och ska därför egentligen inte tas med i miljöprogrammet, annars krävs en förklaring till varför detta krav tas med. Under pre-

cisering av delmålet 5.1 föreslås förtydliganden; Målet avser osorterat avfall (hushållsavfall och grovavfall), sorterat avfall (källsorterat) samt farligt avfall. Bygg- och rivningsavfall ingår ej i målet. Målet handlar om att utnyttja resurserna effektivare, ändra konsumtionsmönster, förlänga tiden som inköpta produkter används och minska *dess miljöpåverkan* under hela livscykeln. För att kunna mäta effekterna av dessa insatser krävs att ett fungerande mätsystem byggs upp.

Förvaltningen kommenterar nyckeltal 6.6.1 med att ”Det yttersta ansvaret för buller i skolmiljö” är oklart. Därför måste ansvarsfrågan klargöras och initiativtagare till detta identifieras. De menar också att det är viktigt att tillsynen i offentliga miljöer även omfattar t.ex. biografen, teatrar och fritidsgårdar mm. Förvaltningen menar också att Miljöprogrammets mål bör kopplas tydligare till det förslag till nytt folkhälsoprogram som är under framtagande.

Kista stadsdelsnämnd beslöt den 16 mars 2006 att bordlägga ärendet.

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars 2006 att remissen besvaras med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 13 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har en rad detaljsynpunkter på förslaget, men en övergripande synpunkt är att stadens miljöarbete är splittrat. Att det är olika handläggare centralt i olika frågor får inte leda till att man inte kan skriva ihop sig i de centrala styrdokumentet för staden i enlighet med stadens principer för ILS (integrerat ledningssystem). Förvaltningen finner det också märkligt att försöket med trängselavgifter inte nämns i programmet.

Förvaltningen anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av del-

målen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Stadsdelsnämnden påpekade till kommunstyrelsens i föregående remiss om stadens Agenda 21-strategi att stadsdelsnämnderna, facknämnderna och stadens egna bolag behöver samarbeta mer när det gäller bl.a. Agenda 21-arbetet. Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till VP ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål.

Det bör framgå om målen ska uppfyllas under programperioden och hur uppföljningar ska göras. Miljöhandboken som håller på att tas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen.

Förvaltningen har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden. Man vill t ex att det i mål 1 ”miljöeffektiva transporter” inkluderas att stadens tjänstemän ska ha tillgång till tjänstecyklar och bilpool. Delmålet om bilåkande i tjänsten ska handla om att det ska minskas och i andra hand att det miljöanpassas samt att tjänstebilarna alltid ska tankas med miljöbränsle. Dessutom bör ett byte till miljövänligare transportmedel för varutransporter nämnas.

Förvaltningen har en rad förslag på preciseringar av nyckeltalen, bland annat nämns att utsläpp för flygtrafik bör räknas in i delmålet 1.1 och att koldioxid skulle kunna komplettera de beräkningar som görs. Vad gäller nyckeltalen som handlar om miljömärkta varor respektive ekologiska livsmedel som staden köper in anser förvaltningen att förutom de data som tas in från de största leverantörerna borde det i stadens ekonomisystem läggas in en aktivitetskod som visar om det är miljömärkt respektive ekologiskt.

Nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor bör enligt förvaltningen formuleras om så att volymen miljömärkt som köps framgår.

Förvaltningen menar att vissa delmål är otydligt formulerade, t ex delmål 3.2 som behandlar ”hållbar energianvändning”. Man menar att det berör både värmeenergi och elanvändning. Enligt preciseringen av delmålet avser det

stadens egna byggnader, men elanvändningen för övriga förvaltningar måste ju inkludera all köpt el, även den som används för lokaler man hyr av andra fastighetsägare. Förvaltningen pekar på att nyckeltalet som ska mäta elanvändning fördelat på verksamhetsel och fastighetsel är svår genomförbart då det inte är möjligt att separera dessa eftersom de ligger på samma elmätare. Uppföljningen bör istället kunna ske genom att förbrukningen begärs in från den centralt upphandlade elleverantören istället för från varje förvaltning.

Förvaltningen anser att begreppet ”ekologiska funktioner” helt bör utelämnas då begreppet inte definieras och är svårtolkat. I delmålet 5.1 exkluderas bygg- och rivningsavfall medan det i nyckeltalet står att det ska redovisas. Förvaltningen anser att den vägningsprocedur som det skulle innebära för inrapportering av nyckeltalet 5.1.1. är ett orimligt krav att ställa på alla stadens verksamheter då det är mycket tids- och resurskrävande och inte i sig minskar avfallsmängderna. Istället ska denna uppgift läggas på de anlitate avfallsbolagen varför detta krav ska ställas redan i samband med upphandlingen av tjänsten. Det blir fortfarande ett problem där förvaltningens verksamheter är hyresgäster och delar avfallssystem med andra hyresgäster. Angående delmålet om buller bör även buller i offentliga lokaler innefattas.

Förvaltningen ger också en rad förslag på ytterligare delmål inom varje målområde samt förslag på nya nyckeltal.

Liljeholmens stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars att godkänna och överlämna förvaltningens tjänsteutlåtandet till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes Magnus Hellström, Anne Wompa och Daniel Somos alla (m) samt Karin Berggren och Elisabet Abelson båda (fp) mot beslutet till förmån för det egna förslaget (bilaga 1).

Ledamoten Andreas Stureson (kd) reserverade sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget (bilaga 1).

Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 9 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen väljer i detta ärende att i huvudsak enbart framföra övergripande synpunkter på förslaget till nytt miljöprogram. Förvaltningen och dess handläggares mer detaljerade synpunkter på miljöprogrammets mål och delmål har framförts i andra sammanhang. Den tidplan som finns för den fortsatta beredningen av miljöprogrammet, det ska föreläggas KF/KS i maj, gör det inte troligt att det finns utrymme för några större förändringar.

Förslaget till nytt miljöprogram är väl förankrat och genomarbetat genom den process som varit och där alla berörda parter deltagit. Det finns en struktur och detaljeringsgrad i programmet som är imponerande. Förslaget har dock skickats ut på remiss utan någon som helst avsiktsförklaring eller annan inledande text som sätter in programmet i sitt sammanhang. Remissversionen består enbart av en beskrivning av de sex målområdena, de underliggande delmålen, nyckeltalen samt hur uppföljningen ska ske. Remissen blir därmed bara en möjlighet för de som redan är insatta och deltagit i processen att ytterligare en gång framföra sina synpunkter på framför allt detaljer.

Förslaget till miljöprogram anger enbart vad som skall uppnås inte hur. Förvaltningen anser att om det i programmet fanns grundläggande principer för hur staden avser att arbeta med delmålen skulle dokumentet bli förståeligt för en bredare grupp anställda än de som har som uppgift att arbeta med dessa frågor. Frågan är om inte framgången i stadens interna miljöarbete ligger i att just en bredare grupp kan ta till sig programmet och agera utifrån det. Som miljöprogrammet nu är skrivet finns det en risk för att det enbart blir ett dokument som specialisterna arbetar utifrån.

De delmål som finns i miljöprogrammet är av tre slag — interna delmål som är generella för samtliga förvaltningar och bolag, interna delmål som riktar sig mot vissa förvaltningar eller bolag och externa delmål. En struktur på miljöprogrammet som tydliggör dessa olika sorters delmål skulle även det göra programmet mer tillgängligt och tydligare så att förvaltningar och bolag kan agera utifrån det.

Miljöprogrammet innehåller ett flertal “verka för” mål. Ett “verka för” mål går inte att mäta om det har uppfyllts och blir därför ohanterligt. Den uppföljning som föreslås av dessa “verka för” mål är att mäta förändringen av det staden ska verka för. Men det går ju inte att svara på frågan om det är stadens insatser genom att “verka för” som har fått en förändring till stånd.

Generellt anser förvaltningen att det finns en del oklarheter med de nyckeltal och uppföljningsmetoder som anges. Ett exempel på det är att verksamheterna ska kunna leverera data på hur mycket avfall man genererar uppdelat på ett stort antal fraktioner. Medborgarenkäter får en kanske för stor betydelse för uppföljningen av delmålen.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd beslöt den 30 mars 2006 att överlämna förvaltningens remissvar som sitt eget.

Särskilt uttalande lämnades av Torbjörn Andring (kd) enligt bilaga 1.

Jonas Nilsson (m), Gunnel Laufke (m) och Sonja Gräns (m) lämnade särskilt uttalande enligt bilaga 1.

Maria-Gamla stans stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 februari har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är i det stora hela nöjd med upplägg och innehåll av förslaget till nytt miljöprogram. Förvaltningen anser det vara bra att förslaget följer det nuvarande programmets struktur vad gäller målområden, delmål och nyckeltal. Det är positivt att det framgår vilka förvaltningar och bolag som har rådighet över de olika delmålen. Det är dock viktigt att det i budgetanvisningarna preciseras vilken/vilka förvaltningar eller bolag som har huvudansvaret för att målen ska uppnås. Det är också bra att det finns en koppling mellan delmål och mål i andra program som t. ex. "Program mot växthusgaser".

De mål som förvaltningen har fullständig eller delad rådighet över, bedöms vara möjliga att uppnå. Förvaltningen har ingen avvikande åsikt om föreslagen ansvarsfördelning vad gäller genomförande och framtagande av nyckeltal. Några synpunkter ges dock under de olika målområdena.

Förvaltningen önskar att det till miljöprogrammet ska kopplas en "åtgärds katalog" som kan ge tips på hur man ska kunna uppnå målen. En förhoppning är att den kommande "Miljöhandboken" ska kunna utgöra denna hjälp.

Norrmalms stadsdelsnämnd beslöt den 16 mars 2006 att i huvudsak godkänna stadsdelsförvaltningens förslag till yttrande, men att avstyrka förslaget under punkt 3.6 att "all upphandlad el i stadens egna verksamheter ska uppfylla kraven för miljömärkning" och därutöver anföra enligt nedan.

Förslaget innebär att stadens samtliga förvaltningar och bolag skall betala mer per kilowatt för s.k. miljövänlig el i samband med upphandling av elavtal. Miljövänlig el är enligt definitionen främst el producerad av vattenkraft och vindkraft men inte av kärnkraft. (Elen i Sverige produceras till cirka 50% vardera av vatten- respektive kärnkraft)

Tanken bakom att få enskilda hushåll, kommuner och företag att kräva och betala mer för s.k. miljövänlig el har varit dels att öka medvetandet om formerna för elproduktionen i Sverige samt att i praktiken subventionera produktionen av miljövänlig el i Sverige genom en ökad betalningsvilja för detta.

Denna form av påverkan på elmarknaden i Sverige har dock upphört att ha någon praktisk betydelse. Genom införande av s.k. Elcertifikat för ett antal år sedan sker numera en subventionering av miljövänlig produktion av el t.ex. från vindkraftverk (dock en försumbar del av elproduktionen i Sverige). En subvention som tas genom högre skatt på el producerad av bl.a. kärnkraft. Detta system gör att förslaget att vid upphandlingar betala mer för s.k. miljövänlig el i praktiken saknar betydelse för påverkan av denna marknad och endast innebär en överföring av stadens knappa resurser till mycket rika elbolag.

Idag betalar stadens förvaltningar och bolag uppskattningsvis 10-15 miljoner kronor mer per år för köp av s.k. miljövänlig el. Dessa pengar går främst till det av den finska staten ägda Fortum som idag satsar stora delar av dessa vinsterna på att bygga ett nytt kärnkraftsverk i Finland. Pengarna går inte till att bygga ut eller subventionera s.k. miljövänlig elproduktion.

Oavsett vad man tycker om kärnkraften som energikälla så betalar idag stadens bolag och förvaltningar stora belopp helt i onödan och i praktiken en fördubblad subventionering för denna s.k. miljövänliga produktion. Dubbelt då prisnivån idag redan är justerad uppåt och utgår från att en subventionering sker av samtliga elkonsumenter, genom de s.k. Elcertifikaten.

Därutöver innebär ett frångående av systemet med att betala två gånger för s.k. miljövänlig el att staden kan använda dessa 10-15 miljoner kronor till köp av energibesparande belysning samt andra energibesparande åtgärder. Precis så gjorde också den tidigare gatu- och fastighetsnämnden vilket innebar att man avstod från att betala cirka 800 000 kr extra per år för s.k. miljövänlig el och med denna besparing kunde man satsa extra på elbesparande åtgärder i sitt fastighetsbestånd, vilket i sin tur minskade den årliga elräkningen med omkring 70- 80 000 kr per år.

Detta visar tydligt att det inte finns anledning att ha målsättningen att upphandla s.k. miljövänlig el när nu systemet med Elcertifikaten har etablerats. Målsättningen enligt förslaget innebär istället minskade ekonomiska möjligheter att sänka stadens elkonsumtion och att en överföring av skattebetalarnas resurser helt utan effekt överförs till det finska elbolag Fortum, eller andra elbolag som stadens förvaltningar och bolag väljer att sluta sådana avtal med.

Därutöver bör punkt 3.7 skrivas om i enlighet med ovanstående.

Reservation

Tjänstgörande ersättaren Ylidiz Kafkas (mp) reserverade sig mot beslutet samt anmälde ett ***särskilt uttalande*** enligt bilaga 1.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 7 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse

Förvaltningen tycker att det är positivt att det finns en koppling till de nationella miljökvalitetsmålen och till stadens styrdokument och handlingsprogram. Programmet ger en bättre styrning genom att det på ett tydligare sätt ska samordnas med stadens integrerade ledningssystem (ILS). Det är även positivt att

programmet, utöver de mål som gäller för stadens egna verksamheter, omfattar mål som riktar sig till företagare och invånare i staden.

Förvaltningen saknar en inledande text till miljöprogrammet. Här bör klargöras tankarna bakom förändringar i miljöprogrammet, hur det ska kopplas till stadens integrerade ledningssystem och till stadens övriga styrdokument samt till den mer naturvetenskapliga delen i miljöutredningen. Det är också viktigt att förklara vad de så kallade ”verka för” målen innebär som staden inte har direkt rådighet över men vilka är betydelsefulla ur perspektivet en hållbar samhällsutveckling.

Förvaltningen anser det vara viktigt att den nämnd som får huvudansvaret för nyckeltalen får mandat att begära in de uppgifter från alla berörda förvaltningar och bolag som krävs för att nyckeltalen ska bli tillförlitliga. Det bör också framgå vilka förvaltningar och bolag, som har ett extra ansvar för att ta fram dataunderlag för nyckeltalen. Förvaltningen har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden. Man vill till exempel att det i mål 1 ”miljöeffektiva transporter” inkluderas att staden verkar för att antalet bilpooler ökar i Stockholm, att staden följer antalet stockholmare som nyttjar bilpooler och att dataunderlag torde kunna erhållas från bilpoolsaktörer.

Förvaltningen menar att delmål 3.2 blir otydligt eftersom det innehåller mål både för värme (fjärrvärme) och verksamhetsel. Förvaltningen föreslår i stället två delmål ett för värmeenergi och ett för elanvändning. De menar att för uppnå målet för minskad elanvändning krävs tillförlitlig statistik från elleverantören och nätägaren (Fortum), vilket inte varit fallet till dags dato. Det är också angeläget att klargöra om energibesparingen på 12 % respektive 6 % ska gälla varje förvaltning/bolag enskilt eller om delmålet gäller stadens samlade energianvändning. Om energibesparande investeringar genomförs finns stor potential att minska energianvändningen, vilket också borde vara kostnadseffektivt. Ekonomiska incitament har dock saknats från fastighetsägaren, eftersom verksamheterna står för kostnaden för elanvändningen. En samverkan kring energieffektivisering mellan fastighetsägare och förvaltningar är därför nödvändig.

Förvaltningen anser att det är viktigt att ha ett helhetsperspektiv på avfallsfrågan och eftersom företag också står för en stor del av avfallet bör dessa också finnas med i texten. Vidare är det nödvändigt att i inledningen och även i listan

för ordförklaringar definiera vad avfall är enligt Miljöbalken. Hänvisning bör också göras till renhållningsordningen och avfallsplanen.

Angående delmål 5.1 anser förvaltningen att det är ett orimligt krav på stadens alla verksamheter att leverera data om mängden (viktbaserat) avfall. Att ange en procentsats (10%) för minskning är inte realistiskt. Förvaltningen föreslår därför att staden utarbetar ett mätsystem och att krav på vägnings- och rapporteringsarbete ställs redan vid upphandlingen av avfallsentreprenör och att denne därmed levererar statistik till staden uppdelad på förvaltning/bolag och enhet. Målet bör vara att staden vid upphandling av tjänster för avfallshämtning ställer krav på att alla entreprenörer levererar statistik för mängden av allt insamlat avfall i vikt till renhållningsförvaltningen. Statistiken ska gälla uppgifter på allt insamlat avfall från stadens verksamheter fördelat på alla aktuella avfallsfraktioner.

Förvaltningen ger också en rad förslag på ytterligare delmål inom varje målområde samt förslag på nya nyckeltal och mätmetoder.

Rinkeby stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars 2006 att besvara remissen med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anmäldes av Dikran Dison (kd) till förmån för det egna förslaget (bilaga 1).

Rinkebys stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse

En svaghet i remissunderlaget att det inte innehåller en inledande text som i det nuvarande programmet. Hur motsvarande del i det kommande programmet kommer att se ut ges ingen vägledning om i den föreliggande remissversionen.

En av de uttalade ambitionerna med det nya miljöprogrammet var att reducera antalet delmål och nyckeltal jämfört med det nuvarande programmet. Tyvärr har resultatet bara blivit en marginell förändring. Förvaltningen anser att detta

är en brist då det är nödvändigt med en fokusering på ett färre antal mål för att få ett effektivt instrument för stadens verksamheter att arbeta med.

Angående målområde 1 säger förvaltningen att eftersom det i det inledande stycket talas både om sätt att begränsa buller och luftföroreningar skulle det passa bra att här också nämna cykeln som ett alternativ. Frågan om tjänstecykel inom förvaltningarna kan eventuellt göras till ett nyckeltal. Under rubriken ”Stadens ansvar och rådighet”, bör det nämnas att stadsdelsnämnderna bör ha ansvar att informera och inspirera medborgarna till användande av miljövänliga transportsätt, exempelvis cykling.

Förvaltningen påpekar att om nyckeltalet 2.3.1, som anges som ”Andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor” innebär att varje hushåll eller företag som över huvudtaget någon gång köper någon typ av miljömärkta varor ska räknas med och jämföras med dem som aldrig köper säger talet inte så mycket. Bättre vore om nyckeltalet angav hur stor andel av inköpta varor som är miljömärkta. Samma problematik gäller för nyckeltal 2.5.2 som handlar om inköp av ekologiska livsmedel.

Nyckeltalet 3.2.3 ska mäta elanvändning fördelat på verksamhetsel och fastighetsel. Förvaltningen menar att det inte är möjligt att separera dessa eftersom de ofta ligger på samma elmätare. Uppföljningen bör kunna ske genom att förbrukningen begärs in från den centralt upphandlade elleverantören i stället för från varje förvaltning. Delmålet 4.1 handlar om att bevara områden som ur ekologisk synpunkt är de mest värdefulla. Uttrycket ”ekologiska funktioner” är dock inte definierat och förvaltningen menar att det därför är svårtolkat.

Förvaltningen har vissa generella synpunkter på bland annat målområde 5. De menar att det är viktigt att ta ett helhetsperspektiv på avfallsfrågan och eftersom företagen står för en stor del av avfallet bör även dessa finnas med i texterna. Det är viktigt att i inledningen till målet eller via en hänvisning till ordförklaringslistan definiera vad som i programmet menas med ”avfall”. Det är viktigt att hela programmet blir begripligt även för personer som normalt inte är insatta i frågorna. Under rubriken ”Stadens ansvar och rådighet” talas det om att allt farligt avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag enligt lag ska hanteras separat och samlas in. Detta är ju lagkrav och ska därför egentligen inte tas med i miljöprogrammet, därför behövs en förklaring till varför detta ändå tas upp i miljöprogrammet.

Angående delmål 5.1 säger förvaltningen att så som delmålet med tillhörande nyckeltal beskrivs i remissversionen framgår det att denna totalmängd (viktsbaserad) ska minska med 10 % per anställd och att respektive verksamhet har ansvar för att rapportera in dessa mängder. Vi tror att denna vägningsprocedur som det skulle innebära är ett orimligt krav att ställa på alla stadens verksamheter då det är mycket tids- och resurskrävande och inte i sig minskar avfallsmängderna. Att uppnå målet om 10 % minskning inom programperioden verkar därför inte realistiskt. Det är dock klart att det behövs ett sätt att mäta framgången i detta viktiga mål. Steg 1 bör därför vara att staden etablerar ett fungerande mätsystem. Att belasta stadens verksamheter med vägnings- och inrapporteringsarbete bör undvikas. Istället ska denna uppgift läggas på de anlitade avfallsbolagen varför detta krav ska ställas redan i samband med upphandlingen av tjänsten.

Förvaltningen ger också en rad förslag på ytterligare delmål inom varje målområde samt förslag på ytterligare nyckeltal och mätmetoder.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd godkände vid nämndmöte den 23 mars förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnade det till stadsledningskontoret som sitt svar på remissen.

Reservation anfördes av Billy Östh m.fl. (m), ledamoten Anna Eklund m.fl. (fp) och ledamoten Per Hasselberg (kd) mot beslutet till förmån för förslaget att lämna förvaltningens förslag till beslut utan eget ställningstagande.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 februari 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att Stockholms nya miljöprogram i huvudsak är bra. I jämförelse med det nuvarande "Stockholms miljöprogram" saknas en inledande text. Det gör att förvaltningen inte kan ta ställning till "hela" miljöprogrammet utan bara mål, delmål och nyckeltal. Vissa delmål / nyckeltal berör fler målområden. Nyckeltalet för däck utan HA-oljor står under målområde två men berör även målområde ett som handlar om transporter. Delmål och nyckeltal under målområdet för "giftfria varor och byggnader" tangerar även målområde fyra och ett när det gäller grönområdesskötsel. Nyckeltalet om ekologiska livsmedel speglar en målkonflikt mellan önskemålet att öka andelen ekologiska livsmedel och uppmuntran till ökad konkurrens från lågpriskedjor där andelen ekologiska produkter är lägre. Val av arbetsmaskiner, halkbekämpning och tvättmedel påverkar nyckeltal inom dessa målområden. Det finns områden som lätt hamnar mellan stolarna. Förvaltningen vill gärna framhålla ett exempel. Människor idag uttrycker oro för strålningen från mobiltelefoner och mobiltelefonmaster. Hur ska detta belysas? Strålning inomhus belyser miljöprogrammet i mål sex, men utomhusstrålning finns inte med alls.

Förvaltningen anser att intentionerna med Stockholms nya miljöprogram är bra; att förenkla och minska antalet målskrivningar; att minska antalet nyckeltal; och att staden ska ha stor rådighet över nyckeltalen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning föreslår i sitt remissvar ytterligare några nyckeltal, trots intentionen i Stockholms nya miljöprogram att minska antalet nyckeltal. Dessa förslag har tillkommit i syfte att stärka att nyckeltalen avspeglar det som formuleras i delmålen. Förvaltningen vill framhålla värdet av att stadsledningskontoret har ansvaret för att ta fram det nya miljöprogrammet. Det kommer att ha stor betydelse för genomslagskraften i de miljömål som staden ska arbeta för. Förvaltningens synpunkter är många men i stor utsträckning på detaljnivå. Strävan har varit att texterna ska vara så entydiga som möjligt.

Förvaltningen bedömer att nyckeltalens genomförbarhet kräver medveten upphandling och extra resurser, speciellt inom tre områden; 20 % ekologiska livsmedel, möjlighet till hämtning av avfallsfraktioner från små arbetsplatser, och bra miljövals-el. Ett fortsatt stöd strukturellt och ekonomiskt för att öka andelen miljöbilar behövs också. Annat stöd kan ex vara listor över kadmiumfria färger, datorer och möbler utan bromerade flamskyddsmedel.

Förvaltningen lämnar därutöver en lång rad detaljerade synpunkter och ändringsförslag på textavsnitt, delmål och nyckeltal.

Skärholmens stadsdelsnämnd beslöt den 16 februari 2006 att godkänna och överlämna förvaltningens förslag till yttrande samt att som ett separat delmål under mål 6 ange mål för stadens radonarbeten.

Särskilt uttalande framfördes av (s), (v) samt (mp) genom ersättaren Torsten Sandgren (v) enligt bilaga 1.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 februari har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Därför är det viktigt att de ansvariga fackförvaltningarna samarbetar med stadsdelsförvaltningarna i det utåtriktade agenda 21 arbetet. Detta påpekade nämnden i kommunstyrelsens föregående remiss om agenda 21 strategin. Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling. Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till VP ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas. Där bör bl.a. framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Miljöhandboken som håller på att tas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen.

Ord som förklaras i ordlistan bör markeras på något sätt.

Förvaltningen lämnar därutöver en rad mer detaljerade synpunkter och förslag på texter, delmål och nyckeltal.

Mål 1

För att minska utsläppen från trafiken måste påskyndat av alternativa drivmedel tas fram. Förbättrat material i våra fordon som gör att partikel halterna minskar. Dessutom bör fordonstrafiken minska och det kollektiva åkandet öka.

Delmål 1.1

Det är bra att gemensam upphandling för varutransporter har genomförts för att effektivisera varutransporterna. Att öka förvaltningars och bolags resor med miljövänligare alternativ borde uppmuntras mer så att ökande av kollektiva alternativ föredras istället för transporter med fordon. Minskning av stadens fordonspark blir då ett resultat av detta.

Delmål 1.3

Därför borde stadens fordonspark minska samt att det underlättas för personer att åka kollektivt eller cykla.

Mål 1.4

I första hand anser vi att målet ska vara att fordonsparken skall minskas och i andra hand att den ska miljöanpassas.

Nyckeltal 2.3.1

Här borde det finnas ett nyckeltal för att mäta tillgången på ekologiska varor. Procentmålet borde höjas till 25 % som föreslås som konsumtionsmål i Statens offentliga utredning 2005:51.

Delmål 3.2 är otydligt formulerat. Det berör både värmeenergi och elanvändning, men elanvändningen för övriga förvaltningar måste ju inkludera all köpt el, även den som används för lokaler vi hyr av andra fastighetsägare.

För att göra det tydligare vad som avses kan del av delmålet som handlar om elanvändning slås ihop med 3.6: Elanvändningen i stadens egen verksamhet ska minska med 12 procent och all upphandlad el ska uppfylla kraven för miljömärkning.

Det är bättre om driften ligger på fastighetsägaren som har större möjligheter att energieffektivisera. Dels genom att upphandla energi i större volymer dels genom att energislukande installationer som ventilationer, värme etc. borde kunna åtgärdas bättre.

Nivån med 12 procents minskning under 3 år är mycket ambitiös. För att vi ska ha möjlighet att nå målet krävs att de kommunala bolag vi hyr lokaler av, fr.a. Sisab, Micasa och bostadsbolagen, tar initiativ till energibesparande investeringar i samverkan med oss. Hittills har vi inte märkt något sådant intresse. Eftersom stadsdelsförvaltningen betalar elen så har fastighetsägaren inget incitament att effektivisera eller förändra t.ex. uppvärmnings- eller ventilationssystem i t.ex. förskolor med elvärme.

Dessutom kräver detta mål att el nätägaren Fortum kan tillhandahålla tillförlitlig statistik.

Delmålen 3.3 och 3.7 kan slås ihop eftersom båda berör hushållens energianvändning.

4.1 omformuleras: Stockholm planeras så att ekologiska särskilt värdefulla mark – och vattenområden bibehålls.

4.2 omformuleras: Exploatering av obebyggda mark – och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden i närområdet bibehålls eller förbättras.

4.3 omformuleras: Park – och naturmarkernas biologiska mångfald ska öka. Anläggning och utveckling samt skötsel och restaurering ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter.

I den inledande texten under mål 5 föreslår förvaltningen att följande mening infogas:

Genom att välja rätt produkter kan man undvika att avfall uppstår.

Återanvändning bör läggas till i följande mening:

Källsortering, återanvändning och återvinning ska uppmuntras.

Förvaltningen anser att den första delen av delmål 5.1 kan strykas. Det täcks in i delmål 5.2 genom att vara ett nyckeltal där. Delmålet 5.5 kan slås ihop med 5.2. Det är bra att Staden har ett mål om att verka för att hushållens avfall ska minska, men där bör även företag nämnas.

Förslag:

5.1 Mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med minst 10 viktprocent per anställd.

5.2 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushållens och företagens avfallsmängder minskar och att återanvändningen och materialåtervinningen ökar.

5.3 omformuleras: Andelen farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att insamling av farligt avfall underlättas.

5.4 omformuleras: Andelen avfall som nyttiggörs ska öka. Avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag ska nyttiggöras genom att:

- öka återanvändningen av inventarier och produkter,
- minst 50 procent av matavfallet sorteras ut till biologisk behandling,
- sortera ut allt övrigt återvinningsbart avfall

Under rubriken Miljöpåverkan borde EU:s avfallshierarki beskrivas utförligt. Det räcker inte att ha det med i ordförklaringen.

Under rubriken Stadens ansvar och rådighet verkar det som om det bara är det farliga avfallet som uppkommer i stadens verksamheter som enligt lag ska samlas in. Förslagsvis tas stadens förvaltningar och bolag bort, och farligt avfall läggs till i meningen efter:

Allt farligt avfall som uppkommer ska enligt lag hanteras separat och samlas in. Staden har ansvar för att informera hushållen om skyldigheten att sortera ut farligt avfall, förpackningar och tidningar och om tillgängliga insamlingssystem. Producenterna har ansvar för insamlingen av förpackningar och tidningar samt information till andra avfallsinnehavare än hushåll. Staden har ansvar att öka hushållens och företagens motivation att källsortera.

I preciseringen av delmål 5.1 bör beskrivas att den totala mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) avses d.v.s. innefattande allt osorterat avfall (hushållsavfall och grovavfall), allt sorterat avfall (källsorterat) samt allt farligt avfall.

I delmålet exkluderas bygg- och rivningsavfall medan det i nyckeltalet står att det ska redovisas! Förvaltningen anser att den vägningsprocedur som det skulle innebära för inrapportering av nyckeltalet 5.1.1. är ett orimligt krav att ställa på alla stadens verksamheter då det är mycket tids- och resurskrävande och inte i sig minskar avfallsmängderna. Istället ska denna uppgift läggas på de anlitade avfallsbolagen varför detta krav ska ställas redan i samband med upphandlingen av tjänsten (på liknande sätt som redovisningskrav finns vad gäller ekologiska livsmedel, där ICA Meny förser staden med statistik). Det blir fortfarande ett problem där förvaltningens verksamheter är hyresgäster och delar avfallssystem med andra hyresgäster.

Förslag på tillägg i preciseringen:

Målet innebär att:

- staden vid upphandling av avfallshämtningstjänster ställer krav på inrapportering av viktsmängder från stadens verksamheter till Renhållningsförvaltningen.

I precisering av delmålet 5.2 bör avfallet liksom i 5.1 innebära den totala mängden avfall. I första hand ska mängden avfall som uppkommer minska.

Förvaltningens förslag: En minskning av avfallsmängderna som genereras av hushållen kan ske genom att medborgarna vid sina inköp aktivt väljer produkter som genererar mindre avfallsmängder och att en större del avfall återanvänds.

I preciseringen av delmålet 5.3 bör även det farliga avfallet från företag och verksamheter avses. Ett samordnat system för hämtning av allt farligt avfall bör tas fram. Den mobila miljöstationen för farligt avfall som idag besöker stadsdelarna skulle även kunna serva stadens verksamheter och företag.

Enligt EU:s avfallshierarki ska man i första hand undvika att avfall uppstår. Denna fråga är djupt förknippad med målområde 2, varför vi anser att en hänvisning till detta område bör finnas med. Liksom en definition av vad som menas med avfall.

Förvaltningen saknar ett delmål om inomhusmiljön kopplat till exploatering.
Förslag:

6.8 Vid exploatering ska bostäder med sund inomhusmiljö byggas.

Vid nyckeltalet 6.4.3 saknas text.

Delmålet 6.6 handlar inte bara om buller i egna lokaler. Buller i offentliga lokaler bör innefattas. Tillsynen i offentliga miljöer borde utökas t.ex. biografer när det gäller buller och i synnerhet vid barnföreställningar.

Förslag till nytt nyckeltal: 6.6.3 Antal offentliga lokaler (biografer, diskotek, konsertlokaler m.fl.) med för hög ljudnivå.

Hälsoperspektivet tydliggörs ej i miljöprogrammet. Man bör understryka denna aspekt i den övergripande inledningen. (s.32) under Miljöpåverkan

Människor tillbringar 85 % av livet inomhus, varav 65 % i hemmet. Miljön i bostäder, skolor och arbetslokaler är därför avgörande för hälsa och välbefinnande. Om människor vistades mer tid utomhus skulle miljöpåverkan av faktorer i inomhusmiljö enkelt minska. För många av stadens invånare har vi i stadens förvaltningar rådighet över stor del av inomhus tiden och den kan vi i

många fall minska och förlägga utomhus. Detta är en mycket viktig hälsoaspekt, då stor del av den tid man vistas ute sker i rörelse och i friskluft. Lärande utomhus kan ske i mycket större omfattning än nu.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslöt den 16 februari 2006 överlämna stadsdelsförvaltningarnas agende-21-samordnares gemensamma svar på remissen om Stockholms miljöprogram 2007-2010.

Fp, m och kd lämnar ärendet utan eget ställningstagande.

Spånga-Tenstas stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har berett ärendet inom nätverket för alla stadsdelsförvaltningars agenda 21-samordnare.

Förvaltningen anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Det är positivt att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling.

Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till verksamhetsplanen ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål.

Miljöprogrammets delmål bör kopplas till stadens nya folkhälsoprogram. Uppgifter som kommer fram vid olika kartläggningar ska göras tillgängliga för stadens medborgare. I programmet bör det även framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges.

Förvaltningen har utöver detta en mängd förslag på omformuleringar av delmålen i syfte att öka detaljeringsgraden. Man vill t ex att det i mål 1 ”miljöeffektiva transporter” inkluderas att stadens tjänstemän ska ha tillgång till tjänstecyklar och bilpool samt att fordonsparken ska minskas och miljöanpassas. Förvaltningen påpekar att nyckeltalet 2.3.1 inte visar hur mycket miljömärkt som köps och att nyckeltalet ska formuleras om så att volymen miljömärkt som köps framgår.

Angående hållbar energianvändning menar förvaltningen att delmål 3.2 är ottydligt formulerat. Det berör både värmeenergi och elanvändning. Enligt preciseringen av delmålet avser det stadens egna byggnader, men elanvändningen för övriga förvaltningar måste ju inkludera all köpt el, även den som används för lokaler vi hyr av andra fastighetsägare. Nivån med 12 procents minskning under tre år är ambitiös. För att nå målet krävs att de kommunala bolag och privata värdar som förvaltningen hyr lokaler av genomför energibesparande investeringar. Målet kräver att elnätägaren Fortum kan tillhandahålla tillförlitlig statistik.

Angående Mål 4 säger förvaltningen att vad som är ekologiska funktioner är inte definierat och därför svårtolkat vid såväl övergripande planering som i det enskilda fallet. Begreppet bör därför undvikas helt i miljöprogrammet. Det är också viktigt att få med ”planeringsaspekten”. Stadens utveckling måste gå hand i hand med ett hållbart Stockholm.

Förvaltningen påpekar att det i preciseringen av delmål 5.1 bör beskrivas att den totala mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) avses d.v.s. innefattande allt osorterat avfall (hushållsavfall och grovavfall), allt sorterat avfall (källsorterat) samt allt farligt avfall. I delmålet exkluderas bygg- och rivningsavfall medan det i nyckeltalet står att det ska redovisas. Förvaltningen anser att den vägningsprocedur som det skulle innebära för inrapportering av nyckeltalet 5.1.1. är ett orimligt krav att ställa på alla stadens verksamheter då det är mycket tids- och resurskrävande och inte i sig minskar avfallsmängderna. Istället ska denna uppgift läggas på de anlitate avfallsbolagen varför detta krav ska ställas redan i samband med upphandlingen av tjänsten.

I preciseringen av delmålet 5.3 menar förvaltningen att även det farliga avfallet från företag och verksamheter bör avses. Ett samordnat system för hämtning av allt farligt avfall från bör tas fram. Den mobila miljöstationen för farligt avfall som idag besöker stadsdelarna skulle även kunna serva stadens

verksamheter och företag. För dem som enligt regelverket är betalningsskyldiga, kan detta lösas med ett registreringskort som visas upp vid lämnandet av avfallet.

Förvaltningen ger också en rad förslag på ytterligare delmål inom varje målområde samt förslag på nya nyckeltal.

Spånga-Tensta stadsdelnämnd beslöt den 16 mars att överlämna stadsdelsförvaltningarnas agende-21-samordnares gemensamma svar på remissen.

Spånga-Tensta stadsdelförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 februari har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att det är bra att de sex målområdena kvarstår och att de nya formuleringarna tydligare avspeglar innehållet i målen. Merparten av delmålen berör den verksamhet som stadsdelsnämnden bedriver. Därför är det viktigt att de ansvariga fackförvaltningarna samarbetar med stadsdelsförvaltningarna i det utåtriktade agenda 21 arbetet.

Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling.

Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. Stadens miljödiplomeringsarbete för företag borde förstärkas för att underlätta för alla enheter, förvaltningar och bolag att bedriva ett systematiskt miljöarbete. I anvisningarna till VP ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Den nämnd som har huvudansvaret för nyckeltalen måste få mandat att kräva in uppgifter från alla berörda nämnder och styrelser.

Miljöprogrammets delmål bör kopplas till stadens nya folkhälsoprogram.

Uppgifter som kommer fram vid olika kartläggningar ska göras tillgängliga för stadens medborgare.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas. Där bör bl.a. framgå att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte

annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte speciellt anges. Miljöhandboken som håller på att tas fram bör nämnas som ett verktyg för enheternas strävan att nå målen.

Ord som förklaras i ordlistan bör markeras på något sätt.

Mål 1

Miljöeffektiva transporter

Förvaltningen anser att cykel ska vara med redan i det första inledande stycket.

Förslagsvis i sista meningen:

Stadens anställda ska ha tillgång till tjänstecyklar och fordonsparken ska vara miljöanpassad. Miljöeffektiva transporter ska främjas.

Delmål

Förvaltningen anser att delmål 1.3 är mycket bra och det är viktigt ur Agenda 21 perspektiv att det finns med. Eftersom det finns ett delmål om stadens fordonspark 1.4 tycker förvaltningen att det även borde finnas med cykel och bilpool i delmålen.

I första hand anser förvaltningen att delmålet om fordonsparken ska handla om att den minskas och i andra hand att den miljöanpassas. Förvaltningen anser att delmålet ska vara att fordonen alltid ska tankas med miljöbränsle. Tankställena kommer att öka drastiskt tack vare en ny lag, så det borde inte vara något problem. Förslag:

Delmål 1.4 Bilparken i stadens förvaltningar och bolag ska minska och den ska till 80% bestå av miljöfordon som körs med förnyelsebara drivmedel.

1.5 borde formuleras som det står i preciseringen av delmålet, annars blir andemeningen att staden ska verka för att öka antalet bilar. I delmål 1.4 är procentsatserna med och då kan de vara det i delmål 1.5 också. Dessutom anser förvaltningen att bilpool ska finnas med i detta delmål! Förslag:

Delmål 1.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen miljöfordon i nybilsförsäljningen ökar till 25% och andelen förnybara bränslen ökar till 8%, samt att tillgången på bilpool ökar i Stockholms stad.

Förvaltningen föreslår att cykeln liksom miljöbilar får ett helt eget delmål för stadens förvaltningar och bolag. Förslag:

Delmål 1.7 Stadens anställda ska ha tillgång till tjänstecyklar.

I sista stycket under rubriken Miljöpåverkan anser förvaltningen att byte till miljövänligare transportmedel för varutransporter ska nämnas. Förslag:

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan genom bland annat information, ny teknik, bättre logistik, varutransporter med tåg istället för lastbil, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av kollektivtrafiken, cykelvägnätet och gångvägar.

I första stycket under rubriken Stadens ansvar och rådighet, anser förvaltningen att vårt ansvar att informera och inspirera ska finnas med i andra stycket. Förslag:

Staden har även ett ansvar att informera och inspirera medborgarna och företag att miljöeffektivisera sina resor och transporter

Precisering av delmål och nyckeltal

I delmål 1.1 undrar förvaltningen varför inte utsläppen för flygtrafiken även räknas in. De står väl för en stor del av utsläppen. Särskilt det nyligen uppmärksammade problemet med ”global dimming”.

I nyckeltalet för 1.1.1 undrar förvaltningen om mätning av koldioxid skulle kunna komplettera de beräkningar som görs.

I nyckeltal 1.2.1 anser förvaltningen att kapacitetsutnyttjandet av varutransporter verkar svårt att mäta. Ytterligare nyckeltal bör läggas till gällande sättet att resa. Förslag:

1.2.3 Antal förvaltningar och bolag som har antagit en resepolicy.

1.2.4 Andel tjänsteresor som sker med kollektivtrafik, cykel eller till fots

Alternativt: 1.2.4 Antal mil tjänsteresor som sker med bil.

Nyckeltalen 1.3.1 och 1.3.2 är mycket bra och viktiga att de finns med. På 1.3.2 ska reser strykas. Ytterligare ett nyckeltal som förvaltningen föreslår är: 1.3.3 Andel av vägytan som är reserverad för kollektivtrafik, cykel och gång.

Till det föreslagna delmålet 1.4 Bilparken i stadens förvaltningar och bolag ska minska och den ska till 80% bestå av miljöfordon som körs med förnyelsebara drivmedel. behövs ytterligare nyckeltal. Förslag:

1.4.3. Antal fordon i stadens bolag och förvaltningar.

Ansvarig Miljö och hälsoskyddsnämnden

I kommentaren till nyckeltal 1.4.1. ska nämnas att nyckeltal om HA-oljefria däck finns under delmål 2.2.

Till det föreslagna delmålet 1.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen miljöfordon i nybilsförsäljningen ökar till 25% och andelen förnybara bränslen ökar till 8%, samt att tillgången på bilpool ökar i Stockholms stad behövs ytterligare ett nyckeltal. Förslag:

1.5.3. Antal bilpoolsbilar i Stockholms stad.

Ansvarig: Trafiknämnden

Till det föreslagna delmålet 1.7 Stadens anställda ska ha tillgång till tjänstecyklar behövs ett nytt nyckeltal. Förslag:

1.7.1. Antal tjänstecyklar i staden

Mål 2

Giftfria varor och byggnader

Den inledande texten anser förvaltningen är för lång, med för långa svårlästa meningar. "Giftfria" bör definieras i ordförklaringen.

I delmålet 2.4 anser förvaltningen att procentsatsen borde vara 25% som föreslås som konsumtionsmål i Statens offentliga utredning 2005:51.

Precisering av delmål och nyckeltal

I delmål 2.1 finns kadmium med bland nyckeltalen men saknas vid uppräkningsningen vid preciseringen.

I preciseringen av delmål 2.2 saknas TCO- märkningen av datorer mm i uppräkningsningen av miljömärken. Förvaltningen är positiv till att det finns en "Upphandlingsguide för giftfria varor". Det är viktigt att stadens anställda får kännedom om denna. Förvaltningen anser att det är bra att nyckeltalen till delmål 2.2 speglar många av de varor som förvaltningen använder. Nyckeltalet 2.2.3 och 2.2.4 samt 2.4.1 handlar om andelen miljömärkta varor respektive ekologiska livsmedel som staden köper in. Förutom de data som tas in från de största leverantörerna anser förvaltningen att det i stadens ekonomisystem ska läggas in en aktivitetskod som visar att det är miljömärkt respektive ekologiskt. Första meningen i preciseringen av delmålet 2.3 bör stärkas. Förvaltningen föreslår att den ändras till:

Stadens förvaltningar och bolag ska genom informationsinsatser riktade till stockholmare och verksamhetsutövare verka för en mer hållbar konsumtion.

Nyckeltalet 2.3.1 ”Andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor” visar inte hur mycket miljömärkt som köps. Om hushållen och företagen bara köper t.ex. miljömärkt diskmedel så blir det 100%.

Förvaltningen anser att nyckeltalet ska formuleras om så att volymen miljömärkt som köps framgår. Förslag:

2.3.1 Andelen miljömärkta varor som företag och hushåll köper.

Insamlade data från medborgarenkäten och företagsenkät bör kompletteras med data från detaljhandeln som i nyckeltalet 2.5.1.

Även i nyckeltalet 2.5.2 är det otydligt. Hur mycket ekologiskt ska hushållen köpa för att det ska räknas? Räcker det med ett paket mjölk varje år? Förslagsvis preciseras det i nyckeltalet:

2.5.2 Andelen hushåll och företag som uppger att de köper mer än 10% ekologiska livsmedel.

Mål 3

Hållbar energianvändning

Delmål

Delmål 3.2 är otydligt formulerat. Det berör både värmeenergi och elanvändning. Enligt preciseringen av delmålet avser det stadens egna byggnader, men elanvändningen för övriga förvaltningar måste ju inkludera all köpt el, även den som används för lokaler vi hyr av andra fastighetsägare.

För att göra det tydligare vad som avses kan den del av delmål 3.2 som handlar om elanvändning slås ihop med 3.6. Förslag:

”Elanvändningen i stadens egna verksamheter ska minska med 12 procent och all upphandlad el ska uppfylla kraven för miljömärkning.”

Det är en bra målsättning att all stadens el ska uppfylla kraven för miljömärkning!

Nivån med 12 procents minskning under tre år är ambitiös. För att nå målet krävs att de kommunala bolag och privata värdar som förvaltningen hyr lokaler av genomför energibesparande investeringar. Målet kräver att elnätägaren Fortum kan tillhandahålla tillförlitlig statistik.

I delmålet 3.4 bör ej tas bort. Förslag:

Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska med 10% och andelen förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen ska öka med ??%

Delmålen 3.3 och 3.7 kan slås ihop eftersom båda berör hushållens energianvändning. Förslag:

Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushåll och företag effektiviserar sin energianvändning och att andelen miljömärkt el ökar.

Förvaltningen anser att stycket under rubriken ”Stadens ansvar och rådighet” borde kompletteras med texten: Staden har ansvar att informera och motivera företag och hushåll att byta till förnyelsebara energikällor och att energieffektivisera.

Precisering av delmål och nyckeltal

Nyckeltalet 3.2.3 ska mäta elanvändning fördelat på verksamhetsel och fastighetsel. Det är inte möjligt att separera dessa eftersom de ligger på samma elmätare. Uppföljningen bör kunna ske genom att förbrukningen begärs in från den centralt upphandlade elleverantören i stället för från varje förvaltning.

Delmål 3.7 avser andelen miljömärkt el i hushåll och företag, men nyckeltalet 3.7.1 mäter andel hushåll som valt miljömärkt el. Förvaltningen anser att data bör kompletteras med uppgifter om andel miljömärkt el från elleverantörerna.

Mål 4

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål

Delmålet 4.1 handlar om att bevara områden som ur ekologisk synpunkt är de mest värdefulla. Vad som är ekologiska funktioner är inte definierat och därför svårtolkat vid såväl övergripande planering som i det enskilda fallet. Begreppet bör därför undvikas helt i miljöprogrammet. Det är också viktigt att få med ”planeringsaspekten”. Stadens utveckling måste gå hand i hand med ett hållbart Stockholm.

Förslag till ny formulering av delmålet:

4.1 Stockholm planeras så att ekologiskt särskilt värdefulla mark- och vattenområden skyddas.

Delmål 4.2 anser förvaltningen ska tydliggöras och även få med närheten till grönområden.

Förslag till ny formulering av delmålet:

4.2 Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden i närområdet bibehålls eller förbättras.

Delmål 4.3 omfattar både park- och naturmark och skrivningen bör anpassas därefter. Uttrycket ”ta hänsyn till” är för otydligt. ”Anpassning till” ökar tydligheten, vilket är en fördel för skötselansvariga.

Förslag till ny formulering av delmålet:

4.3 Park- och naturmarkernas biologiska mångfald ska öka. Anläggning och utveckling samt skötsel och restaurering ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter.

Många av Stockholms sjöar och vattendrag har i dag en långt ifrån god ekologisk status. Det räcker inte att bevara den befintliga statusen. Förslag till ny formulering av delmål:

4.4 Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska förbättras.

I stycket under rubriken ”Stadens ansvar och rådighet” förslår förvaltningen följande text: Stadsdelsnämnderna har ansvaret för utveckling, drift och underhåll av stadens parker och naturmarker. Andra viktiga aktörer är nämnder och bolag i staden som förvaltar marken, exempelvis Marknämnden, Idrottsnämnden, Trafiknämnden, Stadsbyggnadsnämnden, allmännyttan samt Stockholm Vatten AB. Miljö- och hälsoskyddsnämnden övervakar miljötilståndet och att intentionerna med naturreservaten efterlevs och listar skyddsvärda arter i Artarken. Staden har ansvar att informera och inspirera medborgare och privata fastighetsägare till en miljöanpassad skötsel av fastighetsgårdar, villaträdgårdar och koloniträdgårdar. Staden har ansvar att bjuda in medborgarna så att de får inflytande över utvecklingen av närmiljön.

I stycket ”Övriga aktörer” bör även Djurgårdsförvaltningen och Skogsstyrelsen nämnas.

Precisering av delmål och nyckeltal

I precisering av delmålet 4.1: bör ordet funktioner bytas ut mot värden. För att vara konsekvent i texten måste ”bevaras” ändras till ”skyddas”. Förvaltningen anser att stycket bör avslutas med:

Målet innebär att:

ekologiskt särskilt värdefulla områden skyddas

Utöver det föreslagna nyckeltalet 4.1.1. Yta av stadens mark- och vattenområde som skyddats genom naturreservat eller motsvarande enligt miljöbalken, föreslår förvaltningen följande nyckeltal:

4.1.2 Yta per år som detaljplaneläggs för bebyggelse eller infrastruktur i ekologiskt särskilt värdefulla områden.

4.1.3 Antal skyddsvärda artförekomster.

Uttrycket ”där avgränsning avgörs av vilken typ av funktion det handlar om” återkommer två gånger i texten i preciseringen av delmål 4.2. Det bör undvikas eftersom det är obegripligt för de flesta. I övrigt förslag till förändringar för ökad tydlighet. Förslag till ny formulering:

Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden bibehålls eller förbättras. Kompensationsåtgärder ska genomföras på områdesnivå. Åtgärder kan t ex vara nyskapande av motsvarande naturtyp eller restaurering av en miljö vars naturvärden försämrats. Här kan även ingå åtgärder som skapande av gröna tak, ekodukter mm.

Målet innebär att:

exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden bibehålls eller förbättras,
kompensationsåtgärder ska genomföras på områdesnivå.

Nyckeltal 4.2.1 bör omformas till ett positivt nyckeltal. Anpassning till att begreppet ”funktioner” i tidigare texter ersätts med ”värden”. För att behålla den biologiska mångfalden i staden och ur rekreationssynpunkt är det viktigt att även grönytor som inte anses ha särskilt högt naturvärde behålls. Vem avgör om naturvärden har gått förlorade? Det är viktigt för välbefinnandet för människor som bor i staden att ha grönområden i närmiljön även om det inte fanns där innan exploateringen inleddes. Nya grönytor måste skapas i exempelvis industriområden som exploateras.

Förslag till ny formulering av nyckeltal :

4.2.1: Andel exploateringar där naturvärden gått förlorade och de ekologiska värdena har återskapats i närområdet.

Förslag till nya nyckeltal:

4.2.2 Total mängd grön- och blåyta per år.

4.2.3. Antal nybyggda fastigheter där staden ställt krav på ett visst antal kvadratmeter grönyta.

4.3.4 Areal parkmark som är täckt av hårdgjorda ytor och heltäckande gum-mimattor.

4.3.5 Andel rabatter med perenna planteringar.

Nyckeltalet 4.5.1 mäter endast besök och vistelse i parker- och naturområden men säger inget om stockholmarna har tillgång till variationsrika mark- och vattenområden. Förvaltningen föreslår ytterligare nyckeltal:

4.5.2 Antal godkända sjöbad.

4.5.3 Antal naturtyper per stadsdelsområde

Mål 5

I den inledande texten föreslår förvaltningen att följande mening infogas:

Genom att välja rätt produkter kan man undvika att avfall uppstår .

Återanvändning bör läggas till i följande mening:

Källsortering, återanvändning och återvinning ska uppmuntras.

Delmål

Förvaltningen anser att den första delen av delmål 5.1 kan strykas. Det täcks in i delmål 5.2 genom att vara ett nyckeltal där. Delmålet 5.5 kan slås ihop med 5.2. Det är bra att Staden har ett mål om att verka för att hushållens avfall minska, men där bör även företag nämnas. Förslag:

5.1 Mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med minst 10 viktprocent per anställd.

5.2 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushållens och företagens avfallsmängder minskar och att återanvändning och materialåtervinningen ökar.

Delmålen 5.3 och 5.4 kan uppfyllas om vi producerar mer farligt avfall och hushålls avfall. Förvaltningen föreslår att mängden byts ut mot andelen. Förslag:

5.3 Andelen farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att insamling av farligt avfall underlättas.

5.4 Andelen avfall som nyttiggörs ska öka. Avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag ska nyttiggöras genom att:

- öka återanvändningen av inventarier och produkter,
- minst 50 procent av matavfallet sorteras ut till biologisk behandling,
- sortera ut allt övrigt återvinningsbart avfall

Under rubriken Miljöpåverkan borde EUs avfallshierarki beskrivas utförligt. Det räcker inte att ha det med i ordförklaringen.

Under rubriken Stadens ansvar och rådighet verkar det som om det bara är det farliga avfallet som uppkommer i Stadens verksamheter som enligt lag ska samlas in. Förslagsvis tas stadens förvaltningar och bolag bort, och farligt avfall läggs till i meningen efter:

Allt farligt avfall som uppkommer ska enligt lag hanteras separat och samlas in. Staden har ansvar för att informera hushållen om skyldigheten att sortera ut farligt avfall, förpackningar och tidningar och om tillgängliga insamlingssystem. Producenterna har ansvar för insamlingen av förpackningar och tidningar samt information till andra avfallsinnehavare än hushåll. Staden har ansvar att öka hushållens och företagens motivation att källsortera.

Precisering av delmål och nyckeltal

I preciseringen av delmål 5.1 bör beskrivas att den totala mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) avses d.v.s. innefattande allt osorterat avfall (hushållsavfall och grovavfall), allt sorterat avfall (källsorterat) samt allt farligt avfall.

I delmålet exkluderas bygg- och rivningsavfall medan det i nyckeltalet står att det ska redovisas!

Förvaltningen anser att den vägningsprocedur som det skulle innebära för inrapportering av nyckeltalet 5.1.1 är ett orimligt krav att ställa på alla stadens verksamheter då det är mycket tids- och resurskrävande och inte i sig minskar avfallsmängderna. Istället ska denna uppgift läggas på de anlitade avfallsbolagen varför detta krav ska ställas redan i samband med upphandlingen av tjänsten (på liknande sätt som redovisningskrav finns vad gäller ekologiska livsmedel, där ICA Meny förser staden med statistik). Det blir fortfarande ett problem där förvaltningens verksamheter är hyresgäster och delar avfallssystem med andra hyresgäster. Förslag på tillägg i preciseringen:

Målet innebär att:

- staden vid upphandling av avfallshämtningstjänster ställer krav på inrapportering av viktsmängder från stadens verksamheter till Renhållningsförvaltningen.

I precisering av delmålet 5.2 bör avfallet liksom i 5.1 innebära den totala mängden avfall. I första hand ska mängden avfall som uppkommer minska. Förvaltningens förslag:

En minskning av avfallsmängderna som genereras av hushållen kan ske genom att medborgarna vid sina inköp aktivt väljer produkter som genererar mindre avfallsmängder och att en större del avfall återanvänds.

I preciseringen av delmålet 5.3 bör även det farliga avfallet från företag och verksamheter avses. Ett samordnat system för hämtning av allt farligt avfall från bör tas fram. Den mobila miljöstationen för farligt avfall som idag besöker stadsdelarna skulle även kunna serva stadens verksamheter och företag. För dem som enligt regelverket är betalningsskyldiga, kan detta lösas med ett registreringskort som visas upp vid lämnandet av avfallet.

Nyckeltal 6.1.2 bygger på Stockholms boendeenkät främst avseende flerbostadshus och omfattar 70% av bostadsbeståndet. Nyckeltalet omfattar stadens egna byggnader vilket medför att den ursprungliga enkäten behöver utvecklas då nuvarande enkät avser flerbostadshus och inte övriga typer av byggnader och centrumanläggningar.

Enkäten som tillhandahålls av stadens utredningar och statistikkontor (USK) görs tillsammans med en kontroll av energianvändningen.

En webbapplikation kommer att utvecklas under 2006 och tas i bruk 2007. USK ansvarar för det i samarbete med markkontoret, stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna.

6.2

Delmålet innebär att berörda förvaltningar och bolag tar initiativ till att utveckla ett forum för fastighetsägare/hyresvärdar i lämpligt antal stadsdelsområden i syfte att förmå fastighetsägare att förebygga och åtgärda faktorer som kan leda till inomhusmiljöproblem.

6.3

Kommentar: Det bör anges att "Programmet för miljöanpassat byggande" är antaget av kommunfullmäktige.

6.4.1

Alla stadens förvaltningar och bolag som äger eller förvaltar skolor och förskolor tar fram data för sin egen verksamhet i samarbete med verksamhetsutövaren.

6.4.4

Alla förvaltningar och bolag som äger eller förvaltar övriga lokaler och centrumanläggningar tar fram data för sin egen verksamhet i samarbete med verksamhetsutövaren.

6.6

Staden vidtar åtgärder i samverkan med andra aktörer för att minska buller inomhus i offentliga miljöer.

6.6.1

Det yttersta ansvaret för buller i skolmiljö är oklart. Därför måste ansvarsfrågan klargöras och initiativtagare till detta identifieras.

6.6.2

Tillsynen i offentliga miljöer utökas t.ex. biografer när det gäller buller och i synnerhet vid barnföreläsningar

6.7.3

Berörda förvaltningar och bolag ökar sin kunskap om följderna av exponering för elektromagnetiska fält från elapparater och om teknik och beteende för att minska strålningen.

Berörda förvaltningar och bolag verkar för att sprida kunskapen om detta.

Förvaltningen saknar delmål om inomhusmiljön kopplat till exploatering. Förslag:

6.8 Vid exploatering ska bostäder med sund inomhusmiljö byggas.

6.8 Andel markanvisningar som sker på bullerstörda platser.

6.9 Andel nybyggnationer där problem med inomhusmiljön uppkommer.

Vantörs stadsdelsnämnd beslöt den 23 mars 2006 att överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 1 mars 2006 som yttrande över Stockholms miljöprogram 2007-2010 till stadsledningskontoret.

Reservation anfördes av Marie Ljungberg Schött, m fl (m) mot beslutet till förmån för det egna förslaget att yrka återremiss och av Henrik Ehrenberg (kd) reserverade sig med hänvisning till det egna förslaget att bifalla till förvaltningens förslag med två egna tillägg varav en anförandetext.

Lena Kling m fl (fp) reserverade sig mot beslutet.

Särskilt uttalande lämnades av Marie Ljungberg Schött, m fl anmäler särskilt uttalande enligt följande: Vi hänvisar till uttalande lämnat av moderaterna i Stockholms stad.

Henrik Ehrenberg (kd) anmälde särskilt uttalande likalydande med två tillägg varav en anförandetext enligt bilaga 1.

Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse

Stadsdelsförvaltningen ser mycket positivt på den förankringsprocess som föregått framtagandet av det föreliggande förslaget till miljöprogram. Förvaltningen har satt stort värde på de tillfällen till delaktighet som bjudits under arbetets gång. För att undvika målkonflikter bör frågan om både ansvar och finansiering klargöras. Möjlighet till finansiering av arbetet med miljöprogrammet skulle med fördel ha kunnat belysas i ett särskilt sammanhang och parallellt med arbetet kring själva miljöprogrammet.

Förvaltningen efterlyser även ett resonemang om hur miljöprogrammet skall sättas i relation till Agenda 21- strategin/ policy för hållbar utveckling samt det kommande folkhälsoprogrammet.

Utöver dessa övergripande synpunkter vill förvaltningen beröra ett par detaljer. Förvaltningen noterar att målet miljöeffektiva transporter inte alls berör flygtrafiken. Flygtrafiken bör rimligen påverka både luftkvalitet och bullerförhållanden för många av stadens innevånare.

Nyckeltalet som rör ljudmiljö i förskola/skola kan utvecklas enligt förvaltningens bedömning. Det kan klargöras vilka typer av lokaler som avses. Även åtgärderna kan belysas bättre.

Delmål 1:4 handlar om andelen miljöfordon i staden och vilket bränsle som stadens egna fordon drivs med. Av programmet framgår att det är energiinnehållet som skall beaktas varför förvaltningen ser ett behov av kompletterande information beträffande skillnaderna mellan de olika bränsleslagens energiinnehåll.

Älvsjö stadsdelsnämnd beslöt den XXX att återropa förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation framställdes av Olle Andretzky m fl (m) mot beslutet med hänvisning till eget förslag enligt bilaga 1

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Det är positivt att mycket av det tidigare miljöprogrammet behållits i form av målområden, struktur och profil. Det tar tid att arbeta in i ett nytt program i stadsdelens verksamheter och därför är det bra att man kan känna igen det mesta.

Förvaltningen är positiv till att det finns delmål som handlar om att staden ska verka för att medborgare och företag bidrar till en hållbar utveckling.

Flera av de så kallade "verka för" målen berör stadsdelarnas utåtriktade miljö- och agenda 21- arbete. Informationsinsatser och projekt som drivs av stadsdelarna för att bidra till måluppfyllelse av miljöprogrammet behöver få en kontinuitet och drivas i samarbete med ansvariga fackförvaltningar. Kommunikationen behöver förbättras så att stadens förvaltningar och bolag strävar åt samma håll. Kanske kan ett miljöprogramsforum för dem som berörs av dessa delmål skapas.

Förvaltningen anser att miljöförvaltningen och stadsledningskontoret ska ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs för att uppfylla miljöprogrammet. I anvisningarna till verksamhetsplanerna ska det vara tydligt vilka nämnder och bolag som ska arbeta med vilka mål. Om förvaltningar och bolag enbart gör egna analyser över sin rådighet och sina ansvarsområden så finns det risk att vissa delmål prioriteras lågt och därför inte uppnås under programperioden. Detta gäller särskilt ”verka för” - målen men även delmålen under sund inomhusmiljö där ansvarsfördelningen är oklar.

Inledning till hela miljöprogrammet saknas i remissversionen. Där bör bl.a. framgå hur stadens förvaltningar och bolag förväntas arbeta för att målen ska uppfyllas under programperioden, att uppföljningar ska göras årligen om inte annat framgår, och att det finns utgångsdata för nyckeltalen när det inte något annat speciellt anges.

Uppföljningen av programmet är viktig för trovärdigheten. Den beskrivs inte i remissförslaget. Uppföljningen är tänkt att kopplas samman med ILS-systemet. En samordning av inrapportering av nyckeltal vore bra, helst sammankopplad med texten verksamhetsberättelsen.

Det finns skilda sätt att precisera målen i remissförslaget, på vissa ställen står att ”målet innebär att” och på andra mål står det ”målet anses uppfyllt när” eller ”målet ska bidra till”. Det är bättre om formuleringen är lika och då är ”målet anses uppfyllt när” att föredra för de mål där staden (eller ett visst bolag eller en viss förvaltning) har rådighet. Då framgår det tydligare att de som har rådighet över ett visst delmål även har ett ansvar att arbeta med det för att det ska kunna uppnås under programperioden. Angående ”verka för” - målen kan formuleringen i stället vara ”målet ska bidra till”.

Ord som förklaras i ordlistan bör markeras på något sätt.

Förvaltningen ger kommenterar till de olika delmålen och nyckeltalen med fokus på de mål där stadsdelsnämnden har rådighet och de nyckeltal som förvaltningen ska rapportera in uppgifter till.

Förvaltningen anser att delmålet 1.2 är relevant men det första nyckeltalet är svårsmätbart. Målet är beroende av den typ av upphandlingar som vi har, stadsdelarna har få egna transporter och inga system för att utvärdera fyllnadsgrad. Staden har behov av en gemensam resepolicy som ska gälla alla stadens anställda.

Förvaltningen anser att delmålet 1.3 är relevant, tillgång till bilpool kan läggas till. Delmålet berör stadsdelsnämndens informationsarbete, medborgarkontor, konsumentvägledning, miljö- och Agenda 21- arbete.

Förvaltningen anser att delmålet 1.4 och tillhörande nyckeltal är relevanta. Stadsdelarna leasar de flesta av sina bilar, därför bör preciseringen av delmålet omformuleras för att även omfatta leasade bilar. Staden bör arbeta för att tankställen med alternativa drivmedel ökar. I första hand anser förvaltningen att målet om fordonsparken ska handla om att fordonsparken ska minska och i andra hand att den miljöanpassas.

En definition av giftfri saknas, den som används i nationella miljö kvalitetsmålen kan användas.

Förvaltningen anser att delmålet 2.2 och tillhörande nyckeltal är relevanta. Inköparsansvariga på enheterna skulle behöva en guide över vilka produkter som är bäst att välja inom de avtal vi har. Flera upphandlade leverantörer erbjuder både miljöanpassade och konventionella varor, det finns en missuppfattning bland inköpare att de som staden har avtal med alltid är ett bra miljöval. Även TCO-märket bör tas upp som ett exempel på miljömärkning.

Förvaltningen anser att delmålet 2.4 och tillhörande nyckeltal är relevanta. Om stadens egna livsmedelsinköp ska följas upp med uppgifter från leverantörerna så bör fler leverantörer bidra med data för att procentsatserna skall bli rättvisande.

Förvaltningen anser att delmålet 3.2 är relevant.

Däremot är uppföljningsbarheten på det tredje nyckeltalet tveksamt. Idag är det mycket svårt att få fram relevanta siffror från nätbolaget. Dessutom kommer detta delmål att innebära att det krävs separata mätning för verksamhetsel och uppvärmningsel vilket det inte gör idag.

Begreppet ekologiska funktioner i delmål 4.1 är inte lätt att förstå, det bör förklaras i preciseringen. Nyckeltalen är relevanta. Delmålet berör stadsdelsnämnden genom att Älvsjöskogen finns med som ett av de områden som utreds för naturskydd.

Förslag till ny formulering av delmål 4.2:

”Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden bibehålls eller förbättras.”

Preciseringen av delmålet är krångligt formulerad och motsägelsefull. Nyckeltalet bör omformuleras till ett positivt nyckeltal t ex: Andel exploatering där naturvärden gått förlorade och de ekologiska värdena har återskapats. Riktlinjer för kompensation bör arbetas fram.

Delmålet berör förvaltningen indirekt, om stadsdelarna får områden som är mer skötselkrävande i samband med t ex kompensationsåtgärder så kräver det högre driftsanslag.

Flera av delmålen i målområde 5 är krångliga och följer inte upplägget att staden antingen ska ha direkt rådighet över delmålet eller ska kunna verka för att delmålet uppnås via insatser för medborgarna. I målen blandas insatser som berör stockholmarna och stadens egna verksamheter på ett sätt som är förvirrande. En definition på begreppet avfall saknas.

Delmålet 5.1 blir otydligt när det blandar ihop vad som gäller Stockholm generellt och stadens egna verksamheter, första meningen i delmålet bör därför strykas eller flyttas upp till inledningen. Nyckeltalet är omöjligt att få fram och sammanställa data till om inte avfallshämtarna kan presentera dessa uppgifter på enhets eller förvaltningsnivå. Det är därför av stor vikt att den tjänsten begärs i den pågående avfallsupphandlingen om detta nyckeltal ska kvarstå.

Förvaltningen anser att delmålet 5.4 är relevant.

Andel matavfall som sorteras ut i varje kök är mycket svårt att mäta. Nyckeltalet kan i stället mäta antal köksenheter i en stadsdel som sorterar ut matavfall för biologisk behandling. För sortering av förpackningar/papper bör nyckeltalet brytas ner ytterligare eftersom stadsdelarna består av så många enheter och det kanske inte är alla enheter inom en förvaltning som sorterar. T ex procentandel av förvaltningens enheter som sorterar ut papper och förpackningar.

Förvaltningen anser att delmålen inom mål 6 och tillhörande nyckeltal är relevanta. Delmålet berör stadsdelsnämnden indirekt såsom hyresgäster där vi ska informera, påverka och samarbeta med våra hyresvärdar för att arbeta förebyggande och att vidta åtgärder om problem uppstår. Vi har även ansvar som brukare av lokaler att se till att de används på rätt sätt. Vad gäller bullerfrågan (nyckeltal 6.6.1) så bör det framgå i programmet vem som ska ta initiativet till att ansvarsfördelningen klargörs. Vad gäller mål 6.7 så bör även gränsvärden för strålning från telekommunikation mätas i nyckeltalen. Exempelvis antal personer som utsätts för strålning högre än (angivet gränsvärde). Förvaltningen

undrar också varför man inte har med något mål angående radonmätningar och radonsanering.

Östermalms stadsdelsnämnd beslöt den 4 april 2006 att i huvudsak godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss av Stockholms miljöprogram 2007-2010. Nämnden instämmer i förvaltningens förslag till nytt delmål om bilpooler men anför härutöver att målet 1.5 om att stadens förvaltningar och bolag ska verka för att nybilsförsäljningen av miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska öka bör kvarstå. Därutöver anför nämnden följande.

Ett samlat miljöprogram för staden som helhet är av största vikt för att staden ska kunna fortsätta att utvecklas i hållbar riktning. Att påverka trafikutvecklingen är en av de centrala utmaningarna i detta arbete. Trängselavgifterna är ett medel som bl. a. påverkar inköpen av miljöfordon och om fler sådana tillkommer så påverkas också underlaget för förnybara bränslen.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 februari 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen saknar en inledande text och anser att denna bör ge en bakgrund, kopplat till tidigare miljöprogram, beskriva avgränsningar och ansvarsfördelningar, resonera kring eventuellt förändrade förhållningssätt jämfört med tidigare miljöprogram samt tydliggöra kopplingen till relaterade åtgärdsprogram samt stadens system för verksamhetsstyrning. Av inledningen ska tydligt framgå att staden har ambitionen att aktivt påverka boende och verksamhetsutövare i Stockholm. Texten måste också klargöra hur måttet på uppfyllnadsgrad av ”verka-för-målet” mäts vid olika påverkansnivåer.

Förvaltningen menar också att det är nödvändigt att fackförvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna samarbetar i det utåtriktade miljöarbetet för att underlätta genomförbarheten. Kopplingen till stadens system för verksamhetsstyrning, det integrerade ledningssystemet, ILS måste tydliggöras. Förvaltningen menar också att miljöprogrammet förutsätter att ett systematiskt och effektiv miljöarbete bedrivs. Vägledning behövs om hur detta kan göras. Förvaltningen anser att stadsledningskontoret ska agera proaktivt och ge stöd för det interna miljöarbetet som krävs i stadens verksamheter för att upp-

fylla miljöprogrammet. Av anvisningarna för verksamhetsplanering och uppföljning ska tydligt framgå vilka mål som nämnder och bolag ska arbeta med.

Förvaltningen anser att alla mål ska motiveras och att delmålen genomgående behöver förtydligas. Ytterligare en översyn av texten är nödvändig för att få en tydlig röd tråd i relationen mellan övergripande mål, mål och nyckeltal. Nyckeltalen måste vara insamlingsbara, begripliga och stå i direkt relation till målen som ska nås.

Gällande miljöeffektiva transposter anser förvaltningen att även cykel och bilpool bör finnas med i delmålen samt att delmål 1.4 i första hand ska syfta till att fordonsparken ska minskas och i andra hand att den miljöanpassas. I nyckeltal 1.2.1 tror förvaltningen att kapacitetsutnyttjandet, dvs fyllnadsgraden av varutransporter kan vara svårt att mäta. Ytterligare nyckeltal bör läggas till gällande sättet att resa.

Målet om giftfria varor och byggnader är enligt förvaltningen mycket viktigt eftersom staden här har stor rådighet och kan göra en stor insats för att minska spridningen av ämnen som kan påverka människors hälsa och miljön. Det är bra att det finns nyckeltal som följer upp både att miljökrav ställs vid upphandling men också hur stadens verksamheter i praktiken avropar avtal vid inköp. I delmålet 2.1 anser förvaltningen att utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska. Målet fokuserar på sanering av befintliga byggnader. Preciseringen av delmålet bör enligt förvaltningen kompletteras med att staden ställer krav även vid nybyggnad. Ett utmärkt tillfälle är att i samband med markanvisning ställa krav på att stadens program för ekologiskt byggande ska följas.

Förvaltningen menar att nyckeltalet 2.3.1 "Andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor" visar inte hur mycket miljömärkt som köps. Det räcker med att hushåll och företag köper någon enstaka produkt miljömärkt för att det i uppföljningen ska bli 100%. Förvaltningen anser att nyckeltalet ska formuleras om så att volymen miljömärkt som köps framgår.

Avseende avsnittet hållbar energianvändning menar förvaltningen att nivån med 12 procents minskning under tre år är ambitiös. För att nå målet krävs att de kommunala bolag och privata värdar som förvaltningen hyr lokaler av genomför energibesparande investeringar. Målet kräver att elnätägaren Fortum tillhandahåller tillförlitlig statistik.

Mål 4 kommenterar förvaltningen med att det är ett av miljöprogrammets viktigaste mål eftersom en icke hållbar användning av mark och vatten ger oåterkalleliga effekter. Vikten av närhet och tillgänglighet bör enligt förvaltningen förtydligas. Förvaltningen

ger en rad förslag på förtydliganden av delmål. De tar t ex upp delmål 4.4 och säger att många av Stockholms sjöar och vattendrag i dag har en långt ifrån god ekologisk status. Det räcker enligt dem inte med att bevara den befintliga statusen. Ett annat exempel är då man säger att grönområden i Stockholms innerstad inte lär avsättas som naturreservat. Men skyddsvärda arter finns enligt Artarken mitt i stenstaden. Utöver det föreslagna nyckeltalet 4.1.1 föreslår förvaltningen ytterligare ett nyckeltal: *4.1.2 Antal skyddsvärda artförekomster.*

Nyckeltal 4.2.1 bör omformas till ett positivt nyckeltal. En anpassning behövs till att begreppet "funktioner" i tidigare texter förslås ersättas med "värden". För att behålla den biologiska mångfalden i staden och ur rekreationssynpunkt är det viktigt att även grönytor som inte anses ha särskilt högt naturvärde behålls. Förvaltningen ställer frågan om vem avgör om naturvärden har gått förlorade? Det är viktigt för välbefinnandet för människor som bor i staden att ha grönområden i närmiljön även om det inte fanns där innan exploateringen inleddes. Nya grönytor måste skapas i exempelvis industriområden som exploateras.

Förvaltningen menar att preciseringen av delmålet 5.3 bör även omfatta det farliga avfallet från företag och verksamheter. Ett samordnat system för hämtning av allt farligt avfall bör organiseras. Den mobila miljöstationen för farligt avfall som idag besöker stadsdelarna skulle även kunna serva stadens verksamheter och företag. För dem som enligt regelverket är betalningsskyldiga, kan detta lösas med ett registreringskort som visas upp vid lämnandet av avfallet.

Enligt förvaltningen bör mål 6 kopplas till stadens folkhälsoprogram. Uppgifter som kommer fram vid olika kartläggningar ska göras tillgängliga för stadens medborgare. Delmålet 6.6 handlar inte bara om buller i egna lokaler. Även buller i offentliga lokaler bör innefattas. Tillsynen avseende buller i offentliga miljöer bör utökas exempelvis på biografer och i synnerhet vid barnföreställningar.

AB Stockholm Globe Arena meddelar i brev av den 7 april följande.

AB Stockholm Globe Arena har tagit del av remissversionen av Stockholms Miljöprogram 2007-2010. AB Stockholm Globe Arena har inga ytterligare

kommentarer till förslaget utan bedömer ur bolagets perspektiv att miljömålen beskrivna i förslaget är rimliga och genomförbara.

AB Stokab framför i brev av den 6 april 2006 i huvudsak följande synpunkter.

IT utgör ett kraftfullt verktyg i miljöarbetet, Stokab skapar genom att tillhandahålla en ICT-infrastruktur förutsättningar för andra aktörer att ta hem miljömässiga förbättringar.

En utökad användning av IT i kunskapssamhället kan motverka den ökade miljöpåverkan som den önskvärda ekonomiska utvecklingen medför exempelvis genom att fler får förutsättningar att resa med egen bil men man avstår och använder sig av "nätet" istället. Fler får tillgång till ett utökat produktutbud samtidigt som fler och fler produkter kan laddas ned från "nätet" o s v.

De strukturella frågeställningarna i övergången från ett industriellt samhälle till ett kunskapssamhälle är vägledande för Stokabs miljöarbete. Detta står många gånger i strid med att enbart fokusera på resursanvändning och – förbrukning där enbart den enskilda funktionens miljöpåverkan mäts. Stokab menar att utformningen av Stockholms miljöprogram 2007 – 2010 inte fullt ut lyckats fånga sambanden mellan stadens övergripande mål att göra Stockholm till en ekologisk hållbar storstad och miljöarbetet som pågår både på strategisk och operativ nivå. Exempel på detta är för Stokabs vidkommande är: i takt med att IT-användningen ökar så ökar bl a elförbrukningen, avfall m m inom Stokab, miljöfordon kan inte användas för att undvika grävning o s v.

Av stadens budget för 2006 framgår att stadens miljöledningssystem ska ingå i ILS och stärkas i samtliga verksamheter. Det klargörs vidare att i likhet med övriga verksamhets- och politikområden i staden är stadens arbete inom miljöområdet inordnat i den struktur som ILS innefattar i form av målstyrning, uppföljning, utvärdering och utveckling.

Staden har fastställt fem övergripande mål med ett överblickbart antal inriktningsmål i budgeten för 2006. Miljöprogrammet för 2007 – 2010 innehåller sex målområden med vardera mellan 4 – 6 delmål d v s sammanlagt ca 40 mål och delmål. Stokab kan konstatera att miljöprogrammet 2007 - 2010 omfattar

ett förhållandevis stort antal mål i jämförelse med andra program som antagits av staden, detta trots att ambitionen varit att minska på antalet.

Stokab omfattas av 10 delmål i miljöprogrammet, 8 av dessa delmål avser administrativa stödprocesser. Av de 10 delmålen kan endast de som ingår i administrativa stödprocesserna följas upp i mätbara termer inom ramen för ILS. Det saknas utrymme inom ILS för de framtidsorienterade insatserna som har en central roll i hur utvecklingen av ett långsiktigt hållbart samhälle utformas. För Stokabs vidkommande är det kärnverksamheten som måste vara tongivande i stadens integrerade ledningssystem och inte de administrativa stödprocesserna, med detta inte sagt att de administrativa instrumenten inte ska användas i arbetet med att åstadkomma en ekologisk hållbar storstad, men de bör inte vara tongivande inom ramen för ett integrerat ledningssystem.

Sammanfattningsvis menar Stokab att en uppföljning av samtliga mål och delmål, inte skulle spegla den miljöpåverkan som Stokabs verksamhet har för att Stockholm ska utvecklas till en ekologisk hållbar storstad. Stokab anser därför inte att det är ändamålsenligt att fullt ut integrera alla miljömål i ledningssystemet (ILS). Det bör vara upp till varje nämnd och förvaltning att avgöra vilka mål som ska vara styrande för verksamheten.

Familjebostäder och Micasa Fastigheter i Stockholm AB har lämnat följande gemensamma tjänstemannayttrande av den 3 april 2006 som i efterhand anmäls i respektive styrelse.

Bolagen ställer sig positiva till de miljöambitioner som redovisas i förslaget till Stockholms nya miljöprogram. De synpunkter som kommit fram i arbetet med remissen inriktas till största delen mot hur olika målformuleringar fungerar ur bolagens verksamhetsperspektiv. Generellt tycker de att det är för många delmål och nyckeltal. En minskning av antalet ger större möjlighet att fokusera ansträngningarna på miljöområdet.

Gällande energimålet menar bolagen att det ur fastighetsägarens synpunkt skulle det vara mer effektivt att koppla ekonomi med energibesparingar och redovisa kostnadsbesparing för energiinvesteringar utslaget på till exempel 15

år. Med detta ger Staden en fingervisning om vilka investeringar man bör göra i energisystemet.

Målet för uppvärmning skulle passa bättre om det är relaterat till enskild fastighet istället för att vara ett generellt minskningsmål. Exempelvis kan målet vara att 30 % av fastigheterna ska minska sin energiförbrukning. 50 % ska ligga oförändrat och max 20 % får öka sin energiförbrukning. Med en sådan målsättning ger man alla i fastighetsägarens organisation möjligheter att arbeta med målen eftersom man bara jämför varje fastighet med sig själv.

Avseende mål 3.6 säger bolagen att de redan har gjort stora uppköp under kommande period. Att all el ska vara miljömärkt motsätter de sig då gällande lagstiftning med krav på miljöcertifikat är fullt tillräcklig. Eftersom tillgången på miljömärkt el är begränsad och tillskott av ny miljömärkt el inte är tillräcklig blir målet att bara köpa miljömärkt bara kostnadsdrivande. Fokus bör istället riktas mot att effektivisera elanvändningen för att uppnå miljövinster.

Gällande mål 5.1 föreslår bolagen att man istället fokuserar verksamheten med avfall i förvaltningar och bolag på att få kontroll över och påverka farligt avfall och el-skrot, som kan ha mycket stor miljöpåverkan om det hamnar fel.

Avseende målet om inomhusmiljön menar bolagen att det inte sällan är problem med att skilja på fastighetens bidrag till ohälsan och inomhusmiljöproblem som orsakas av hyresgästens livsstil, vilket bolagen har liten rådighet över.

SISAB:s tjänsteutlåtande av den 29 mars har i huvudsak följande lydelse:

SISAB gör bedömningen att den föreslagna minskningen av antalet delmål och nyckeltal höjer kvalitén på miljöprogrammet, som därmed blir tydligare och ökar genomförbarheten.

SISAB gör också bedömningen att den föreslagna preciseringen av delmål och kopplingen till respektive nyckeltal är tydligare i "Stockholms miljöprogram 2007-2010" än tidigare års miljöprogram, vilket sannolikt ytterligare ökar miljöprogrammets genomslagskraft.

Genomförbarhet, mätbarhet och en tydlig ansvarsfördelning är grundläggande kriterier för ett framgångsrikt miljöprogram. Även förmågan att begränsa

mängden mål och nyckeltal är av stor betydelse för programmets tydlighet och möjlighet att påverka utvecklingen. Inom dessa områden har programmets innehåll en bra inriktning. SISAB har i första hand bedömt de områden med stor påverkan på bolagets verksamhet som till exempel hållbar energianvändning, giftfria varor och byggnader och sund inomhusmiljö.

Bolaget har inom dessa områden inget att invända mot programmet med undantag för nedanstående två punkter.

Nyckeltalet ”Andel skolor och förskolor där det vidtagits åtgärder för att förbättra inomhusmiljön” (6.1.1) anger SISAB som ansvarig part för uppföljningen av delmålet. SISAB är av uppfattningen att detta nyckeltal behöver förtydligas i definitionen av ”förbättrande åtgärder” och ”inomhusmiljö”.

Nyckeltalet ”Andel skolor/förskolor där det vidtagits åtgärder för att förbättra akustiken” (6.6.1). SISAB har tillsammans med stadsdelsnämnderna utsetts att ansvara för uppföljningen av detta nyckeltal.

SISAB anser att målet bör omformuleras eller förtydligas. Den föreslagna formuleringen klarlägger inte vad som ska följas upp. Det bör framhållas att verksamheterna är arbetsmiljöansvariga och bär därmed det fulla ansvaret för att följa upp och vidta åtgärder för att minska bullernivåerna i skolor och förskolor. SISAB föreslår därför att målet omformuleras i syfte att ansvarsfrågan bättre klarläggs.

Stockholm Business region AB överlämnar och åberopar nedanstående tjänsteutlåtande som svar på remissen från Kommunstyrelsen av Stockholms miljöprogram 2007-2010.

Tjänsteutlåtandet anmäls som kontorsyttrande till styrelsen för Stockholm Business Region den 23 maj 2006.

Stockholm Business Region är positiv till ambitionen att ta fram ett mer verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på områden som ligger inom stadens nämnders och bolags rådighet. Det är dock viktigt att klargöra vilken roll miljöprogrammet har. I staden finns många handlingsprogram inom olika sektorsområden. Dessa program måste anpassas och integreras i stadens integrerade ledningssystem, ILS. Annars finns risk för att stadens nämnder och

bolag arbetar under flera olika och ibland sinsemellan mer eller mindre motstridiga styrsystem.

Stockholm Business Region anser också att det finns ett behov av att ta ett helhetsgrepp om inriktningen för arbetet med en hållbar utveckling (ekologisk, ekonomisk och social) i Stockholm. Fram till 2030 förväntas Stockholms stad växa med 150 000 invånare och Stockholms län med 600 000 invånare. Det ställer krav på att nya bostäder, arbetsplatser och infrastruktur byggs. Det innebär att konflikter kan uppstå mellan exempelvis tillväxtmålen och miljöprogrammets mål om markanvändning och transportarbete. Det är viktigt att det finns en helhetssyn, som gör det möjligt att göra avvägningar mellan olika intressen.

Stockholm Business Region är därför positiv till det pågående arbetet med att ta fram en övergripande framtidsbild för Stockholm, Vision Stockholm 2030. Detta arbete spänner över samtliga dimensioner av stadens utveckling och bör vara det dokument som är vägledande för arbetet med en hållbar utveckling i Stockholm. Förslaget till miljöprogram bör, liksom exempelvis stadens näringspolitiska program, fungera som ett underlag i det fortsatta arbetet med Vision Stockholm 2030.

Beträffande det specifika innehållet i miljöprogrammet anser Stockholm Business Region att det finns en risk för att det stora antalet delmål och nyckeltal skapar en otydlighet och oöverskådlighet. Det är viktigt att programmet har ett tydligt målfokus för att kunna ge stadens nämnder och bolag god vägledning i miljöarbetet. I det fortsatta arbetet bör därför antalet delmål och nyckeltal ses över för att skapa en tydlig fokusering och prioritering.

Stockholm Parkering AB:s tjänsteutlåtande av den 4 april har följande lydelse.

Bolaget delar i allt väsentligt de målsättningar och förslag som redovisas i förslaget. Ett genomförande av programmet kommer att leda till märkbara miljöförbättringar inom de områden som behandlas, vilket är bra. Men det är viktigt att komma ihåg att alla de insatser av olika slag som behöver göras för att uppnå de högt ställda målsättningarna också måste kunna prioriteras och finansieras inom ramen för de medel som stadens bolag och förvaltningar har att tillgå. Programmet bör därför i ett tidigt skede kostnadsberäknas. Annars

saknar kommunfullmäktige instrument för att göra en stadsövergripande prioritering gentemot andra program och policies som redan har antagit.

Det är bra att programmet så tydligt poängterar vikten av att kunna följa upp effekterna över tiden av de olika åtgärder som sätts in i miljöförbättrande syfte. Bolaget kan dock konstatera att nivån på de uppföljningsinsatser och rapporteringar som föreslås i programmet är mycket ambitiös och kommer att kräva stora resurser inte bara i form av uppföljningssystem utan också i form av personal.

När det sedan gäller den föreslagna målsättningen i avsnittet 1.4 att fordon i stadens förvaltningar och bolag till 80 procent ska bestå av miljöfordon och att dessa till 85 procent ska köras på förnybart drivmedel så vill bolaget lämna följande synpunkter.

Bolaget inklusive dotterbolaget Parkab har sedan ett antal år tillbaka successivt bytt ut hela personbilsparken till en av staden godkänd miljöbil nämligen Toyota Prius som är en kombinerad bensin- och eldriven bil. Härav utgör fyra stycken poolbilar för personalen vid huvudkontoret på Medborgarplatsen. Totalt har 23 bilar bytts ut. Vad som återstår är att byta ut till miljövänliga varianter är 21 bilar av skåpbilsmodell som används inom framförallt garagedriften. Bolaget, som noga följer marknaden, har dock ännu ej funnit någon miljövänlig version som skulle passa för denna verksamhet. Men så snart sådana finns tillgängliga har bolaget för avsikt att byta även dessa till godkända miljöbilar.

Enligt den nya definitionen för miljöbilar i förslaget till miljöprogram så skulle merparten av bolagets bilpark behöva bytas ut alternativt om möjligt byggas om för etanoldrift för att kunna uppnå målsättningen om att 85 procent av bilparken ska köras på förnybart drivmedel. Detta innebär en ny definition av hittills gällande krav på miljöbilar.

Ett viktigt steg i programförslaget är att staden än mer aktivt ska arbeta för att energianvändningen ska minska. Den mest miljövänliga energin är ju den som aldrig behöver användas. I detta sammanhang kan frågan ställas om staden både ska betala för el-certifikat och miljömärkt el vilket innebär att man betalar två gånger för samma sak. En tanke kan ju vara att dessa pengar istället används för att investera i olika typer av energistyrande utrustning som minskar den totala energianvändningen.

Avslutningsvis vill bolaget framhålla att bolaget i vissa delar redan uppnått eller kommit tämligen långt i sitt miljöarbete. Exempelvis så använder bolaget fullt ut endast elenergi som produceras av vind eller vatten samt källsorterar och återvinner sitt avfall.

Stockholm Vatten AB's styrelse bordlade ärendet den 9 mars 2006.

Stockholms Stadshus AB meddelar i brev av den 3 april 2006 att koncernledningen inte har egna synpunkter på förslaget utan hänvisar till dotterbolagens remissvar.

Stockholms Stadsteater beslöt den 9 mars 2006 att godkänna ledningens förslag till tjänsteutlåtande om Stockholms Miljöprogram 2007-2010.

Stockholms Stadsteaters tjänsteutlåtande av den 9 mars 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsteatern ställer sig bakom de åtgärder som ovan presenterats. Teaterns miljöpolicy uppdateras löpande i enlighet med fastställda mål. Åtgärder gjorda under 2005 redovisas i teaterns årsredovisning.

Stadsteatern saknar dock nödvändig kompetens för att kunna tillföra ärendet ytterligare synpunkter när det gäller ansvarsfördelning och uppföljningsbarhet utanför den egna organisationen.

Stockholmshem har inkommit med följande tjänstemannayttrande daterat 10 april.

En generell brist i programförslaget är att man inte analyserat kostnaderna som ett införande skulle medföra för Stockholmshem och staden i övrigt.

Som allmännyttig fastighetsägare har vi ett stort tryck på sig att hålla hyreskostnaderna nere för våra hyresgäster. Till detta kommer också att privata fastighetsägare normalt kan höja sina hyror i takt med de kommunala bostadsbolagen även utan att vidta motsvarande miljöstyrda åtgärder i sina fastigheter. Vi förespråkar därför starkt en stor försiktighet med ålägganden om fördyrande åtgärder för Stockholmshem.

3.2 Elanvändningen

I Stockholms hems Miljöledningssystem (ISO 14001) har en minskning av energianvändningen varit prioriterad sedan lång tid. Detta har dock inte inneburit att elanvändningen minskat i någon högre grad eftersom vi också, bortsett från bl. a. förbättrad belysning av trygghetsskäl, installerat värmepumpar som ökar elanvändningen men som minskar den totala energianvändningen. Målet att uppnå en minskning av elanvändningen med 8 % är därför kontraproduktivt när det gäller att minska den totala energiåtgången.

3.4 Påverkan på fjärrvärmeleverantören att minska elanvändningen med 10 % och andelen ej förnybara bränslen med 20 % i fjärrvärmeproduktionen

Detta är ett typexempel på kostnadsdrivande åtgärder som i detta fall gör det svårt för bolaget att förhandla om att hålla fjärrvärmepriset på rimlig nivå. Detta bör åligga delägaren, staden, att göra genom sitt ägarinflytande vilket kan medföra en lägre vinst för staden men inte påverka hyror etc. negativt.

5.1 Mängden avfall ska minska med minst 10 viktprocent per anställd

Detta mål kan lämpa sig för förvaltningar med verksamhet som direkt kan styras av ledningen. För bostadsföretag som Stockholms hem, som har 32 000 bostadshyresgäster och 3 600 lokalhyresgäster, som bolaget endast kan påverka i ringa grad, ter sig målet olämpligt. Till detta kommer att man kan driva företag med stor eller liten egen bemanning genom outsourcad eller inhyrd personal. Exempelvis köper Stockholms hem alla städ- och parktjänster utifrån medan andra företag sköter detta med egen personal. Detta leder till kraven på bolagen blir ojämlika och att jämförbarheten mellan olika företag försvåras. Möjligen kan det hela förbättras om målet omformuleras så att man tar sikte på den del i verksamheten som inte handlar om kundernas beteende.

Svenska Bostäders tjänsteutlåtande från den 7 april 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Svenska Bostäder anser att det är positivt att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet.

Svenska Bostäder anser också att följande förändringar i det föreslagna miljöprogrammet är positiva:

- Att antalet delmål och nyckeltal har minskat.
- Att målen delats upp i verksamhetsmål (där staden har rådighet) och samverkansmål.
- Att programmets uppföljande moment tydligare klarlagts.
- Att målsättningen är att programmet följs upp inom stadens ordinarie ledningssystem under stadsledningskontorets ledning. Svenska Bostäder ser också positivt på att en utredning av detaljerna kring programmets integrering i ILS nu genomförs.
- Att det ska framgå vilka andra styrdokument som har en koppling till miljöprogrammet, och hur miljöprogrammet förhåller sig till andra relevanta dokument.
- Att varje mål har en motivtext där miljö- och hälsoeffekterna tydliggörs.

Mot bakgrund av bolagets uppdrag att väsentligt öka ombyggnads- och underhållsåtgärder främst i företagets omfattande miljonprogramsbestånd, att bygga 4000 billiga bostäder med goda livscykelkostnader, att förvärva fastigheter i stadsdelar med låg andel allmännyttiga lägenheter, att åtgärda radon och PCB, att energideklarera samtliga byggnader senast 2008, samt besparingskrav och allmänna riktlinjer vad gäller effektivisering m.m. anser Svenska Bostäder att förslaget till Stockholms Miljöprogram 2007-2010 är en stor utmaning. På grund av detta är det önskvärt att programmet kompletteras med en konsekvensanalys för att belysa nytta kontra erforderligt resursbehov.

Svenska Bostäder tolkar det som att bostadsbolagen ska mäta och rapportera underlag till knappt 20 nyckeltal för uppföljningen av Stockholms Miljöprogram 2007-2010. Det är ett för stort antal nyckeltal att rapportera underlag till. Att kraftigt öka antalet mål och nyckeltal inom ett bolags miljöområde tar resurser i anspråk samt ökar väsentligt risken att fokus minskar på de betydande miljömålen. En annan aspekt är att kravet på att miljöplaneringen ska vara integrerad i verksamhetsplanen medför att antalet mål bör hållas nere. Mot bakgrund av detta vill företaget framföra:

- Önskemål om analys kring vilka mål och nyckeltal som ska prioriteras för åtgärdande och uppföljning. Svenska Bostäder kan vara behjälplig med att delta i denna analys för bostadsbolagens vidkommande.

- Önskemål om ett förtydligande av hur uppföljning via ILS ska ske och med vilken periodicitet.
- Önskemål om analys av vilka kostnader samt behov av övriga resurser Miljöprogrammet 2007-2010 medför. Svenska Bostäder kan vara behjälplig med att delta i denna analys för bostadsbolagens räkning.
- Under programmets tidsperiod har företaget i övriga stora miljöåtaganden t.ex: energideklaration (klart till år 2009, ca 25 miljoner), radonåtgärder (ca 15 miljoner), PCB-sanering (ca 20 miljoner).

Därutöver kommenteras några av programmets delmål samt nyckeltal och redogörelse lämnas kring hur Svenska Bostäder arbetar med respektive målområde. Inom de flesta målen har Svenska bostäder ett aktivt pågående arbete.

Delmål 1.4

Att följa upp bränsleanvändningen för varje enskilt fordon innebär ett administrativt merarbete och mäter inte den totala fordonsparkens förbättringar ur miljösynpunkt, avseende bl.a. bättre miljöklass, mindre motorer m.m.

2.1 Utsläpp av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska

Koppar har egenskaper (står emot yttre påverkan, hållbarhet etc.) som innebär att det under överskådlig tid kommer att vara det lämpligaste materialet i vissa tillämpningar t.ex. synlig dragning av tappvattenledningar i badrum. Svenska Bostäder anser dock att dess användning ska begränsas. Olika system är under utredning och målsättningen är att koppar inte ska användas i tappvattensystemet.

För nyckeltalen som rör medelkoncentration av kvicksilver, koppar och triclosan i rötslam finns i miljöprogrammet en bra förklaring till hur dessa ämnen hamnar i avloppsvattnet och senare även i rötslammet samt varför de valts som indikatorer. Övriga nyckeltal bör kompletteras med sådan information.

Nyckeltalen innebär att endast uppföljning av rötslammet sker. Uppföljning av t ex kadmium, DEHP, flamskyddsmedel och PCB skulle kunna kompletteras med analys även i fisk och vattenprover för att få en uppfattning om tendenser i naturen.

Delmål 2.2 samt 2.4

De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.

Det bör påpekas att Byggd Miljö:s avvecklingslista är upprättad med utgångspunkt från vilka miljöskadliga ämnen som kan finnas i produkter som används vid byggande och förvaltning av fastigheter. Det kan alltså inte med säkerhet sägas att avvecklingslistan även omfattar sådana miljöskadliga ämnen som kan ingå i andra varugrupper.

Nyckeltal 2.2.3 t o m 2.2.6 har väldigt hög detaljeringsgrad jämfört med de inledande nyckeltalen 2.2.1 och 2.2.2, som är mer heltäckande och som även innefattar flertalet av de produkter som nämns i de fyra sista nyckeltalen. De två inledande nyckeltalen borde tillräckligt väl kunna visa på tendenser inom staden vad gäller i hur stor omfattning miljökrav ställs vid upphandlingar. Vi föreslår därför att nyckeltalen 2.2.3 t o m 2.2.6 stryks, vilket också underlättar det arbete som behöver läggas ned på uppföljning av nyckeltalen.

2.6 Källorna för de ämnen som utgör en fara för hälsa och miljö i staden ska identifieras och åtgärdsförslag ska presenteras:

Det är mycket bra att systematiskt och stadsövergripande ta sig an problematiken att finna källorna till de farliga ämnena i vår stad för att sedan kunna koncentrera åtgärderna på prioriterade områden.

Uppvärmning och varmvattenproduktion sker till 97 % med fjärrvärme och energiåtgången uppgick 2004 till ca 640 GWh fördelat på 700 värmecentraler, vilket bidrog till 48 000 ton tillförsel av koldioxid till atmosfären. Elanvändningen uppgår till ca 100 GWh/år och för att minimera miljöpåverkan av elproduktionen inköps enbart el märkt Bra Miljöval. Användningen av tappvattnet i företagets lägenheter och lokaler var under 2004 ca 7 miljoner kubikmeter.

Önskvärt vore om staden som delägare i fjärrvärmebolaget kunde påverka fjärrvärmemixen och fjärrvärmepriset i Stockholm för att i möjligaste mån verka för att ekonomi och arbete med begränsning av växthusgaser går hand i hand.

3.2 Energianvändningen för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska med 6 %. Elanvändningen ska minska med 8% för stadens egna bostadsbolag och med 12% för övriga förvaltningar och bolag.

De generella sparkrav med 6 procent på energianvändning för värme och 8 respektive 12 procent på elanvändning, innebär att ju mer man tidigare har satsat på energieffektivisering och ju lägre energianvändning man har nått, desto tuffare (både tekniskt och ekonomiskt) är det att uppfylla delmålet.

För att minska utsläppen av växthusgaser arbetar Svenska Bostäder aktivt med att minska energianvändningen. Sedan slutet av 1970-talet har betydande minskningar av energianvändningen i Svenska Bostäder skett. Uttryckt i kWh/m²_(BOA+LOA) har energianvändningen för värme och varmvatten sedan 1977 minskat från 267 till 172,7 kWh/m²_(BOA+LOA) år 2005 vilket motsvarar en besparing på ca 35 procent. Minskningen har åstadkommit genom ett aktivt energispararbete som innefattat effektivisering av värmeproduktion och värmedistribution, injustering av värme och ventilation, tilläggisoleringar av främst vindsbjälklag, vattenbesparande åtgärder samt datorisering av drift- och övervakning av värmecentralerna. En medveten satsning på planering samt på administrativa och organisatoriska åtgärder har också haft stor betydelse för besparingsresultatet. Svenska Bostäders sparmål för år 2006 är 170kWh/m².

Svenska Bostäder anser att en förutsättning för att lyckas med energieffektiviseringsarbetet är att ha ett väl fungerande energistatistiksystem och företaget har därför inget problem med att leverera in data till nyckeltalen 3.2.1 och 3.2.2.

Vårt förslag är att i stället för generella sparkrav på energianvändning ska krav ställas på redovisning av bostadsbolagens egna energimål förutom redovisning av verklig energianvändning under programperioden.

3.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att uppvärmning med såväl el som med ej förnybara bränslen minskar.

Svenska Bostäder köper endast miljömärkt el. Uppvärmning och varmvattenproduktion sker till 97 % med fjärrvärme men företaget har dock några elpannor i beståndet främst i Stadsholmens bestånd. Men med fjärrvärmeprisets kraftiga uppgång har företaget känt sig tvunget att testa andra uppvärmningsformer och har därför installerat en värmepump i ett bostadshus i Hässelby samt i Vällingby centrum (då även för kyla). Vidare har solfångare installerats på ett hus i Hammarby Sjöstad för uppvärmning av tappvarmvatten.

4 Hållbar användning av mark och vatten

Vid nybyggnation är tomtytan begränsande för möjligheterna att skapa en biologiskt värdefull miljö, eller att kompensera för förlusten av en sådan. En miljökonsekvensbeskrivning genomförs för att identifiera bl.a. skyddsvärda naturmiljöer. I den mån det är möjligt skyddas och bevaras dessa områden under byggskedet. Oftast handlar det om att skydda enstaka äldre träd. Numera erhålls markanvisningar till större delen på små tomter i redan bebyggda områden som i och med nybyggnationen förtätas. Möjligheterna att skydda befintliga värden eller utforma nya markområden av betydelse för biologisk mångfald är mycket små. Förutsättningarna för markanvändningen sätts i ett tidigt skede i Stockholms stads detaljplan. När detta är gjort är vår rådighet begränsad.

5.1 Mängden genererat avfall per stockholmare ska minska. Mängden avfall (exkl. bygg- och rivningsavfall) inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med minst 10 viktprocent per anställd.

Svenska Bostäders anställda sorterar löpande ut papper och well. För elavfall och annat farligt avfall begärs hämtning vid behov. Beroende på förutsättningarna på olika områdeskontor inom företaget kan andra utsorteringar också ske. Svenska Bostäder har ambitionen att öka antalet fraktioner som sorteras ut av personalen där det går med hänsyn till tillgängliga utrymmen och arbetsmiljökrav vid hämtning av materialen.

Det farliga avfallet som uppstår inom verksamheten förvaras på särskild plats i avvaktan på hämtning. Vi har inte insamling av hyresgästernas farliga avfall i våra miljöstugor (med undantag av elavfall), men ändå hamnar ibland fellagda material där. Detta lyfts ut från miljöstugan och hämtas av praktiska skäl tillsammans med områdeskontorets verksamhetsavfall. Det kan därför i vissa fall vara svårt att urskilja just vilken andel av avfallet som uppstod i Svenska Bostäders verksamhet.

5.3 Mängden farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att insamlingen av farligt avfall underlättas.

Elavfall är en prioriterad fraktion och samlas i stort sett in på samtliga insamlingsställen (miljöstugor). Andra typer av farligt avfall vill vi inte hantera i miljöstugorna p.g.a. arbetsmiljöskäl för egen personal samt att vi anser att det är en risk att hantera farligt avfall i obemannade utrymmen. Vi ser istället mycket positivt på Renhållningsförvaltningens arbete med att utöka antalet fasta insamlingspunkter och den mobila insamlingen för att underlätta för stockholmarna att lämna ifrån sig sitt farliga avfall.

5.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för en ökad återanvändning och materialåtervinning.

Det kan finnas svårigheter i att välja varor av återvunna material vid ny- och ombyggnad. Det centrala vid val av material och produkter är dess funktion, innehåll av farliga ämnen och potentiella påverkan på inomhusmiljön. Eftersom vi bygger hus som ska stå i 100 år vill vi vara säkra på att vi har material som svarar upp mot ställda krav under lång tid. Denna kunskap finns sällan för produkter av återvunna material som är nya på marknaden varför det kan innebära svårigheter att värdera dem mot mer väletablerade produkter.

Svenska Bostäder har i flera nybyggnadsprojekt valt takmaterial av återvunnen aluminium som alternativ till den tidigare vanliga aluzink-beläggningen. För andra varor som exempelvis isolering finns redan en fungerande marknad.

Svenska Bostäder gjorde 1999 en stor utredning angående möjlighet att bedriva systematiskt återbruk av byggmaterial. Detta är dock något som inte ordnats på ett likartat sett för hela företaget utan anpassats utifrån lokala förutsättningar samt från projekt till projekt.

6.4 Stadens egna byggnader ska ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten.

Vi bygger och genomför OVK enligt gällande regelverk. I byggnormen anges ventilationsgrad som funktion av ytan, ej av antalet personer i lägenheten. När vi projekterar och utformar ventilationsanläggningar utifrån befintliga bestämmelser kan det innebära vissa begränsningar i möjligheten att reglera ventilationen i efterhand. Hyresgästen påverkar luftkvaliteten genom sin användning av lägenheten. I och med bostadsbristen i Stockholm har också trångboddheten ökat. Våra möjligheter att påverka antalet personer i en specifik lägenhet eller att reglera ventilationen är i vissa fall begränsad då många åtgärder påverkar hela fastigheten. Detta kan i sin tur leda till ökad energianvändning och klagomål på installationsbuller, drag och temperaturproblem.

6.7 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar

Vid nybyggnation och större ombyggnader vidtas åtgärder för att inte utsätta de boende för magnetfält. Detta görs t.ex. genom att samtliga centraler och apparatskåp utförs plåtkapslade, huvudledningar utförs som femledarsystem. Infälld installation i lättväggar inom lägenhet utförs med skärmade rör och

tvinnade ledningar för att minska magnetiska och elektriska fält. Elutrymmen placeras om möjligt inte mot, under eller över sovrum.

Vi ställer oss frågande till vad som avses med ”ställverk och större elinstallationer”. Om det är högspänningsställverk som avses så drivs dessa av Fortum och borde rapporteras därifrån. Högspänningsställverk kan i något enstaka fall finnas kvar inom en byggnad, annars är de förlagda på tomtmark utanför byggnaderna för att inte exponera boende för magnetiska fält.

Om man istället avser lågspänningsställverk så avtar ju magnetfältens styrka snabbt och motsvarar i storleksordningen magnetfält från elrum som samtliga är förlagda inom byggnaden. I Svenska Bostäders fastighetsbestånd finns minst ett elrum i varje byggnad, det innebär att det kan finnas 10 000 – 20 000 elrum som skulle ingå i inventeringen, till betydande kostnader. Det är dock osannolikt att dessa elrum i sig skulle avge magnetfält i den storleksordning som avses.

Det skulle behövas ett förtydligande, dels av vilka elinstallationer som avses, dels hur man vill att inventeringen ska genomföras. De flesta hushåll idag omger sig av elektriska produkter, som datorer, hushållsmaskiner, klockradior osv. vilka bidrar till den totala exponeringen. Vad ska denna inventering leda till i form av åtgärder?

Slutligen anser Svenska Bostäder att det är positivt att staden har en hög målsättning då det gäller miljöfrågor och därför löpande upprättar ett övergripande miljöprogram som anger vikten av och riktningen för stadens gemensamma miljöarbete. Vidare anser företaget att flera positiva förändringar genomförts i jämförelse med stadens tidigare upprättade miljöprogram.

Mot bakgrund av de övriga utmanande uppdrag företaget har, inte minst inom miljöområdet, vill Svenska Bostäder dock framhålla följande.

- Att kraftigt öka antalet mål inom miljöområdet skulle, jämte att ta i anspråk resurser, riskera att minska fokus på de väsentliga miljömålen.

Att företaget två gånger genomfört miljöutredningar för att kartlägga sin miljöpåverkan och därefter kunna prioritera mål och åtgärder inom de mest prioriterade områdena. Svenska Bostäder är angelägna om att få kanalisera sina resurser i så stor utsträckning som möjligt på miljöförbättrande åtgärder och effektivisera uppföljning och administration

Rådet till skydd för Stockholms skönhet anför i sitt remissvar från den 3 april 2006 följande.

Skönhetsrådet konstaterar med tillfredsställelse att ett betydande arbete har lagts ner på att ta fram programmet i samverkan med stadens olika förvaltningar och bolag. Programmet täcker breda områden, och de föreslagna målen och delmålen innebär att en mängd olika, delvis nya, krav ställs på stadens aktörer. Denna mångfald och bredd medför samtidigt att det, trots den genomarbetade strukturen, är svårt att få en överblick över programmet och dess yttersta syfte. Vad innebär egentligen en god miljö? Vilket är det yttersta syftet med åtgärderna? Vilken är i grunden målgruppen? Det är svårt att göra en välvägd bedömning av genomförbarhet, ansvarsfördelning etc. innan dessa grundläggande frågor är besvarade. Med sin tekniska utformning och utan att sättas in i ett vidare sammanhang riskerar programmet att komma att hamna i ett slutet rum.

Rådet vill också peka på det pedagogiska problem som ligger i att väcka engagemang och entusiasm för en mångfald olika åtaganden utan vägledning av ett tydligt gemensamt, väl förankrat mål. I sitt remissvar på stadens miljöprogram 2002 – 2006 påpekade rådet just bristen på en övergripande diskussion och menade att människan och hennes hälsa kunde vara exempel på ämne för en sådan diskussion. Kommande program borde enligt rådets mening kunna utvidgas till att omfatta medborgarnas välbefinnande i vidare bemärkelse, där en god miljö karakteriseras av att vara både hälsobringande och estetiskt tilltalande. Att bevara vår stads skönhetsvärden är av stor betydelse för utvecklingen av en god bebyggd miljö, ett av de nationella miljökvalitetsmålen. Samma attityd bör också känneteckna stadens politik beträffande Stockholms natur- och friluftsområden vars värden i ett längre tidsperspektiv blir allt viktigare att vårda och utveckla, i synnerhet i ett mångkulturellt perspektiv. Modern informationsmetodik om naturområdena bör bli en mera medveten och aktiv del av stadens integrationspolitik. Rådet vill i det sammanhanget också betona den allmänna betydelsen av de gröna kilar som sammanbinder ytterstadens olika delar och som underlättar inslussningen till stadens frilufts- och naturvårdsområden.

Miljöprogrammets trovärdighet är naturligtvis avhängigt av hur väl det efterlevs. För att få en indikation på delmålen genomförbarhet krävs kunskap om

hur motsvarande nyckeltal har nyttjats och vilka resultat som kan redovisas för stadens olika verksamheter i nu gällande miljöprogram. Hur har delmålen uppfyllts? Vilka förändringar har hittills åstadkommit? Även om en hög detaljeringsgrad hos delmål och nyckeltal ger uttryck för hög ambition, är denna av föga värde utan en uppföljning som leder till att nödvändiga åtgärder beslutas och genomförs. Rådet anser sig kunna konstatera att det nu gällande miljöprogrammet inte alltid har fått avsett genomslag. Detta gäller t.ex. exploatering av obebyggda markområden, där rådet har noterat att intrång rättfärdigas genom hänvisning till en grönkompensation som inte sällan är otillräcklig, eller som t.o.m. förläggs till ett annat område där den inte blir till glädje för människorna i den exploaterade miljön.

Rådet berörde inledningsvis problemet att få en överblick över programmet med dess avsaknad av överordnat mål och dess många delmål, ofta formulerade med en starkt teknisk inriktning. Vi vill ytterligare peka på att denna metod att presentera målen även gör det svårt att uppfatta hur de prioriteras. Detta gäller såväl prioriteringarna mellan de presenterade huvudmålen som prioriteringarna mellan de skilda delmålen och nyckeltalen. För att göra programmet tydligt vägledande och ge det tillräcklig slagkraft i genomförandet måste dessa prioriteringar tydliggöras och fastläggas.

Mot bakgrund av rådets uppgift att värna om stadens goda bebyggda miljö och värdefulla naturmiljöer vill vi särskilt kommentera följande punkter.

Under mål 2, Giftfria varor och byggnader, är delmål 2.1 att utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska. Det anges att målet bl.a. innebär att koppar och zink samt dess legeringar inte skall användas som material i tak- och fasadplåt. Rådet vill här notera att koppartak enligt nya undersökningar inte är en källa till miljöförstöring på det sätt som man tidigare befarat. Kopparutsläppen går istället att hänföra till biltrafiken. Risken för föroreningar från koppartak har ju lett till åtgärder som kan innebära förvanskning av ett antal byggnader i staden som är av stort arkitektoniskt värde. Som ett exempel kan nämnas Riddarhusets paviljonger. Mot den bakgrunden bör dessa nya rön skyndsamt analyseras och om de bekräftas bör delmålet ändras för att förekomma ytterligare onödiga ingrepp.

När det gäller mål 4, Hållbar användning av mark och vatten, kan rådet allmänt ställa sig bakom de delmål som där tas upp. I linje med våra tidigare framförda synpunkter om grönkompensation vid exploatering av obebyggda

områden vill vi dock understryka att huvudsyftet med sådan kompensation måste vara att de närboende, eller de som främst har haft glädje av markområdet i fråga, kompenseras genom åtgärder i närområdet. Skulle sådan kompensation inte vara möjlig, bör en exploatering på platsen i fråga inte genomföras. Detta bör framgå av målbeskrivningen.

Rådet vill även framhålla de gröna områdenas värde ur folkhälsosynpunkt på ett tydligare sätt än som gjorts. Såväl medicinsk som beteendevetenskaplig forskning vittnar om att vistelse i skog och mark har direkt hälsobringande effekter. Också skönhetsupplevelserna i naturen är viktiga faktorer som stimulerar till friluftsliv och motion. Utöver den glädje medborgarna därigenom har av Stockholms variationsrika mark- och vattenområden för sin personliga hälsa, är dessa områden oundgängliga genom de ekosystemtjänster de svarar för. Trädens lövmassor renar luften från partiklar, binder koldioxid och producerar syre, ger vindskydd och dämpar buller. Den bevuxna marken jämnar ut vattenflöden och begränsar ytvattnings och genom våtmarkerna silas och renas dagvattnet, en förutsättning för god vattenkvalitet i t.ex. Mälaren. Dessa vinster bör redovisas tydligare i målbeskrivningen.

Till de positiva upplevelserna av stadens gröna områden hör också den känsla de ger av samhörighet med tidigare generationers inbyggare genom spåren i landskapet, både tidigare odlingsmarker och kulturbyggnader från senare århundraden. Dessa spår bidrar till skönheten i ett område som t.ex. nationalstadsparken och är en värdefull del av staden som livsmiljö, en del av stadens själ. Rådet konstaterar att de frågor som tas upp rörande den gröna miljön saknar koppling till de kulturvärden och andra frågor som är viktiga för stadens miljö i denna något vidare mening.

Sålunda saknar rådet ett mål som gäller den värdefulla bebyggda utomhusmiljön över huvud taget, årsringarna i stadens utveckling. Enligt rådets mening bör ett särskilt mål föras upp som tydligt lyfter fram den goda bebyggda miljön som helhet och dess betydelse för medborgarnas positiva upplevelse av staden och kvalitén i stadslivet. Just detta mål är av den största betydelse vid planeringen av nya stadsdelar och förnyelsen av bebyggelsen i äldre områden, då den goda miljöns värden måste värnas lika mycket utomhus som inom byggnaderna. Vi vill särskilt betona betydelsen av ett medvetet program för en upprustning och modernisering av de så kallade miljonprogramområdena i Stockholms ytterstad och en aktiv vårdinsats för de förortscentra som i dag hotas av

en negativ förändring. Rådet vill därför föreslå att ett sjunde mål förs upp, nämligen Positiv utveckling av bebyggd miljö.

Delmål och nyckeltal för detta mål bör återspegla de kvaliteter staden vill värna om i den bebyggda miljön, såsom t.ex. ett välavvägt förhållande mellan äldre och nyare arkitektur och mellan bebyggelse och öppna ytor i närmiljön.

Stiftelsen Hotellhem i Stockholm yttrar sig över förslagen i tjänstemannasvar som ska redovisas vid styrelsemöte den 9 maj. Svaret har i huvudsak följande lydelse.

1.3 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

-Stiftelsen har en mycket ambitiös friskvårdspolicy, vilken går ut på att personalen generellt ska röra på sig mer i former som känns bra för den enskilde. Det finns även möjlighet till subventionerade friskvårdsaktiviteter. Stiftelsen har av andra skäl uppmärksammat de fria parkeringsplatserna i anslutning till arbetsplatserna. Detta har fått till följd att de blivit skattepliktiga, vilket medfört att ytterst få använder egen bil till jobbet. Många anställda prenumererar på SL-kort genom arbetsgivaren och andra, som reser mycket i tjänsten, får dem betalda.

1.4 Fordon i stadens förvaltningar och bolag ska till 80 procent bestå av miljöfordon och de ska till 85 procent köras på förnybart drivmedel.

-Stiftelsen har för närvarande inget behov av förnyelse av fordonsparken bestående av 3 bensindrivna och ett dieseldrivna fordon. De är dock relativt nya och därmed bränslesnåla och utrustade med effektiva avgasrenare. Stiftelsen kommer hur som helst att vid framtida nyanskaffningsbehov beakta denna policy.

2.2 De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.

Stiftelsen är genom gemensamma centralupphandlade ramavtal knutna till leverantörer som uppfyller kraven.

2.4 Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 20 procent.

Stiftelsen har i regel serveringar enbart i anslutning till stödboendena, som utgör en mindre andel av lägenheterna. Där serveras f n en näringsriktig kost med lite fett och socker, även i viss utsträckning ekologisk. I vilken grad kommer dock att vara en kostnadsfråga, som kan medföra högre priser för våra hyresgäster, vilka tillhör stadens fattigaste.

3.2 Energianvändning för värme i i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska med 6 procent. Elanvändningen ska minska med 8 procent för stadens egna bostadsbolag och med 12 procent för övriga förvaltningar och bolag.

Stiftelsen är i regel helt beroende av de allmännyttiga bolagen när det gäller uppvärmningen i bostäderna. Våra hyresgäster anser dock oftare att det är för kallt än att det är för varmt och stänger i vissa fall till såväl frånlufts- som tillluftsventiler. Vintertid påminner personalen om kortvariga utvädringar för att spara på värmeåtgången. I andra förhyrda fastigheter strävar förvaltningen om att minimera värmeförbrukningen genom att spärra reglagen mot för höga innetemperaturer.

3.3 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushåll och företag effektiviserar sin energianvändning.

-När det gäller elanvändningen ingår i regel förbrukningen i hyran och det skulle föra för långt att dra om elen till separata mätare. Stiftelsen försöker dock i görligaste mån påminna om vikten av en restriktiv elanvändning i alla sammanhang och kommer snarast att verka för elbesparande åtgärder genom olika energisparkampanjer o a åtgärder.

3.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att uppvärmning med såväl el som med ej förnybara bränslen minskar.

-Stiftelsen kommer, dock av helt andra skäl, att under de närmaste åren avveckla samtliga genomgångsbostäder för flyktingar, där det idag förekommer uppvärmning med el i bostäder uppförda med tidsbegränsade bygglov.

3.6 All upphandlad el i stadens egna verksamheter ska uppfylla kraven för miljömärkning.

-Stiftelsen har anslutit sig till stadens gemensamma ramavtal för el, i vilken miljöaspekten är beaktad.

3.7 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen miljömärkt el i hushåll och företag ökar.

-Genom att den mesta elen går genom ramavtal är synpunkten redan tillgodosedd. Vi kan verka för inriktningen men så länge den är dyrare än annan el lär det bli svårt få gehör för den.

5.1 Mängden genererat avfall per stockholmare ska minska. Mängden avfall (exklusive bygg- och rivningsavfall) inom stadens förvaltningar och bolag ska minska med minst 10 viktprocent per anställd.

-Stiftelsen kommer att verka för detta genom att t ex se till så att inga onödiga pappersmängder skickas ut inom verksamheten utan att mycket information i fortsättningen skickas digitalt.

5.2 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att hushållens avfallsmängder minskar.

-Stiftelsen kommer att verka även för detta liksom att hushållen ska sortera avfallet i högre grad än för när och slänga det i därför avsedda sopnedkast och behållare. Det är faktiskt vårt största bekymmer i den dagliga verksamheten, att vare sig hushållsavfall eller grovavfall slängs på rätt ställen, vilket medför ett stort merarbete för personalen. Det är tillika ett av de största arbetsmiljöproblemen inom stiftelsen.

5.3 Mängden farligt avfall som samlas in ska öka. Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att insamling av farligt avfall underlättas.

-Det finns säkert åtskilliga batterier, lampor etc som går direkt i hushållssoporna. I samarbete med våra fastighetsägare kan vi säkert bidra till att de hamnar på rätt ställe.

5.4 Mängden avfall som nyttiggörs ska öka. Avfall som uppkommer inom stadens förvaltningar och bolag ska nyttiggöras genom att: - öka återanvändningen av inventarier och produkter – minst 50 procent av matavfallet sorteras ut till biologisk behandling – sortera ut allt övrigt återvinningsbart avfall.

-Även här finns säkert mycket att göra. Dock undrar vi hur utsortering av matavfallet ska gå till. Blir det särskilda behållare för detta?

5.5 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för en ökad återanvändning och materialåtervinning.

-Stiftelsen har genom åren varit en föregångare i konsten att återanvända främst inventarier och datautrustning. Det som använts på ett ställe har i regel

kunnat återanvändas på ett annat. I annat fall har det skänkts bort och först som sista alternativ, har det gått till sortering eller grovavfall. På huvudkontoret och de flesta anläggningar har vi sedan många år en sortering i olika fraktioner som glas, flaskor, papper, batterier etc.

6.1 Andel personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön i stadens egna byggnader ska minska.

-Det anser vi också. Det finns och har funnits åtskilliga anställda, som besväras av astma, allergier och andra sjukdomar, som är orsakade eller förvärras av en dålig inomhusmiljö.

6.2 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön ska minska.

-Detta verkar stiftelsen redan för genom att uppmärksamma fastighetsägarna eller annan ansvarig på kontroll och tillsyn av ventilationsdon, fläktmotorer etc.

6.3 Antalet fuktskador i stadens egna byggnader ska minska.

-Även om stiftelsen haft en del fuktskador i bostäder förorsakade av översvämningar, såväl självförvållade som andra, har de flesta uppstått i våtutrymmen p g a överdriven duschning i kombination med undermåliga ytskikt och dålig ventilation i badrummen. Stiftelsen försöker därför kontinuerligt lära hyresgästerna att slå larm om för hög luftfuktighet innan fuktskador uppstår.

6.4 Stadens egna byggnader ska ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten.

-Detta är mycket viktigt, både för personal och hyresgäster, och ett område som måste uppmärksammas i mycket högre grad mot bakgrund av det ovan nämnda.

6.5 Bullerstörningar inomhus i stadens egna byggnader ska minska.

-Detta förekommer i vissa fastigheter belägna i anslutning till trafikleder.

6.6 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att bullerstörningar inomhus minskar.

-Detta är ett område där vi förutsätter ett framtida samarbete med våra fastighetsägare. Hittills har det dock inte blivit något av med aviserade bullerglas i ytterfasader.

6.7 Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar.

-Även här förutsätter vi att fastighetsägarna samråder med oss innan t ex nya master för GSM eller 3G sätts upp.

laga 1

Sammanställning av remissvar gällande förslag till Stockholms miljöprogram 2007-2010

Reservationer och särskilda yttranden

Innehåll

Fastighets- och saluhallsnämnden	145
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	149
Kyrkogårdsnämnden	165
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	168
Socialtjänstnämnden	183
Stadsbyggnadsnämnden	184
Trafiknämnden	192
Bromma stadsdelsnämnd	202
Farsta stadsdelsnämnd	204
Hägerstens stadsdelsnämnd	205
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	207
Katarina-Sofias stadsdelsnämnd	208
Liljeholmens stadsdelsnämnd	209
Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd	212
Norrmalms stadsdelsnämnd	217
Rinkebys stadsdelsnämnd	218
Skärholmens stadsdelsnämnd	219
Vantörs stadsdelsnämnd	220
Älvsjö stadsdelsnämnd	222
Östermalms stadsdelsnämnd	226

Reservationer

Reservation mot beslut att besvara remissen med kontorets yttrande framfördes av Rolf Könberg m fl (m), Björn Ljung m fl (fp) och Mats Rosén (kd) med hänvisning till yrkade om bifall till förslaget att som svar på remissen anförda följande.

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötankande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår, flygplatser och terminalplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer

attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara ”miljöfordon” skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen, exempelvis bullerdämpad asfalt, måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

”Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare.”

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem kan prövas under förutsättning att alternativet inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Det bör dock understrykas att koppar måste kunna användas vid såväl byggnation som restaurering av hus i Stockholm.

Mål 2.2 omformuleras till ”De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.”

Mål 2.4 omformuleras till ”Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris.”

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målen konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den

miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

"Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda. Det är inte för nämnden rimligt att kräva att de arrendatorer staden har ska övergå till ekologisk produktion.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

Mål 4:3 utgår.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett

klart fokus: det farliga avfallet. Det är inte för nämnden rimligt att kräva att de arrendatorer staden har ska inrätta storskalig kompostering av matavfall.

Mål 5.2 och 5.4 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.”

Särskilt uttalande lämnades av Ann Westlund (mp) enligt nedan.

”Miljöarbetet skall liksom kvalitetsarbetet (ILS) genomsyra stadens förvaltningars och bolags arbete och arbetssätt. Dessa skall ses som verktyg att effektivisera, förbättra och utveckla verksamheten långsiktigt samt syfta till att spara på resurser och pengar åt skattebetalarna.

Miljö- och kvalitetssamordnarnas arbete i verksamheterna är därför central och viktig. Dessa bör därför finnas företrädade i verksamheternas ledningsgrupper.

Miljöprogrammet fokuserar mycket på en sund inomhusmiljö. Lika viktigt är det att utomhusmiljön kring våra arbetsplatser och för medborgarna i staden är sund och trivsamt. Det gäller särskilt daghemmens och skolornas utemiljöer men även kontorets stora arbetsplatser som Slakthusområdet och Årsta parti-hallsområde där avgaser buller, damm, dåligt klimat och en allmänt sett mycket ful miljö skapar problem. Sådana miljöer påverkar oss negativt och bidrar till en sämre hälsa och lägre arbetsförmåga.”

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation framfördes av vice ordföranden Jakob Forssmed (kd) med hänvisning till yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta

1. delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
3. därutöver anföra följande.

”Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Stadsledningskontoret huvudansvar för framtagande, implementering, uppföljning och utvärdering borgar för bättre miljöstyrning och att miljöfrågorna får ett större genomslag. Samtidigt förtjänar miljöförvaltningens synpunkter och farhågor att lyftas fram. Strukturen för miljöstyrningen måste förbättras så att inte jästen kastas efter degen, utan att policy styr program som styr verksamhet osv.

I tjänsteutlåtandet föreslås att miljöförvaltningen, på grund av sin expertis, skulle ansvara för bedömningar av vilken inriktning som krävs i det operativa miljöarbetet, framtagande av förslag till mål och för uppföljningen av dessa mål. Det framstår som angeläget att ta tillvara den spetskompetens som finns på miljöförvaltningen och nyttja de verktyg för uppföljning och utvärdering som utvecklats, samtidigt som ansvaret för implementering och uppföljning tydligt ska ligga på stadsledningskontoret.

De förslag till textändringar som anges i tjänsteutlåtandets bilaga är i huvudsak bra och bidrar till att förtydliga programmet på en rad punkter. Dock bör de i första kapitlet ändras i så att de inte utmålar bilen *i sig* som det största miljöproblemet, utan istället de fossila bränslen, avgaser och dubbdäck etc som leder till att luftkvaliteten försämrats och att luftkvalitetsnormer överskrids. Visst finns det trafiksäkerhetsproblem med bilen, och visst kan en för stor biltrafik bidra till fysiska begränsningar för andra trafikanter, men på det stora hela är de största miljöproblemen med bilen faktiskt bränslen och slitage på vägbeläggningen, och annat slitage som ger upphov till miljöskadliga partiklar.

För övrigt är vi positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns

även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.”

Reservation framfördes av ledamöterna Johan Steenhoff Eriksen (m) och Lenart Jansson (m) samt tjänstgörande ersättaren Lena Bring (m) med hänvisning till sitt yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta att som svar på remissen anföra

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem,

och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara ”miljöfordon” ska hänsyn tas till mål 1.4. Vidare bör andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen prioriteras.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar och bränsle skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

”Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare.”

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem.

Mål 2.2 omformuleras till ”De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.”

Mål 2.4 omformuleras till ”Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris.”

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

”Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar.”

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

”Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras.”

Mål 3:4 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar.”

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

”Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark.”

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska underlätta för såväl hushåll som företag att minska sina avfallsmängder.”

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.”

Reservation framfördes av ledamoten Erik Wassén (fp) och tjänstgörande ersättaren Gustav Åkerblom (fp) med hänvisning till yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta att som svar på remissen anföra:

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås är i allför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostna-

der. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det är möjligt för staden att ställa krav på miljöhänsyn vid upphandlingar inom olika områden. I detta sammanhang är det nödvändigt att fastslå att miljöaspekterna inte får innebära att bara ett fåtal stora entreprenörer eller leverantörer kan delta i staden upphandlingar, eller att kvalitetskrav eller ekonomiska hänsyn sätts åt sidan.

Människors trygghet beror i hög grad på hur den fysiska miljön gestaltar sig. Därför bör trygghetsfrågorna lyftas fram tydligare i miljöpolitiken. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Klotter bidrar starkt till känslan av förfall och otrygghet. Därför måste klottersaneringen fungera betydligt bättre än idag. Belysningen måste förbättras i många parker och längs gångstråk. Idag finns planer på belysning i flera olika upprustningsprogram och platser, men det går för långsamt och ansvaret är oklart. Det behövs en kraftfull satsning på bättre belysning av stadens parker, gator, joggingspår och grönområden.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag. I övrigt tillstyrker vi miljöförvaltningens förslag till text:

1. Miljöeffektiva transporter

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" ska hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

PM 10 har inte visat några skadliga effekter för cancer, försämrad lungtillväxt eller hjärt-kärlsjukdomar vid de halter som vi har i Stockholm. För PM 2,5 finns goda bevis för skadliga effekter, men PM 2,5-halterna i Stockholm håller sig under gränsvärdena.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.1.4 ändras till "Partiklar (PM 2,5-halt)" samt att "PM 10" ändras till "PM 2,5" i texten.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Zink är inte ett giftigt ämne i de koncentrationer som det normalt finns i. Tvärtom är det nödvändigt för hälsan.

Mål 2.2 omformuleras till ”De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.”

Mål 2.4 omformuleras till ”Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris.”

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Elektricitet är inte miljöfarligt utan ett bra sätt att transportera energi. Enda gången som det är motiverat att begränsa användningen av el är när el produceras på miljöskadligt sätt, det vill säga genom förbränning av olja, kol eller gas. Det finns i sig inget skäl för att minska användningen av el, tvärtom kan utbyggd kärnkraft ge ytterligare el utan att koldioxidutsläppen ökar.

Mål 3:1 omformuleras till:

”Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar.”

Mål 3:2 omformuleras till:

”El ska produceras utan att koldioxidutsläppen ökar.”

Mål 3:4 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar.”

Mål 3.3, 3.5, 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggnad bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet.

Mål 5.2 utgår.

Mål 5.4 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Målet mäter kraftfrekventa fält som bildas vid produktion, transmission eller användning av elektrisk kraft. Fälten bildas t.ex. runt kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större el-installationer. Epidemiologiska studier som omfattar allmänheten antyder ett samband mellan ökad förekomst av barnleukemi och långvarig exponering för magnetfält, överstigande 0,4 μT från kraftledningar. Senare studier har däremot inte kunnat påvisa att fälten är cancerframkallande. Det är ovanligt att allmänheten utsätts för starka magnetfält i bostaden, och exponering över 0,4 μT från kraftverk förekommer hos mindre än 1% av bostäderna i Sverige. En kartläggning har visat att medelvärdet för exponering av magnetfält i bostäder i Stockholms stad är 0,1 μT mer än 300 m från kraftledningar. Det finns också andra källor till elektromagnetiska fält i en bostad, t.ex. obalanserade returströmmar. Delmålet innebär att:

- försiktighetsprincipen ska tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid nybyggnation intill kraftledningar.

- stadens förvaltningar och bolag deltar i och skyndar på processen att ersätta luftledningarna med underjordiska kablar.
- staden förmår ägarna till ledningarna att använda tekniska lösningar vid ledningsdragning som ger låga exponeringar för magnetiska fält
- staden bevakar situationen i Stockholm avseende exponering över 0,4 µT.

Nyckeltalet 6.71 utgår och 6.7.2 ändras till följande:

Nyckeltal/Ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar
<p>Antal personer <u>stockholmare</u> som exponeras för magnetfält över 0,4 µT (årsmedelvärde) från kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större el-installationer i byggnader</p> <p>Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden</p>	<p>Kraftbolagen och fastighetsbolagen har ansvar för att ta fram data för uppföljningen.</p> <p>Eftersom hälsoeffekter möjligen kan uppträda vid exponering vid 0,4 µT är det viktigt med att exponeringen beaktas vid nybyggnad. Exponering över 0,4 µT är ovanligt och förekommer hos mindre än 1 procent av bostäderna i Sverige. Delmålen följs upp med data från verksamhetsutövarna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Data från kraftledningsägarna i Stockholm: Fortum, Svenska Kraftnät och Vattenfall. - Data från fastighetsbolagen vid mätning av elektromagnetiska fält från större elinstallationer. <p>I dag rapporterar Fortum in uppgifter till Miljöförvaltningen. Nytt för kommande miljöprogram är att data också kommer in från Svenska Kraftnät, Vattenfall och fastighetsbolagen.</p>

Ett nytt mål läggs till efter mål 6.8 med lydelsen: ”Den hälsofarliga exponeringen för radon från mark och byggnadsmaterial ska komma ned till en nivå under riktvärdet 200 Bq/m³”

Följande nyckeltal läggs till vid det nya mål 6.8:

Nyckeltal/ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar

6.81 Tillsynsarbetet ska fortsätta för att säkerställa att halterna av radon i alla bostäder, skolor och förskolor i Stockholm och i de arbetslokaler som Stockholm äger eller hyr ska ha nivåer under gällande rikt- och gränsvärden.	Radonhalterna i många av Stockholms bostäder, skolor och förskolor överskrider riktvärdet 200 Bq/m ³ och i många arbetslokaler gränsvärdet 400 Bq/m ³ . Ett omfattande arbete pågår för att mäta radonet i bostäderna och på de arbetsplatser som ägs eller hyrs av Stockholms stad. Detta arbete ska fortsätta och uppföljning göras av att åtgärder mot radonet vidtas.
Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden	

Särskilt uttalande framfördes av Ordföranden Viviann Gunnarsson (mp) och ledamoten Rolf Brattström (v).

”För att Stockholm ska vara en långsiktigt hållbar storstad måste ett medvetet miljötankande genomsyra alla verksamheter. Miljöarbetet ska stärkas på lokal och central nivå genom att miljöprogrammets mål är styrande vid alla beslut i nämnder och bolagsstyrelser. Att så sker ska följas noga genom stadens integrerade ledningssystem och genom miljörevision. Stockholm ska fortsatt vara en fungerande EKO-kommun, ett kretsloppssamhälle och en miljöhuvudstad.

För att minska den negativa miljöpåverkan som stadens mark- och vattenområden idag är utsatta för krävs att utsläppskällorna begränsas och att rening sker av redan oacceptabelt förorenade områden. Stockholms grönområden är viktiga för människors välbefinnande och hälsa samt för att ta hand om koldioxidutsläpp. Staden ska arbeta aktivt för att bevara kommunens biologiska värden. I planeringen ska det tydligt framgå att byggande i första hand ska ske på redan exploaterad mark. I projekt där grön mark tas i anspråk ska förslag på kompensationsåtgärder tas fram. Sådan kompensation ska i första hand avse förstärkning i den funktion eller det värde som förloras.

Utbyggnaden av det markbundna mobiltelefoninätet innebär att strålningen från flera källor ökar i vissa områden. Staden bör kartera och följa upp strålningen från mobiltelefonimaster och bibehålla områden som är strålningsfria. Försiktighetsprincipen ska tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid utbyggnad av mobiltelefonnätet.”

Särskilt uttalande framfördes av ledamöterna Jan Valeskog (s), Reine Meyer-Strömberg (s), Per Aldeborg (s) och Gunnar Björkman (s) och tjänstgörande ersättaren Mervi Mäkinen Andersson (s) enligt följande.

”Inledningen på sidan 5 bör omformuleras då det delvis är svårt att förstå innebörden av texten (”stadsmässig”) samt att den kan missförstås. Vägtrafiksystem behöver inte per definition innebära ett skapande av barriärer. Det kan också bryta barriärer och möjliggöra bostadsbyggande och nya arbetsplatser i regionen där dåliga vägkommunikationer annars skulle ha förhindrat detta. Sådana väginvesteringar kan också innebära att andra områden kan avlastas med totalt bättre miljö och ökad biologisk mångfald som följd.

Nyckeltal som innebär att antal dagis eller bostäder ska mätas avståndsmässigt från parker eller motsvarande kan dels uppfattas som att vi ska bygga invid parker och dels i praktiken uppfattas så att Stockholms innerstad ej omfattas av programmet. De nyckeltal som används ska inte gå att missförstå samt omfatta hela staden. Nyckeltalen (4.1.2, 6.5.2 och 6.5.3) bör även dessa omformuleras så att förbättringar i miljön, inte bara försämringar, inom dessa områden kan mätas och redovisas.

Vi ifrågasätter formuleringarna enligt 3.6 och även 3.7 som bland annat innebär att stadens samtliga förvaltningar och bolag ska betala mer per kilowatt för s.k. miljövänlig el i samband med upphandling av elavtal. Miljövänlig el är enligt definitionen främst el producerad av vattenkraft och vindkraft men inte av kärnkraft. (*Elen i Sverige produceras till cirka 50% vardera av vatten- respektive kärnkraft*).

Tanken bakom att få enskilda hushåll, kommuner och företag att kräva och betala mer för sk miljövänlig el har varit dels öka medvetandet om formerna för elproduktionen i Sverige samt att i praktiken subventionera produktionen av miljövänlig el i Sverige genom en ökad betalningsvilja för detta.

Denna form av påverkan på elmarknaden i Sverige har dock upphört att ha någon praktisk betydelse. Genom införande av sk Elcertifikat för ett antal år sedan sker numera en subventionering av miljövänlig produktion av el t.ex. från vindkraftverk (dock en försumbar del av elproduktionen i Sverige). En subvention som tas genom högre skatt på el producerad av bl.a kärnkraft. Detta system gör att förslaget att vid upphandlingar betala mer för s.k. miljövänlig

el i praktiken saknar betydelse för påverkan av denna marknad och endast innebär en överföring av stadens knappa resurser till mycket rika elbolag.

Idag betalar stadens förvaltningar och bolag uppskattningsvis 10-15 miljoner kronor mer per år för köp av s.k. miljövänlig el. Dessa pengar går främst till det av den finska staten ägda Fortum som idag satsar stora delar av dessa vinsterna på att bygga ett nytt kärnkraftsverk i Finland. Pengarna går inte till att bygga ut eller subventionera s.k. miljövänlig elproduktion.

Oavsett vad man tycker om kärnkraften som energikälla så betalar idag stadens bolag och förvaltningar stora belopp helt i onödan och praktiken en fördubblad subventionering för denna sk miljövänliga produktion. Dubbelt då prisnivån idag redan är justerad uppåt och utgår från att en subventionering sker av samtliga elkonsumenter, genom de s.k. Elcertifikaten.

Därutöver innebär ett frångående av systemet med att betala två gånger för s.k. miljövänlig el att staden kan använda dessa 10-15 miljoner kronor till köp av energibesparande belysning samt andra energibesparande åtgärder. Precis så gjorde också den tidigare gatu- och fastighetsnämnden vilket innebär att man avstod från att betala cirka 800 000 kr extra för s k miljövänlig el och med denna besparing kunde man satsa extra på elbesparande åtgärder i sitt fastighetsbestånd, vilket i sin tur minskade den årliga elräkningen med omkring 70-80 000 kr. Detta avtal är nu något som bland annat fastighets- och saluhallsförvaltningen kan dra nytta av.

Detta visar tydligt att det inte finns anledning att ha målsättningen att upphandla s.k. miljövänlig el när nu systemet med Elcertifikaten har etablerats. Målsättningen enligt förslaget innebär istället minskade ekonomiska möjligheter att sänka stadens elkonsumtion och att en överföring av skattebetalarnas resurser helt utan effekt överförs till det finska elbolaget Fortum, eller andra elbolag som stadens förvaltningar och bolag väljer att sluta sådana avtal med.”

Särskilt uttalande framfördes av Ledamoten Rolf Brattström (v) enligt följande.

”Nyttjande av vatten regleras numera av vattendirektivet, vilket förhindrar försämringar av vattenekosystemets status och kräver att ”god ekologisk status” uppnås senast år 2015. Detta begränsar starkt möjligheterna till exploate-

ring och innebär att nyttjande av vatten måste ske med betydligt större varsamhet än nyttjande av mark.”

Kyrkogårdsnämnden

Reservation

Louise du Rietz-Svenson m fl (m) och ersättaren *Birgitta von Hofsten* (kd) reserverade sig mot beslutet till förmån för sitt förslag till beslut enligt följande:

”Kyrkogårdsnämnden beslutar att som svar på remissen anföra att Nämnden delar förvaltningens synpunkter i avsnitten:

Miljöeffektiva transporter
Giftfria varor och byggnader
Hållbar energianvändning
Hållbar användning av mark och vatten
Miljöeffektiv avfallshantering

Därutöver vill nämnden anföra följande:

Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än

alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målen konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

"Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden."

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av Jakob Forssmed (kd) med hänvisning till sitt yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta

- delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
- att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
- därutöver anförda följande.

”Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Stadsledningskontoret huvudansvar för framtagande, implementering, uppföljning och utvärdering borgar för bättre miljöstyrning och att miljöfrågorna får ett större genomslag. Samtidigt förtjänar miljöförvaltningens synpunkter och farhågor att lyftas fram. Strukturen för miljöstyrningen måste förbättras så att inte jästen kastas efter degen, utan att policy styr program som styr verksamhet osv.

I tjänsteutlåtandet föreslås att miljöförvaltningen, på grund av sin expertis, skulle ansvara för bedömningar av vilken inriktning som krävs i det operativa miljöarbetet, framtagande av förslag till mål och för uppföljningen av dessa mål. Det framstår som angeläget att ta tillvara den spetskompetens som finns på miljöförvaltningen och nyttja de verktyg för uppföljning och utvärdering som utvecklats, samtidigt som ansvaret för implementering och uppföljning tydligt ska ligga på stadsledningskontoret.

De förslag till textändringar som anges i tjänsteutlåtandets bilaga är i huvudsak bra och bidrar till att förtydliga programmet på en rad punkter. Dock bör de i första kapitlet ändras i så att de inte utmålar bilen *i sig* som det största miljöproblemet, utan istället de fossila bränslen, avgaser och dubbdäck etc som leder till att luftkvaliteten försämras och att luftkvalitetsnormer överskrids. Visst finns det trafiksäkerhetsproblem med bilen, och visst kan en för stor

biltrafik bidra till fysiska begränsningar för andra trafikanter, men på det stora hela är de största miljöproblemen med bilen faktiskt bränslen och slitage på vägbeläggningen, och annat slitage som ger upphov till miljöskadliga partiklar.

För övrigt är vi positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas."

Johan Steenhoff Eriksen (m) och Lennart Jansson (m) samt Lena Bring (m) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta att som svar på remissen anföra

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötankande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och

blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" ska hänsyn tas till mål 1.4. Vidare bör andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen prioriteras.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive

kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar och bränsle skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

”Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare.”

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem.

Mål 2.2 omformuleras till ”De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.”

Mål 2.4 omformuleras till ”Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris.”

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

”Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar.”

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

”Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras.”

Mål 3:4 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar.”

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

”Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark.”

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska underlätta för såväl hushåll som företag att minska sina avfallsmängder.”

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.”

Erik Wassén (fp) och Gustav Åkerblom (fp) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta att som svar på remissen anföra:

”Ett miljöprograms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås är i allför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det är möjligt för staden att ställa krav på miljöhänsyn vid upphandlingar inom olika områden. I detta sammanhang är det nödvändigt att fastslå att miljöaspekterna inte får innebära att bara ett fåtal stora entreprenörer eller leverantörer kan delta i staden upphandlingar, eller att kvalitetskrav eller ekonomiska hänsyn sätts åt sidan.

Människors trygghet beror i hög grad på hur den fysiska miljön gestaltar sig. Därför bör trygghetsfrågorna lyftas fram tydligare i miljöpolitiken. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Klotter bidrar starkt till känslan av förfall och otrygghet. Därför måste klottersaneringen fungera betydligt bättre än idag. Belysningen måste förbättras i många parker och längs gångstråk. Idag finns planer på belysning i flera olika upprustningsprogram och platser, men det går för långsamt och ansvaret är oklart. Det behövs en kraftfull satsning på bättre belysning av stadens parker, gator, joggingspår och grönområden.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplane-

ringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag. I övrigt tillstyrker vi miljöförvaltningens förslag till text:

1. Miljöeffektiva transporter

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" ska hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

PM 10 har inte visat några skadliga effekter för cancer, försämrad lungtillväxt eller hjärt-kärlsjukdomar vid de halter som vi har i Stockholm. För PM 2,5 finns goda bevis för skadliga effekter, men PM 2,5-halterna i Stockholm håller sig under gränsvärdena.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.1.4 ändras till "Partiklar (PM 2,5-halt)" samt att "PM 10" ändras till "PM 2,5" i texten.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Zink är inte ett giftigt ämne i de koncentrationer som det normalt finns i. Tvärtom är det nödvändigt för hälsan.

Mål 2.2 omformuleras till ”De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns.”

Mål 2.4 omformuleras till ”Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in ska vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris.”

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Elektricitet är inte miljöfarligt utan ett bra sätt att transportera energi. Enda gången som det är motiverat att begränsa användningen av el är när el produceras på miljöskadligt sätt, det vill säga genom förbränning av olja, kol eller gas. Det finns i sig inget skäl för att minska användningen av el, tvärtom kan utbyggd kärnkraft ge ytterligare el utan att koldioxidutsläppen ökar.

Mål 3:1 omformuleras till:

”Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar.”

Mål 3:2 omformuleras till:

”El ska produceras utan att koldioxidutsläppen ökar.”

Mål 3:4 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar.”

Mål 3.3, 3.5, 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

”Byggnad bör i första hand ske på redan exploaterad mark.”

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet.

Mål 5.2 utgår.

Mål 5.4 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Målet mäter kraftfrekventa fält som bildas vid produktion, transmission eller användning av elektrisk kraft. Fälten bildas t.ex. runt kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större el-installationer. Epidemiologiska studier som omfattar allmänheten antyder ett samband mellan ökad förekomst av barnleukemi och långvarig exponering för magnetfält, överstigande 0,4 μT från kraftledningar. Senare studier har däremot inte kunnat påvisa att fälten är

cancerframkallande. Det är ovanligt att allmänheten utsätts för starka magnetfält i bostaden, och exponering över 0,4 µT från kraftverk förekommer hos mindre än 1% av bostäderna i Sverige. En kartläggning har visat att medelvärdet för exponering av magnetfält i bostäder i Stockholms stad är 0,1 µT mer än 300 m från kraftledningar. Det finns också andra källor till elektromagnetiska fält i en bostad, t.ex. obalanserade returströmmar. Delmålet innebär att: försiktighetsprincipen ska tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid nybyggnation intill kraftledningar. stadens förvaltningar och bolag deltar i och skyndar på processen att ersätta luftledningar med underjordiska kablar. staden förmår ägarna till ledningarna att använda tekniska lösningar vid ledningsdragning som ger låga exponeringar för magnetiska fält staden bevakar situationen i Stockholm avseende exponering över 0,4 µT.

Nyckeltalet 6.71 utgår och 6.7.2 ändras till följande:

Nyckeltal/Ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar
Antal personer stockholmare som exponeras för magnetfält över 0,4 µT (årsmedelvärde) från kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större elinstallationer i byggnader	Kraftbolagen och fastighetsbolagen har ansvar för att ta fram data för uppföljningen. Eftersom hälsoeffekter möjligen kan uppträda vid exponering vid 0,4 µT är det viktigt med att exponeringen beaktas vid nybyggnad. Exponering över 0,4 µT är ovanligt och förekommer hos mindre än 1 procent av bostäderna i Sverige. Delmålen följs upp med data från verksamhetsutövarna:
Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden	- Data från kraftledningsägarna i Stockholm: Fortum, Svenska Kraftnät och Vattenfall. - Data från fastighetsbolagen vid mätning av elektromagnetiska fält från större elinstallationer. I dag rapporterar Fortum in uppgifter till Miljöförvaltningen. Nytt för kommande miljöprogram är att data också kommer in från Svenska Kraftnät, Vattenfall och fastighetsbolagen.

Ett nytt mål läggs till efter mål 6.8 med lydelsen: ”Den hälsofarliga exponeringen för radon från mark och byggnadsmaterial ska komma ned till en nivå under riktvärdet 200 Bq/m³”

Följande nyckeltal läggs till vid det nya mål 6.8:

Nyckeltal/ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar
6.81 Tillsynsarbetet ska fortsätta för att säkerställa att halterna av radon i alla bostäder, skolor och förskolor i Stockholm och i de arbetslokaler som Stockholm äger eller hyr ska ha nivåer under gällande rikt- och gränsvärden.	Radonhalterna i många av Stockholms bostäder, skolor och förskolor överskrider riktvärdet 200 Bq/m ³ och i många arbetslokaler gränsvärdet 400 Bq/m ³ . Ett omfattande arbete pågår för att mäta radonet i bostäderna och på de arbetsplatser som ägs eller hyrs av Stockholms stad. Detta arbete ska fortsätta och uppföljning görs av att åtgärder mot radonet vidtas.
Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden	

Särskilt uttalande lämnades av Viviann Gunnarsson (mp) och Rolf Brattström (v) enligt nedan.

”För att Stockholm ska vara en långsiktigt hållbar storstad måste ett medvetet miljötankande genomsyra alla verksamheter. Miljöarbetet ska stärkas på lokal och central nivå genom att miljöprogrammets mål är styrande vid alla beslut i nämnder och bolagsstyrelser. Att så sker ska följas noga genom stadens integrerade ledningssystem och genom miljörevision. Stockholm ska fortsatt vara en fungerande EKO-kommun, ett kretsloppssamhälle och en miljöhuvudstad.

För att minska den negativa miljöpåverkan som stadens mark- och vattenområden idag är utsatta för krävs att utsläppskällorna begränsas och att rening sker av redan oacceptabelt förorenade områden. Stockholms grönområden är viktiga för människors välbefinnande och hälsa samt för att ta hand om koldioxidutsläpp. Staden ska arbeta aktivt för att bevara kommunens biologiska värden. I planeringen ska det tydligt framgå att byggande i första hand ska ske på redan exploaterad mark. I projekt där grön mark tas i anspråk ska förslag på kompensationsåtgärder tas fram. Sådan kompensation ska i första hand avse förstärkning i den funktion eller det värde som förloras.

Utbyggnaden av det markbundna mobiltelefonnätet innebär att strålningen från flera källor ökar i vissa områden. Staden bör kartera och följa upp strålningen från mobiltelefonimaster och bibehålla områden som är strålningsfria. Försiktighetsprincipen ska tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid utbyggnad av mobiltelefonnätet.”

Jan Valeskog (s), Reine Meyer-Strömberg (s), Per Aldeborg (s) och Gunnar Björkman (s) och tjänstgörande ersättaren Mervi Mäkinen Andersson (s) lämnade följande särskilda uttalande

”Inledningen på sidan 5 bör omformuleras då det delvis är svårt att förstå innebörden av texten (”stadsmässig”) samt att den kan missförstås. Vägtrafiksystem behöver inte per definition innebära ett skapande av barriärer. Det kan också bryta barriärer och möjliggöra bostadsbyggande och nya arbetsplatser i regionen där dåliga vägkommunikationer annars skulle ha förhindrat detta. Sådana väginvesteringar kan också innebära att andra områden kan avlastas med totalt bättre miljö och ökad biologisk mångfald som följd.

Nyckeltal som innebär att antal dagis eller bostäder ska mätas avståndsmässigt från parker eller motsvarande kan dels uppfattas som att vi ska bygga invid parker och dels i praktiken uppfattas så att Stockholms innerstad ej omfattas av programmet. De nyckeltal som används ska inte gå att missförstå samt omfatta hela staden. Nyckeltalen (4.1.2, 6.5.2 och 6.5.3) bör även dessa omformuleras så att förbättringar i miljön, inte bara försämringar, inom dessa områden kan mätas och redovisas.

Vi ifrågasätter formuleringarna enligt 3.6 och även 3.7 som bland annat innebär att stadens samtliga förvaltningar och bolag ska betala mer per kilowatt för s.k. miljövänlig el i samband med upphandling av elavtal. Miljövänlig el är enligt definitionen främst el producerad av vattenkraft och vindkraft men inte av kärnkraft. (*Elen i Sverige produceras till cirka 50% vardera av vatten- respektive kärnkraft*).

Tanken bakom att få enskilda hushåll, kommuner och företag att kräva och betala mer för sk miljövänlig el har varit dels öka medvetandet om formerna för elproduktionen i Sverige samt att i praktiken subventionera produktionen av miljövänlig el i Sverige genom en ökad betalningsvilja för detta.

Denna form av påverkan på elmarknaden i Sverige har dock upphört att ha någon praktisk betydelse. Genom införande av sk Elcertifikat för ett antal år sedan sker numera en subventionering av miljövänlig produktion av el t.ex. från vindkraftverk (dock en försumbar del av elproduktionen i Sverige). En subvention som tas genom högre skatt på el producerad av bl.a kärnkraft. Detta system gör att förslaget att vid upphandlingar betala mer för s.k. miljövänlig

el i praktiken saknar betydelse för påverkan av denna marknad och endast innebär en överföring av stadens knappa resurser till mycket rika elbolag.

Idag betalar stadens förvaltningar och bolag uppskattningsvis 10-15 miljoner kronor mer per år för köp av s.k. miljövänlig el. Dessa pengar går främst till det av den finska staten ägda Fortum som idag satsar stora delar av dessa vinsterna på att bygga ett nytt kärnkraftsverk i Finland. Pengarna går inte till att bygga ut eller subventionera s.k. miljövänlig elproduktion.

Oavsett vad man tycker om kärnkraften som energikälla så betalar idag stadens bolag och förvaltningar stora belopp helt i onödan och praktiken en fördubblad subventionering för denna sk miljövänliga produktion. Dubbelt då prisnivån idag redan är justerad uppåt och utgår från att en subventionering sker av samtliga elkonsumenter, genom de s.k. Elcertifikaten.

Därutöver innebär ett frångående av systemet med att betala två gånger för s.k. miljövänlig el att staden kan använda dessa 10-15 miljoner kronor till köp av energibesparande belysning samt andra energibesparande åtgärder. Precis så gjorde också den tidigare gatu- och fastighetsnämnden vilket innebär att man avstod från att betala cirka 800 000 kr extra för s k miljövänlig el och med denna besparing kunde man satsa extra på elbesparande åtgärder i sitt fastighetsbestånd, vilket i sin tur minskade den årliga elräkningen med omkring 70-80 000 kr. Detta avtal är nu något som bland annat fastighets- och saluhallsförvaltningen kan dra nytta av.

Detta visar tydligt att det inte finns anledning att ha målsättningen att upphandla s.k. miljövänlig el när nu systemet med Elcertifikaten har etablerats. Målsättningen enligt förslaget innebär istället minskade ekonomiska möjligheter att sänka stadens elkonsumention och att en överföring av skattebetalarnas resurser helt utan effekt överförs till det finska elbolaget Fortum, eller andra elbolag som stadens förvaltningar och bolag väljer att sluta sådana avtal med.”

Rolf Brattström (v) lämnade särskilt uttalande enligt nedan.

”Nyttjande av vatten regleras numera av vattendirektivet, vilket förhindrar försämringar av vattenekosystemets status och kräver att ”god ekologisk status” uppnås senast år 2015. Detta begränsar starkt möjligheterna till exploate-

ring och innebär att nyttjande av vatten måste ske med betydligt större varsamhet än nyttjande av mark.”

Socialtjänstnämnden

Reservation

Ewa Samuelsson (kd) reserverade sig mot nämndens beslut enligt nedan.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Socialtjänstnämnden bifaller delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. Socialtjänstnämnden ska i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning.
3. Därutöver anføres följande.

Det är positivt att staden reviderar miljöprogrammet för att få ett fungerande och viktigt instrument för att göra Stockholm hållbart. Det är bra att stadsledningskontoret är huvudansvarigt för programmet då det ska vara ett program för hela staden. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Kristdemokraterna är positiva till att programmet koncentrerat sig på ett antal områden och på vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal för många. Därför finns det, trots de goda ambitionerna, anledning att frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare några nyckeltal tas bort. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen.

Programmet har en hög ambitionsnivå, men den måste vägas mot vad som faktiskt är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för”-mål där staden inte fullt ut kan påverka situationen. Det skapar otydlighet. Ett exempel på detta är t.ex. nyckeltalet om andel hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade dessutom varit önskvärt med en analys om målens kostnadseffektivitet samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. De

flesta mål torde vara samhällsekonomiskt sunda. Det är billigare att minska utsläppen idag än om tio eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Kristdemokraterna är även tveksamma till hur absoluta tal för olika mål används i miljöprogrammet. Det är svårt att se varifrån talen kommer. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig för att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anmäldes av *Madeleine Sjöstedt (fp)* och *Katariina Güven (fp)* med hänvisning till sitt yrkande att stadsbyggnadsnämnden beslutar bifalla kontorets förslag till beslut och därutöver anföra följande.

”Ett miljöprograms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som föreslås både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål.

De mål som föreslås är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välbståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov

som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Vi delar kontorets uppfattning och den uttalade policyn om att staden skall växa inåt. Samtidigt ser vi behov av att bygga ihop vissa områden och då ta vissa grönområden i anspråk.”

Cecilia Obermüller (mp) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande att stadsbyggnadsnämnden beslutar

1. att till viss del avstyrka tjänsteutlåtandet för att omformulera inriktning och därutöver anföra följande
2. omedelbart justera ärendet:

Förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010 är till stora delar bra men behöver förstärkas och förtydligas i vissa delar för att kunna vara det framtidsyftande miljöprogram som ska efterträda stadens nuvarande miljöprogram. Förslaget har tagits fram av stadsledningskontoret tillsammans med en styrgrupp med representanter från ett flertal förvaltningar och är således en kompromiss mellan olika fackkunskaper och intressen.

Allmänna synpunkter

Målen bör struktureras så att de utåtriktade ”verka för-målen” står för sig och stadens interna mål för sig. En inledande text saknas som beskriver syftet med programmet och nämndernas och bolagens ansvar för att målen som ska uppnås inom programperioden förklaras. I inledningen bör även stå att nämnderna och bolagen ska ta fram åtgärdsprogram över hur respektive nämnd/bolag ska arbeta med målen och uppnå desamma. Det är beklagligt att det saknas utgångsdata vid flera av målen. För att förstå vad målen innebär krävs att det finns jämförande data. I inledningen till varje kapitel bör läggas till vilken lagstiftning och vilka andra styrdokument som har stor inverkan på målen. På avfallsområdet bör EU:s avfallshierarki samt avfallsplanen nämnas, på trafikområdet Miljöbalkens miljökvalitetsnormer för partiklar och kvävedioxid och på inomhusmiljöområdet t ex Program för miljöanpassat byggande.

När det gäller förvaltningens svar på remissen så upplever nämnden överlag att förvaltningen inte är positiv till det nya förslaget på miljöprogram och intar en

passiv attityd. Det är få nämnder och förvaltningar som har ett så stort inflytande som stadsbyggnadskontor och –nämnd på hur ett framtida hållbart Stockholm ska kunna skapas. Ambitionsnivån måste höjas på detta område för att Staden ska uppnå ambitionen om en ekologiskt hållbar storstad.

Nämnden instämmer inte i många av tjänsteutlåtandets invändningar. Några exempel på omarbetningar ges nedan:

Specifikt när det gäller mål 4 ”Hållbar användning av mark och vatten” som mer än andra mål berör stadsbyggnadsnämndens verksamhetsområde, har nämnden följande synpunkter:

Mål 4

4.1 Här förstår nämnden inte alls förvaltningens ”bredare tolkning”. Målet rör just det rubriken säger och inte rekreativa värden.

4.2 Här är det viktigt att målet ändras till ”Exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att ekologiska värden i närområdet bibehålls eller förbättras”.

4.3 Förvaltningen vill att innebörden av punkt 4.3 andra meningen ”Skötsel och restaurering ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter” främst skall vara inriktad på att bevara/utveckla värden för människan. Det är inte det målområdet handlar om.

4.4 Återigen så ser vi inte vikten av förvaltningens förslag till förändring. Statusen är inte bra och skall naturligtvis förbättras och inte bevara en dålig status. Här kan man hänvisa till EU:s vattendirektiv som stöd för att den ekologiska statusen skall förbättras, inte bevaras i det skick den är idag.

4.5 Självklart skall stadens invånare ha tillgång till variationsrika mark- och vattenområden i sin närmiljö. Även här är vi oense med tjänsteutlåtandets formulering.

I övrigt kommer ärendet att behandlas och bearbetas centralt och antas av kommunfullmäktige.

Mats G. Nilsson (m), Joakim Larsson (m) och Ingvar Snees (m) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande att stadsbyggnadsnämnden beslutar att som svar på remissen anföra.

Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i allför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och

ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska

människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

"Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet.

Mål 5.2 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Kerstin Rossipal (kd) reserverade sig med hänvisning till sitt yrkande att stadsbyggnadsnämnden beslutar

-delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut

-att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning samt

-att därutöver anföra följande.

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över

lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positio-

nera gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Trafiknämnden

Reservation anfördes av Sten Nordin (m), Helena Bonnier (m) och Regina Öholm (m) enligt det av Sten Nordin m fl (m) framställda yrkandet att som svar på remissen anföra:

Ett miljöprogram främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i allför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välbåndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötånkande. Tvårtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara

att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målen konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

"Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Ulf Fridebäck (fp) och Claes Fleming (fp) reserverade sig enligt det av Ulf Fridebäck m fl (fp) framställda yrkandet att som svar på remissen anföra:

Ett miljöprograms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i allför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det är möjligt för staden att ställa krav på miljöhänsyn vid upphandlingar inom olika områden. I detta sammanhang är det nödvändigt att fastslå att miljöaspekterna inte får innebära att bara ett fåtal stora entreprenörer eller leverantörer kan delta i staden upphandlingar, eller att kvalitetskrav eller ekonomiska hänsyn sätts åt sidan.

Människors trygghet beror i hög grad på hur den fysiska miljön gestaltar sig. Därför bör trygghetsfrågorna lyftas fram tydligare i miljöpolitiken. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stöld och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgar-

nas oro. Klotter bidrar starkt till känslan av förfall och otrygghet. Därför måste klottersaneringen fungera betydligt bättre än idag. Belysningen måste förbättras i många parker och längs gångstråk. Idag finns planer på belysning i flera olika upprustningsprogram och platser, men det går för långsamt och ansvaret är oklart. Det behövs en kraftfull satsning på bättre belysning av stadens parker, gator, joggingspår och grönområden.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag. I övrigt tillstyrker vi Miljöförvaltningens förslag till text:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

PM 10 har inte visat några skadliga effekter för cancer, försämrad lungtillväxt eller hjärt-kärlsjukdomar vid de halter som vi har i Stockholm. För PM 2,5 finns goda bevis för skadliga effekter, men PM 2,5-halterna i Stockholm håller sig under gränsvärdena.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.1.4 ändras till "Partiklar (PM 2,5-halt)" samt att "PM 10" ändras till "PM 2,5" i texten.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Zink är inte ett giftigt ämne i de koncentrationer som det normalt finns i. Tvärtom är det nödvändigt för hälsan.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Elektricitet är inte miljöfarligt utan ett bra sätt att transportera energi. Enda gången som det är motiverat att begränsa användningen av el är när el produceras på miljöskadligt sätt, det vill säga genom förbränning av olja, kol eller gas. Det finns i sig inget skäl för att minska användningen av el, tvärtom kan utbyggd kärnkraft ge ytterligare el utan att koldioxidutsläppen ökar.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

"El ska produceras utan att koldioxidutsläppen ökar."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.3, 3.5, 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sideeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet.

Mål 5.2 utgår.

Mål 5.4 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Målet mäter kraftfrekventa fält som bildas vid produktion, transmission eller användning av elektrisk kraft. Fälten bildas t.ex. runt kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större el-installationer. Epidemiologiska studier som omfattar allmänheten antyder ett samband mellan ökad förekomst av barnleukemi och långvarig exponering för magnetfält, överstigande 0,4 μT från kraftledningar. Senare studier har däremot inte kunnat påvisa att fälten är cancerframkallande. Det är ovanligt att allmänheten utsätts för starka magnetfält i bostaden, och exponering över 0,4 μT från kraftverk förekommer hos mindre än 1% av bostäderna i Sverige. En kartläggning har visat att medelvärdet för exponering av magnetfält i bostäder i Stockholms stad är 0,1 μT mer än 300 m från kraftledningar. Det finns också andra källor till elektromagnetiska fält i en bostad, t.ex. obalanserade returströmmar. Delmålet innebär att:

försiktighetsprincipen ska tillämpas vid bygglovsgranskning och den fysiska planeringen vid nybyggnation intill kraftledningar.

stadens förvaltningar och bolag deltar i och skyndar på processen att ersätta luftledningar med underjordiska kablar.

staden förmår ägarna till ledningarna att använda tekniska lösningar vid ledningsdragning som ger låga exponeringar för magnetiska fält

staden bevakar situationen i Stockholm avseende exponering över 0,4 μT .

Nyckeltalet för 6.7.1 utgår och 6.7.2 ändras till följande:

Nyckeltal/Ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar
Antal personer stockholmare som exponeras för magnetfält över 0,4 µT (årsmedelvärde) från kraftledningar, transformatorer, ställverk och andra större elinstallationer i byggnader Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden	Kraftbolagen och fastighetsbolagen har ansvar för att ta fram data för uppföljningen. Eftersom det hälsoeffekter möjligen kan uppträda vid exponering vid 0,4 µT är det viktigt med att exponeringen beaktas vid nybyggnad. Exponering över 0,4 µT är ovanligt och förekommer hos mindre än 1 procent av bostäderna i Sverige. Delmålen följs upp med data från verksamhetsutövarna: - Data från kraftledningsägarna i Stockholm: Fortum, Svenska Kraftnät och Vattenfall. - Data från fastighetsbolagen vid mätning av elektromagnetiska fält från större elinstallationer. I dag rapporterar Fortum in uppgifter till Miljöförvaltningen. Nytt för kommande miljöprogram är att data också kommer in från Svenska Kraftnät, Vattenfall och fastighetsbolagen.

Ett nytt mål 6.8 läggs till efter mål 6.7 med lydelsen: "Den hälsofarliga exponeringen för radon från mark och byggnadsmaterial ska komma ned till en nivå under riktvärdet 200 Bq/m³"

Följande nyckeltal läggs till vid det nya mål 6.8:

Nyckeltal/ansvarig nämnd eller styrelse	Kommentar
6.8.1 Tillsynsarbetet ska fortsätta för att säkerställa att halterna av radon i alla bostäder, skolor och förskolor i Stockholm och i de arbetslokaler som Stockholm äger eller hyr ska ha nivåer under gällande rikt- och gränsvärden. Ansvarig: Miljö- och hälsoskyddsnämnden	Radonhalterna i många av Stockholms bostäder, skolor och förskolor överskrider riktvärdet 200 Bq/m ³ och i många arbetslokaler gränsvärdet 400 Bq/m ³ . Ett omfattande arbete pågår för att mäta radonet i bostäderna och på de arbetsplatser som ägs eller hyrs av Stockholms stad. Detta arbete ska fortsätta och uppföljning göras av att åtgärder mot radonet vidtas.

Björn Nyström (kd) reserverade sig enligt det av honom framställda yrkandet att

- delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut,
- i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning samt
- därutöver anföra följande.

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Désirée Pethrus Engström (kd) med hänvisning till sitt yrkande om att

1. delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
3. därutöver anföras enligt nedan.

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen överlag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd beslutade den 23 mars att överlämna förvaltningens förslag till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Göran Holmström (kd) mot beslutet till förmån för det egna förslaget enligt följande.

- 1 Förvaltningens förslag till beslut bifalles delvis.
- 2 I halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram görs en samhällsekonomisk beräkning.
- 3 Därutöver anføres följande.

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Det är positivt att programmet avser att försöka koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen väl många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad mål som ska "verka för" olika saker, men där staden inte har rådighet att fullt ut påverka

situationen. Detta gäller t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.'

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation mot stadsdelsnämndens beslut anfördes av ledamoten Bertil Fredriksson (kd) enligt nedan.

"Jag anser att nämnden skulle ha beslutat

- 1.att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
- 2.att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
- 3.att därutöver anföra följande

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över

lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden inte har rådighet att fult ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.”

Hägerstens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande anmälades av Bengt Sundell m.fl. (v) enligt nedan.

”I det föreslagna miljöprogrammet finns sex delområden. Stadsdelsförvaltningens synpunkter delar vi fullt och fast. Därför vill vi fördjupa diskussionen kring Miljöeffektiva transporter och dess delmål. Stadsdelsförvaltningen skriver att de inte berörs direkt av delmålet, 1.1 Utsläppen från trafiken ska minskas.

I Miljöprogrammet står att ”Luften i Stockholm ska vara ren och frisk att andas. Bullernivån ska hållas låg. Luftföroreningar och buller från trafiken ska därför minimeras. En sammanvägd planering av bebyggelse och infrastruktur med miljöhänsyn skapar den goda staden. Stadens fordonspark ska vara miljöanpassad och miljöeffektiva transporter ska främjas”.

Vi har sedan länge vetat om att den dominerande källan till hälso- och miljöstörningar i Stockholm är biltrafiken. Koldioxid från avgaserna bidrar till den ökade växthuseffekten. Transporter och arbetsmaskiner svarar för $\frac{3}{4}$ av alla kväveoxidutsläpp i staden. Vägtrafiken orsakar även hög partikelhalt i luften som påverkar vår hälsa negativt. Den är den klart största källan till cancerogena kolväten i luften. Trafiken är även den största källan till bullerstörningar i Stockholm. Staden har stort inflytande över trafikplanering, staden kan påverka transportbehovet, som en stor arbetsgivare kan staden påverka resandet hos de anställda bl. a vid upphandling välja miljöanpassade fordon och arbetsmaskiner. Det här är hämtat ur miljöprogrammet. Vad kan vi göra åt luftföroreningarna, som bl. a bilköerna skapar. Hur kan vi minska cancerfallen. Det går att göra något åt detta. Trängselavgifterna kommer att bidra med mellan 33 – 36 färre cancerfall per år i Stockholm, färre bullerskadade Stockholmare. Vi anser att det bästa alternativet är en kombination av väg- och trängselavgifter, mindre vägutbyggnader och en kraftfull satsning på kollektivtrafiken.

Och det visar sig nu efter 2 månader med trängselavgifter att trafikminskningen består, under februari var nedgången ca 20 – 25 procent, jämfört med samma tidsperiod 2005. Länsinvånarna upplever mindre problem med trängsel i trafiken, från 50 till 17 procent. Och det är glädjande att fler och fler borgerliga väljare uppskattar trängselavgifterna, det visar en Temo-undersökning gjord mellan 2-8/2 med över 1000 svarande. Undersökningen var beställd av det nybildade nätverket www.borgerligtja.se, i ett pressmeddelande säger nätverket bl.a.

”43 procent skulle rösta ja till trängselavgifter om det var folkomröstning idag visar en ny Temo-undersökning. Trots det massiva motståndet mot trängselavgifter i media från borgerliga politiker i Stadshuset är var tredje borgerlig väljare för trängselavgifter. Detta visar att (m),(fp) och (kd) i Stadshuset inte går i takt med sina väljare. Mest positiva till trängselavgifter är de äldre Stockholmare enligt undersökningen. Bland pensionärerna skulle fler rösta ja än nej.” Så här sade DN i sin huvudledare den 10 mars 2006 ”Borgerliga politiker som vågar peka på trängselskattens fördelar är värda en eloge... På trafikområdet har Stockholms borgerliga politiker inte resonerat principiellt eller bemödat sig om att argumentera på ett sätt som hänger ihop med deras ideologiska grundhållning. De har siktat mot magen och utmålrat rätten att avgiftsfritt köra bil i innerstaden som en fråga om frihet..

Partitaktiskt har den propagandan säkert haft sina poänger. Många – i synnerhet män älskar sin bil.”

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservation framfördes av Fredrik Wallén (kd) mot beslutet med hänvisning till eget yrkande som återges nedan.

Vi förslår Stadsdelsnämnden besluta att:

1. att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
2. I övrigt bifall förvaltningens beslut till förslag
3. därutöver anföra följande

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns i vissa avseenden en god ambition i programmet men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även tveksamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete även fortsättningsvis betonas.

Katarina-Sofias stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Patrik Holmberg (kd) mot nämndens beslut till förmån för eget förslag till beslut enligt nedan.

Nämnden beslutar att:

1. tjänsteutlåtandet i stort utgör svar på remissen,
2. i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
3. därutöver anför följande:

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen överlag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden inte har rådighet att fult ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen. Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservationer

Magnus Hellström och Anne Wompa och Daniel Somos alla (m) samt Karin Berggren och Elisabet Abelson båda (fp) reserverade sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget enligt nedan.

att som svar på remissen godkänna och överlämna följande yttrande.

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas.

Ekonomisk tillväxt är både en förutsättning för att öka välbördet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska kunna uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom

visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, bör syfta till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det odemokratiska beslutet att påtvinga stockholmarna biltullar har vållat demokratin stor skada. Istället för biltullar förespråkar vi att Ringen och Förbifart Stockholm byggs. Dessutom måste ordentliga satsningar på modern kollektivtrafik göras, särskilt på spårbunden lokaltrafik som både är populär bland medborgarna och som inte bidrar till luftföroreningar. Hur mycket kollektivtrafik hade vi inte kunnat få för de fyra miljarder som biltullarna kostat?

Därutöver finns det andra åtgärder som i högre utsträckning måste börja användas. Man måste förbättra och utveckla tvättningen av gatorna vilket har fått ner partikelmängden i många andra storstäder. Man kan också ersätta natursand med tvättad stenkross vilket också ger lägre partikelhalter. Självklart vore det önskvärt med färre dubbdäck på Stockholms gator, men ett förbud är beroende av att de dubbfria däcken utvecklats så pass mycket att de kan användas utan risk i alla väder i hela landet. I dagsläget torde dubbdäck rädda liv. Vi anser också att utvecklingen av nya vägbeläggningar är angelägen.

Klimatfrågan är en vår tids största frågor och skall tas på största allvar. Det är ett sorgligt faktum att Sverige är ett av de få länder som bidrar till ökad för-

bränning av fossila bränslen. Orsaken är den huvudlösa kärnkraftsavvecklingen. Man ersätter den rena kärnkraften med fossila bränslen såsom kolkraft. Samtidigt som vi stimulerar utveckling och produktion av förnyelsebar energi borde vi också stimulera utvecklingen av ny och modern kärnkraft.”

Andreas Stureson (kd) reserverade sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget:

”Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut

Att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning

Att därutöver anföra följande:

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen överlag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas”

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd

Särskilda uttalanden

Torbjörn Andring (kd) anmälde särskilt uttalande enligt nedan.

”Jag bifaller delvis förvaltningens förslag till beslut att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhälls-ekonomisk beräkning och anför därutöver följande.

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olikaområdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olikamålen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta attstockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför börtytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas"eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måsteses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden intehar rådighet att fullt ut påverka situationen vilket ska-

par otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkreta men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.”

Jonas Nilsson (m), Gunnel Laufke (m) och Sonja Gräns (m) enligt följande anmälde särskilt uttalande enligt nedan.

”Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett begränsat antal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande för att kunna följas upp på ett vettigt sätt och vagt utformat för dessa ändamål. Därtill är de fel utformade för att långsiktigt ge bra effekt. De mål som föreslås av borgarrådet är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och

ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samarbete med det lokala näringslivet. Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt.

En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensamma genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas. Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Koppar bör undvikas som material i tak- och fasadplåt.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målen konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar en av de absolut bästa till-

gängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

"Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.”

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation och särskilt uttalande

Ylidiz Kafkas (mp) reserverade sig mot beslutet samt anmälde ett särskilt uttalande enligt följande.

Miljöpartiet de Gröna deltar inte i socialdemokraternas och vänsterpartiets förslag om att avslå punkt 3.6 i miljöprogrammet. Punkten handlar om att ”all upphandlad el i stadens egna verksamheter ska uppfylla kraven för miljömärkning”. Det är en självklarhet att staden ska gå i bräsch för att el som är producerad av miljöfarliga källor eller naturresurser som inte är förnybara ersätts med förnybara och för miljön mindre skadliga källor. Miljömärkning av el är ett utmärkt sätt att stimulera företag och allmänhet att välja den el som bäst gynnar denna omställning.

Det är anmärkningsvärt att socialdemokraterna och vänsterpartiet genom att lägga fram sitt förslag i stadsdelsnämnden agerar mot majoritetsöverenskommelsen i stadshuset. I vår 26-punktsöverenskommelse står ordagrant att ”Vid nyupphandling ska grön el köpas in till samtliga förvaltningar i staden”.

Miljömärkt el innebär att elen har producerats från förnybara energikällor på ett sätt som är bra för hälsan och miljön. Förutom sol, vind och vatten ingår även biobränslen. Många företag har redan börjat köpa miljömärkt el. Förslaget som nu läggs fram av socialdemokraterna och vänsterpartiet i nämnden innebär ett stort steg bakåt. Vi vill gärna se att staden, genom att göra ett medvetet val av el bidrar till att miljövänliga energikällor stärks i konkurrensen gentemot el som produceras ur miljöfarliga källor och därmed med tiden blir ekonomiskt bärkraftig. Ett bra exempel på att miljöhänsyn lönar sig är den explosionsartade försäljningen av miljöbilar.

Det är ganska naturligt att varor som är bra för miljö och hälsa får ett nödvändigt stöd så att de kan öka sin marknadsandel tills de klarar sig av egen kraft. Det märkliga är att socialdemokraterna och vänsterpartiet inte ifrågasätter de

statliga subventionerna till kärnkraftens utveckling och att ägarna till kärnkraften fortfarande inte tar sitt fulla ekonomiska ansvar, t.ex. vid ett eventuellt haveri är det staten som står för kostnaderna. Det stöd som kärnkraftsindustrin initialt åtnjöt överskrider vida subventionerna för alternativ elproduktion. Skulle stödet till miljömärkt el vara lika stor som stödet till kärnkraftsindustrin skulle alternativa energikällor vara en naturlig del av dagens elkonsumtion. Vi välkomnar därför både miljömärkt el och införandet av elcertifikat.

Det är också svårt att förstå argumentet som (s) och (v) framför, nämligen att ”pengarna inte går till att bygga ut eller subventionera s.k. miljövänlig elproduktion”. En förutsättning för att elcertifikat ska uppnå sitt syfte är att miljövänlig el subventioneras. Om ett energibolag köper miljövänlig el vinner bolaget självklart ekonomiskt. Om samma bolag sedan använder dessa vinster att bygga kärnkraftverk är det en fråga som socialdemokraterna och vänsterpartiet på riksdagsnivå kan verka för att ändra på.

Det kan man enkelt göra t.ex. genom att besluta att staten inte längre står som garant för att täcka de kostnader som uppstår vid ett kärnkraftshaveri. Efter som kostnaderna för en sådan olycka är enorma blir ägarnas intresse för riskkapital till kärnkraft betydligt svalare.

Vice ordföranden Inge-Britt Lundin m.fl. (fp), ledamoten Sebastian Cederschiöld m.fl. (m) och ledamoten Anders Broberg (kd) reserverade sig mot beslutet vad avsåg punkt 1.

Rinkebys stadsdelsnämnd

Reservation

Dikran Disan (kd) lämnade reserverade sig mot nämndens beslut till förmån för det egna förslaget till beslut enligt följande.

1. delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning
3. därutöver anföra följande

Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att

Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet få detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning.

Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning att frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå från antagandet att de ”skuggas” eller åtminstone täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över.

Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad ”verka för” mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som te.x. nyckeltalet som andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostandseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda så det är villigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli konkret medan det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen.

Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Skärholmens stadsdelnämnd

Särskilt uttalande framfördes av (s), (v) samt (mp) genom Torsten Sandgren (v) enligt nedan.

Förvaltningen presenterar ett genomarbetat, och i det hela taget, ett bra remissvar. Dock bör preciseringar/förtydliganden göras på följande punkter:

Mål 1 - det är viktigt att även inkludera alternativ såsom bränsleceller, hybrid fordon och bränslen till de olika fordonen vilka framtagits ur förnyelsebara källor. Självklart bör det kollektiva resandet stimuleras och underlättas med en förhöjd målsättning - andelen medborgare vilka väljer att åka kollektivt, cykla eller gå ska öka. Förvaltningen 1.1 till 1.5

Mål 3 - I remissen anges ett konkret mål - Stadens egna fastigheter och anläggningar skall energispara 6% jämfört med dagens förbrukning, elanvändningen skall minska med 8% och i stadens egna bostadsbolag med 12%

- sparbetingets ambitionsnivå bör skärpas i takt med målsättningarnas uppnående genom hushållning och sparande.

Avsnittet om hållbar energianvändning bör ha ett avsnitt om att öka andelen alternativa energikällor. Förnyelsebara energikällor får dock inte bidra till att orsaka ekologiska skador på andra platser på jordklotet såsom Fortums bruk av palmolja troligen åstadkommer.

Utförsäljningen av Birka Energi ledde inte bara till ökade energipriser i Sverige utan även till Stockholms förlust av rådighet och styrmöjligheter för energianvändningen i önskvärd hållbar riktning.

Mål 4 – 4.4 Miljöprogrammet fastslår att ”den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag ska förbättras”.

Den utlovade preciseringen av delmålet är ofullständig, det bör klarläggas att våra sjöar och vattendrag preciseras mot bakgrund av EU:s vattendirektiv och då framstår behovet av klara och badbara sjöar och vattendrag för stockholmarna som en rimlig miljöåtgärd.

Vantörs stadsdelsnämnd

Reservationer

Marie Ljungberg Schött, m fl (m) och Henrik Ehrenberg (kd) reserverade sig mot beslutet till förmån för respektive egna förslag till beslut.

Lena Kling m fl (fp) reserverade sig mot beslutet.

Särskilda uttalanden

Marie Ljungberg Schött, m fl anmälde särskilt uttalande enligt följande:

Vi hänvisar till uttalande lämnat av moderaterna i Stockholms stad.

Henrik Ehrenberg (kd) anmälde särskilt uttalande likalydande med två tillägg varav en anförandetext enligt följande:

Kristdemokraterna yrkar att i halvtidsutvärderingen samt den avslutande utvärderingen för detta miljöprogram göra en samhällsekonomisk beräkning. Det är positivt att Stockholm stad reviderar sitt miljöprogram för att få ett fungerande och viktigt instrument att göra Stockholm hållbart. Det är bra att Stadsledningskontoret är huvudansvariga för programmet då detta ska vara hela stadens program. Den breda ansatsen att skapa delaktighet och tydliggöra sektorsansvaret är ett steg i rätt riktning. Vi är positiva till den utveckling i programmet där man försökt att koncentrera de olika områdena och vad som är möjligt att påverka. Dock är antalet nyckeltal under de olika målen över lag många. Det finns, trots de goda ambitionerna, anledning frukta att stockholmarna och förvaltningarna inte orkar beakta och observera samtliga. Därför bör ytterligare ett försök göras att låta några nyckeltal utgå utifrån antagandet att de "skuggas" eller åtminstone delvis täcks in, samvarierar, med annat/andra nyckeltal under målet. Det finns även problem med vissa nyckeltal när det gäller uppföljningen vilket måste ses över. Det finns en hög ambition i programmet vilket är bra men det bör ställas mot vad som är möjligt att uppnå. Exempelvis finns det fortfarande en rad "verka för" mål där staden inte har rådighet att fullt ut påverka situationen vilket skapar otydlighet som t.ex. nyckeltalet om andelen hushåll och företag som köper miljömärkta varor.

Det hade varit önskvärt med en analys om målen är kostnadseffektiva samt en samhällsekonomisk analys om hur målen påverkar staden. Till stor del borde de flesta målen vara samhällsekonomiskt sunda då det är billigare att minska utsläpp idag än om 10 eller 100 år. För att miljöarbetet ska flytta fram positionerna gentemot andra viktiga samhällsområden är det positivt att visa att miljöarbetet inte alltid kostar pengar utan också är samhällsekonomiskt klokt.

Vi är även fundersamma till hur man har använt sig av vissa absoluta tal när det gäller olika mål eftersom det är svårt att se varifrån dessa kommer och behöver bygga på verksamheterna. De olika målen är nödvändiga för att bli

konkret men det är viktigt att veta hur och varför man kommit fram till de specifika målen. Agenda 21-verksamheten är viktig i arbetet med att förverkliga miljöarbetet inom staden och därför bör detta arbete fortsättningsvis betonas.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation mot beslutet fördes fram av Olle Andretzky m fl (m) med hänvisning till det egna förslaget att som svar på remissen anföra.

Ett miljöprogramms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhållande mellan tillväxt och ett modernt miljötänkande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och

flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det bör åter påpekas att ett av stockholmarnas största miljöproblem är den lokala tryggheten. Varannan invånare känner obehag när de går ensam genom sin stadsdel under dygnets mörka timmar. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Staden måste prioritera att förbättra den miljö som invånarna lever i. Stadsmiljön måste bli bättre upplyst, bättre städad och tryggare.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Vidare bör andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen prioriteras.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar och bränsle skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den

miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Mål 3:1 omformuleras till:

”Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar.”

Mål 3:2 omformuleras till:

Energianvändning för värme i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska. Elanvändningen ska minska för stadens egna bolag och förvaltningar.

Mål 3:3 omformuleras till:

”Energianvändning för el och uppvärmning inom stadens egen verksamhet ska effektiviseras.”

Mål 3:4 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att el för produktion av fjärrvärme ska minska och att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar.”

Mål 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

”Byggande bör i första hand ske på redan exploaterad mark.”

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet

Mål 5.2 omformuleras till:

”Stadens förvaltningar och bolag ska underlätta för såväl hushåll som företag att minska sina avfallsmängder.”

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservation framfördes av Helena Bonnier m fl (m), ledamöterna Claes Fleming m fl (fp) och Jan Ulander (kd) mot nämndens beslut till förmån för eget förslag enligt följande;

Stadsdelsnämnden föreslås besluta

- Att överlämna stadsledningskontorets remiss av Stockholms miljö program utan eget ställningstagande samt
- Att därutöver framföra

Förvaltningen har på ett utomordentligt sätt analyserat och behandlat detta digra material som förslaget till Miljöprogram utgör.

Ett miljöprograms främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljövänligare riktning. Med ett fåtal tydliga och konkreta mål kan stadens samlade miljöpåverkan kontrolleras och mätas. Tyvärr är det förslag som majoriteten föreslår både för omfattande och vagt utformat för dessa ändamål. Oförmågan till prioriteringar är tydlig hos den nuvarande majoriteten. För att stadens miljöprogram ska bli ett användbart dokument i stadens utveckling måste staden visa förmåga att prioritera.

De mål som föreslås av borgarrådet är i alltför hög grad inriktade på att reglera privatpersoners och företags beteenden. Det är en olycklig fortsättning på den redan i gällande program inslagna, tillväxtfientliga vägen och ett avsteg från de bättre avvägda bedömningar som låg till grund för den förra majoritetens arbete. Därutöver är förslagen i majoritetens miljöprogram inte mätbara i den utsträckning som är önskvärt vilket gör förslaget till miljöprogram än svårare att använda sig av.

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att öka välståndet och för att målet om ett långsiktigt hållbart samhälle ska uppnås. Det finns inget motsatsförhåll-

lande mellan tillväxt och ett modernt miljötankande. Tvärtom visar all erfarenhet att just tillväxt leder till en renare miljö. Utgångspunkten bör därför vara att miljöarbetet ska bedrivas i samklang med näringslivsperspektivet och i samarbete med det lokala näringslivet.

Stadens verksamheter bör därför gemensamt vara inriktade på att främja ekonomisk tillväxt. En av stadens viktiga uppgifter är att tillgodose de olika behov som föreligger i en dynamisk och växande storstad. Ska Stockholm fortsätta att växa, ställer det krav på nya

bostäder, arbetsplatser, vägar, spår och flygplatser. Stockholmsregionen behöver satsningar inom alla dessa områden för att även i framtiden fungera som tillväxtmotor för Sverige.

Stadens olika program, däribland miljöprogrammet, syftar till att uppnå en hållbar tillväxtutveckling. Genom en hållbar utveckling blir Stockholm än mer attraktivt för både den enskilde, företag och organisationer. Vägen dit är en politik där sambanden mellan hälsa och miljö, ekonomisk utveckling och ekologiskt ansvar lyfts fram. På lång sikt kan effekterna av en offensiv och ambitiös miljöpolitik ge ett tydligt kvitto i form av minskade samhällskostnader. Det är därför viktigt att miljöprogrammet integreras i stadens arbete och blir en del i alla stadens bolagsstyrelser och nämnder. Ambitionen måste vara att vi ska ha uppnått en bättre miljö efter programperiodens slut.

Det är möjligt för staden att ställa krav på miljöhänsyn vid upphandlingar inom olika områden. I detta sammanhang är det nödvändigt att fastslå att miljöaspekterna inte får innebära att bara ett fåtal stora entreprenörer eller leverantörer kan delta i stadens upphandlingar, eller att kvalitetskrav eller ekonomiska hänsyn sätts åt sidan.

Människors trygghet beror i hög grad på hur den fysiska miljön gestaltar sig. Därför bör trygghetsfrågorna lyftas fram tydligare i miljöpolitiken. Var tredje upplever att det finns problem med skadegörelse, stölder och inbrott i området där de bor, och var femte upplever problem med misshandel och övrigt våld. Uppenbarligen är stockholmarna mer bekymrade över sin trygghet än något annat miljöproblem, och här bör staden vidta åtgärder för att möta medborgarnas oro. Klotter bidrar starkt till känslan av förfall och otrygghet. Därför måste klottersaneringen fungera betydligt bättre än idag. Belysningen måste förbättras i många parker och längs gångstråk. Idag finns planer på belysning i flera olika upprustningsprogram och platser, men det går för lång-

samt och ansvaret är oklart. Det behövs en kraftfull satsning på bättre belysning av stadens parker, gator, joggingspår och grönområden.

Ett återkommande mål inom de olika målområdena är påverkan på medborgarnas beteende. Vi vill därför påpeka att opinionsbildning i livsstilar inte är en kommunal uppgift. Ofta är de val som förespråkas av miljöskäl dyrare än alternativen; många anger sig vilja handla ekologiskt eller kravmärkt, men många väljer ändå bort dessa varor och tjänster av ekonomiska skäl. En av de bästa åtgärderna för att påverka just hushållens val av miljövänliga produkter är därför att stärka medborgarnas köpkraft genom att sänka skatterna. Staden ska inte ägna sig åt opinionsbildning, däremot bör staden som aktör föregå med goda exempel. Stadens fordonspark bör vara miljövänlig och i stadsplaneringen bör åtgärder för såväl en tryggare stadsmiljö som ökad framkomlighet för gång- och cykeltrafikanter arbetas in.

Vi anser därför att följande ändringar av texter och mål behöver göras av miljöförvaltningens förslag:

1. Miljöeffektiva transporter:

Stadens fordonspark måste vara avpassad för att klara av att sköta de uppgifter och mål som hör till den kommunala kärnverksamheten. I den mån detta är förenligt med ambitionen att vara "miljöfordon" skall hänsyn tas till mål 1.4. Dubbdäck räddar liv. Andra åtgärder för miljöförbättringar än minskning av dubbdäcksanvändningen måste därför vidtas.

Utmaningen är att minska trafikens negativa miljöpåverkan utan att minska människors framkomlighet, bland annat genom ny teknik, bättre logistik, tätare bebyggelsestruktur samt ytterligare förbättringar av infrastrukturen inklusive kollektivtrafik, cykelvägnät och gångvägar. Det kanske största problemet avseende transporternas miljöpåverkan är att vi i Sverige har en relativt gammal fordonspark. Förändringar i skattereglerna kring bland annat tjänstebilar skulle underlätta förnyelsen av fordonsparken och därmed förbättra transporternas miljöpåverkan.

Mål 1:1 ersätts med målet

"Andelen utsläpp från trafiken ska inte öka per invånare."

Mål 1.3 och 1.5 utgår.

Delmål 1.1.4 ändras till "Partiklar (PM 2,5-halt)" samt att "PM 10" ändras till "PM 2,5" i texten.

Delmål 1.6.2 utgår.

2. Giftfria varor och byggnader:

Staden ska arbeta för att amalgam tas om hand på ett miljöriktigt sätt. Alternativ till koppar i tappvattensystem bör alltid prövas under förutsättning att alternativen inte är kostnadsdrivande och innebär risk för nya miljöproblem. Zink är inte ett giftigt ämne i de koncentrationer som det normalt finns i. Tvärtom är det nödvändigt för hälsan.

Mål 2.2 omformuleras till "De varor och tjänster som stadens förvaltningar och bolag köper in ska, där detta inte står i konflikt med upp-giften att leverera god kvalitet till lågt pris, vara miljöanpassade samt uppfylla kraven för oberoende miljömärkning där sådan finns."

Mål 2.4 omformuleras till "Andelen ekologiska livsmedel som stadens förvaltningar och bolag köper in skall vara minst 20 procent, så länge detta inte kommer att stå i konflikt med uppgiften att leverera god kvalitet till lågt pris."

Mål 2.3 och 2.5 utgår

3. Hållbar energianvändning

Målens konsekvenser för medborgare, företag och för stadens verksamheter är inte tillräckligt belysta. Procentsatserna behöver därför utredas vidare. Den miljömärkning av el som idag finns diskvalificerar ett av de absolut bästa tillgängliga energislagen, nämligen kärnkraften. Därför bör inte bruket av förment miljövänlig elproduktion premieras.

Elektricitet är inte miljöfarligt utan ett bra sätt att transportera energi. Enda gången som det är motiverat att begränsa användningen av el är när el produceras på miljöskadligt sätt, det vill säga genom förbränning av olja, kol eller gas. Det finns i sig inget skäl för att minska användningen av el, tvärtom kan utbyggd kärnkraft ge ytterligare el utan att koldioxidutsläppen ökar.

Mål 3:1 omformuleras till:

"Förbrukningen av fossila bränslen för enskild uppvärmning och närvärme ska minska genom anslutning till fjärrvärme och effektiviseringar."

Mål 3:2 omformuleras till:

"El ska produceras utan att koldioxidutsläppen ökar."

Mål 3:4 omformuleras till:

"Stadens förvaltningar och bolag ska verka för att andelen ej förnybara bränslen i fjärrvärmeproduktionen minskar."

Mål 3.3, 3.5, 3.6 och 3.7 utgår.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stockholm kan och bör växa ytterligare. Utrymme för nya bostäder kan skapas både genom att bygga på höjden och genom förtätning. Det måste dock finnas möjligheter att bygga nya bostäder och ny infrastruktur även på områden som idag inte är bebyggda.

Målen 4:1 och 4:2 utgår och ersätts av ett mål:

"Byggnad bör i första hand ske på redan exploaterad mark."

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Den miljöeffektiva avfallshanteringen får inte tillåtas leda till att oönskade sidoeffekter uppstår. Hushållens biologiska avfall kan med fördel energiåtervinnas genom förbränning. Den miljöeffektiva avfallshanteringen måste ha ett klart fokus: det farliga avfallet.

Mål 5.2 utgår.

6. Sund inomhusmiljö

Målen för en sund inomhusmiljö får inte innebära att en ny hämsko läggs på möjligheterna att bygga bostäder i innerstaden.

Särskilt uttalande avgavs av Rolf Lindell m fl (s),

Aila Erkkilä (v) och Ann-Sofi Matthiesen (mp) enligt

följande; ett samlat miljöprogram för staden som helhet är av största vikt för att staden ska kunna fortsätta att utvecklas i hållbar riktning. Att påverka trafikutvecklingen är en av de centrala utmaningarna i detta arbete. Trängselav-

gifterna är ett medel som bl. a. påverkar inköpen av miljöfordon och om fler sådana tillkommer så påverkas också underlaget för förnybara bränslen.